



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND FOR HIMMERLAND OG KJÆR HERRED 1912-2012



2012

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR
HIMMERLAND OG KJÆR HERRED



SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

HISTORISK SAMFUND FOR
HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

HISTORISK SAMFUND FOR
HIMMERLAND OG KJÆR HERRED 1912-2012

Samfundets jubilæumsserie

Fra Vesthimmerland, 2008

Fra Aalborg, 2009

Fra Østhimmerland, 2010

Fra Kjær Herred, 2011

Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred, 2012

HISTORISK SAMFUND FOR HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

HISTORISK SAMFUND FOR
HIMMERLAND OG KJÆR HERRED
1912-2012

Bind 5

2012

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred

Redigeret af

Henrik Gjøde Nielsen

Knud Knudsen

Redaktion

Knud Knudsen

Henrik Gjøde Nielsen

Flemming Sørensen

Klem Thomsen

© Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred 2012

Grafisk produktion

Reklamehuset Hobro

ISSN 01 07-9301

ISBN 978-87-87378-11-6

Udgivet med støtte fra Vesthimmerlands Kulturråd

Forsideillustration

Vitskøl kloster. Historisk Samfunds første sommerudflugt gik til Vitskøl kloster i 1920. Se s. 56.

Foto: Flemming Sørensen

Forlag, redaktion og forfattere har i fremskaffelsen af illustrationer bestræbt sig på i alle tilfælde at finde frem til den retmæssige copyrightindehaver. Såfremt dette i enkelte tilfælde ikke skulle være sket, og forlaget på denne måde har krænket ophavsretten, er det sket ufrivilligt og utilsigtet. Retmæssige krav i denne forbindelse vil blive honoreret.

Indhold

Forord	
Af Knud Knudsen	7
Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred 100 år	
Af Henrik Gjøde Nielsen	9
Historisk Samfund gennem 50 år	
Af Henrik Møller	13
Et ambitiøst møde i 1914	
Af Henrik Gjøde Nielsen	23
Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred 1912-2012	
Af Knud Knudsen	49
Fra Himmerland og Kjær Herred – 100 års bøger	
Af Thorkild Nielsen	101
Samfundets mindesten	
Af Henrik Gjøde Nielsen	149
Lokalhistoriens fremtid	
Af Knud Knudsen	175
Tale ved Historisk Samfunds arrangement den 27. februar 2012	
Af Knud Knudsen	183

Forord

Af Knud Knudsen

I 2008 påbegyndte vi udgivelsen af en bogserie i anledning af det forestående 100-års jubilæum for Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred i 2012. Fire bind er udsendt – Fra Vesthimmerland, Fra Aalborg, Fra Østhimmerland og Fra Kjær Herred – og vi er nu kommet til det femte og sidste bind i serien, bogen om Historisk Samfund gennem 100 år.

Efter Henrik Gjøde Niensens indledende artikel har vi valgt at genoptrykke den mangeårige årbogsredaktør Henrik Møllers jubilæumsartikel fra 1962. Heri optrykker Møller tillige den beretning, som Historisk Samfunds første formand, daværende sognepræst i Kongerslev, Alexander Rasmussen, havde skrevet om selskabets stiftelse i den første årbog, der udkom i december 1912. Henrik Møller skrev selv en længere artikel i årbogen ved 25-års jubilæet i 1937, og overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, overbibliotekar og daværende formand, skrev ligeledes i 1962 en kortere oversigt over de første 50 år, beregnet til pressen.

Herefter følger en række nye artikler. Med afsæt i begivenhederne omkring Historisk Samfunds stiftelse tager årbogens nuværende redaktør, Henrik Gjøde Nielsen, tråden op i sin artikel om det fællesmøde for Dansk historisk Fællesforening og Historisk Samfund for Aalborg Amt, som afholdtes i Aalborg i 1914. Ud over at give et indblik i den lokalhistoriske debat før krigens udbrud i 1914 berører artiklen den nationale ramme omkring de amtshistoriske samfund.

Den videre historie kan følges i først den oversigt, som jeg selv har skrevet om "samfundet" og dernæst styrelsesmedlem Thor-kild Niensens gennemgang af årbogen *Fra Himmerland og Kjær Herred* gennem hundrede år. Udover at skildre den konkrete virksomhed i Himmerland og Kjær og årbogens publikationer søger begge artikler at sætte udviklingen og debatterne i vor landsdel ind i en bredere national sammenhæng.

Udover at udgive en årbog med historisk stof fra området var det opgaven for Historisk Samfund at virke for bevarelsen

af historiske bygninger og mindesmærker og for opstilling af mindsten på steder af kulturhistorisk betydning i amtet. I den følgende artikel gør Henrik Gjøde Nielsen status over denne side af foreningens virksomhed, som ophørte i 1958.

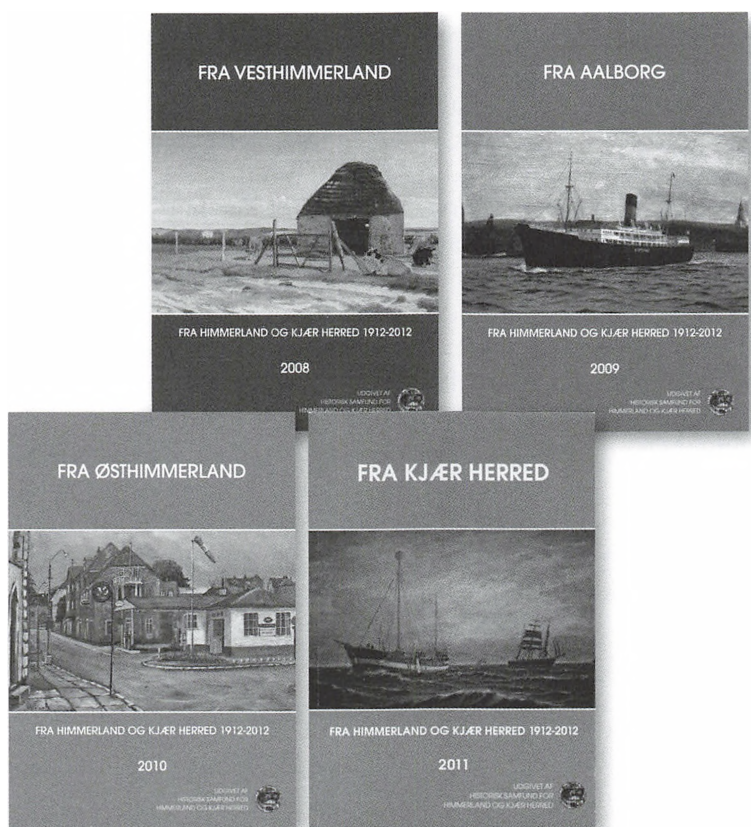
Bogen afsluttes med to kortere bidrag fra min side. I styrelsen overvejede vi i forbindelse med 100-års jubilæet at afholde et seminar om lokalhistoriens fremtid. Tanken blev opgivet, men vi optrykker dog alligevel det oplæg til debatten, som jeg selv udarbejdede. Hvad man end måtte mene om oplægget, finder vi i høj grad, at der er behov for en diskussion om dette emne. Afsluttende bringes den tale, som formanden holdt ved det arrangement, som blev afholdt på selve dagen for Historisk Samfunds stiftelse, hvori han udtalte håbet om, at der også må blive et jubilæum at fejre i 2112.

Hovedopgaven med dette skrift har været at gøre status over hundrede års virksomhed, men fortiden, dvs. historien, er som bekendt det eneste sikre grundlag for at træffe beslutninger om fremtiden, og det er vort håb, at der også i dette skrift vil være tanker at hente med henblik på lokalhistoriens fremtid.

Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred 100 år

Af Henrik Gjøde Nielsen

Med herværende bind i Historisk Samfunds jubilæumsserie, er samfundets jubilæumsprojekt nået til vejs ende. Samlet set er det et projekt, der når op i omegnen af 500 sider, fordelt på fem bind, og udgivet sideløbende med, at vi hvert år tillige har udgivet årbogen *Fra Himmerland og Kjær Herred*, arrangeret foredrag og hvad vi nu ellers gør som en del af de løbende forretninger.



De fire første bind i Historisk Samfunds jubilæumsserie.

Det blev fra starten besluttet, at hvert bind skulle være på 96 sider, idet dog dette afsluttende bind om Historisk Samfund gerne måtte fylde noget mere. Ligeledes blev det fra starten besluttet, at hvert enkelt bind skulle rumme såvel nyskrevne bidrag som genoptryk fra den store skat af historisk litteratur, der fordeler sig på samfundets 100 årbøger.

Blandt de mange emner, årbogen rummer, fylder Historisk Samfunds egen historie ikke meget; vi har jo også haft travlt med at fortælle alle de andre historier, hvorfor vi fra starten bevilgede os selv lidt mere plads, om nødvendigt. Det betyder også, at der ikke var så mange gamle artikler at tage af, da der skulle vælges genoptryk til herværende bind. Blot en enkelt artikel til genoptryk kunne det blive til, men lidt har jo også ret, især når det er lidt, men godt.

Foruden udgivelsen af de fem jubilæumsbind, er jubilæet blevet fulgt op i "felten," idet hvert enkelt bind har givet anledning til, at vi efterfølgende har arrangeret ture ud i det område, som årets bind nu dækkede. Alt i alt turde der være tale om en ganske omfattende måde, på hvilken vi har markeret 100-året for Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred.

Som det vil fremgå af herværende bind, så har samfundets 100-årige historie rummet såvel medgang som modgang, som alle historier jo gør det. Men Historisk Samfund er her endnu, også selv om det med skiftende intensitet, overbevisning og hyppighed er blevet spået, at de historiske samfunds dage er talte. "Tiden," "Udviklingen" har tilbagelagt disse gamle foretagender, der hyppigt enten havde rod i byens bedre borgerskab eller i de bedrestillede landbokredse, eller i en kombination af begge dele. Landbosamfundet er for længst forsvundet, i det mindste i den form der gav stødet til oprettelsen af de amtshistoriske samfund, og byens bedre borgerskab har andet at tage sig til end at fremme, nære og vække historisk sans og kærlighed til hjemstavnen og fædrelandet.

Hertil kommer de skiftende reformer, hvad enten man kalder dem kommunal- eller strukturreformer, der kaster de gamle, administrative inddelinger af landet op i luften og danner nye. Alt sammen kan vel nok være medvirkende til at man umiddelbart må sige, at de amtshistoriske samfund er en anakronisme; der er en tidsmæssig uoverensstemmelse mellem de amtshistoriske samfund og så den virkelighed, de agerer i.

Det har der faktisk været flere gange i løbet af de mere end hundrede år, adskillige af landets amtshistoriske samfund efterhånden har fungeret i. I de hastige 1960'ere var uoverensstemmelsen mellem de amtshistoriske samfund og virkeligheden oven i købet så stor, at overarkivar ved Erhvervsarkivet og senere rigsarkivar Vagn Dybdahl uden betænkning om de amtshistoriske årbøger, dvs. de amtshistoriske samfunds fornemste opgave, kunne konstatere følgende: "Årbøgerne skal vi ikke likvidere, de skal nok likvidere sig selv." (Poul Eller: Diskussionen efter Vagn Dybdahls foredrag. I: Fortid og Nutid, 1967, bd. XXIII, hefte 4, s. 349.) Vist så. Der er blot ingen, der har likvideret sig selv.

Ganske vist har den seneste strukturreform betydet, at nogle af de tidligere historiske årbøger har reguleret deres område, nogle få er gået sammen for at dække et større område, i begge sammenhænge på en måde, der i visse tilfælde oven i købet er sammenfaldende med de *førrige* amter, dvs. de amter, der var gældende til Kommunalreformen 1970, men likvideringer er det ikke rigtigt blevet til noget med. Det skyldes flere forhold.

Man kan på centralt hold beslutte så meget, oven i købet hvordan folk skal tro og dyrke deres Gud, som vi så det med Reformationen 1536, men hvad de høje herrer i det fjerne beslutter og hvordan folk gebærder sig i deres nærmiljø til dagligt, er som bekendt to forskellige ting. Og det er tilsyneladende sådan, at jo større administrative enheder man indfører, jo tættere rykker folk sammen om det område, de nu lever i, og som det definitive nærområde er sognet på landet tilsyneladende uopslideligt, mens man i byerne i de senere år kan betragte en lignende dannelse af historiske interessegrupper for kvarterer eller store virksomheder. Folk vil gerne kende deres lokale historie, og mange vil gerne fortælle om den, også til et større publikum, end de der nu samles ved kaffebordet eller i erindringsværkstedet.

Her giver de amtshistoriske årbøger de lokale ildsjæle et talerør. I geografisk forstand udgør de amtshistoriske årbøger et binde- eller mellemed mellem lokalhistorien og den nationale historie. I redaktionel forstand udgør de amtshistoriske årbøger tillige et bindeled mellem ildsjælen, amatøreren, og den professionelle forsker, der imidlertid også kan være ildsjæl. De amtshistoriske årbøger er også talerør for den professionelle forsker, hvor denne tillige får et stort og varieret publikum i tale, som han

eller hun ikke ville kunne nå med de til forskningspublicering godkendte og universitetspointgivende publikationer. Derfor er de amtshistoriske årbøger ved at indtage en ny position, nemlig som organ for den professionelle ildsjæl, der gerne vil fortælle en historie, der måske ikke umiddelbart krediteres i forskningsverdenen, eller som bare gerne vil fortælle historien. Det er jo også en grund til at eksistere, for den der fortæller og for årbøgerne.

Sagt på en anden måde: Kommuner og amter og klasser og samfundsstrukturer forgår. Interessen for historie består. Også således som denne interesse kommer til udfoldelse i de amtshistoriske årbøger, der både har forstået at ændre og udvikle sig i løbet af deres for de flestes vedkommende lange historie, og som fortsat har tænkt sig at gøre det, de blev sat i verden for, nemlig at give rum, papir til at fortælle historie. Så hvis man vil af med årbøgerne er der ikke udsigt til, at de har tænkt sig at begå selvmord. Vil man virkelig af med dem, er man nødt til at likvidere dem, til at tage livet af dem. Og den slags er som bekendt ikke tilladt her i landet. Det er nok muligt, at Himmerland og Kjær Herred er en administrativ abstraktion, et levn fra fortiden. Men det er også det område, fra hvilket Historisk Samfund samler og formidler historisk viden. Det har vi gjort i 100 år. Det vil vi blive ved med at gøre.

Historisk Samfund gennem 50 år

Af Henrik Møller

En jubilæumsartikel kan let blive tør og kedelig, nemlig opremseringer af navne, årstal og andre nøgne kendsgerninger. Men de er jo nødvendige i en historisk udredning, og det tør vel håbes, at i hvert fald eftertiden vil værdsætte dem.

Men lad mig standse en stund og søge frem de tanker og idéer, der ganske sikkert blev årsagen til, at der for et halvt hundrede år siden stiftedes det ene historiske samfund efter det andet.

En vågnende og bevidst kærlighed til hjemstavn, vel navnlig i landbefolkningen, blev grundlaget for oprettelsen af de historiske foreninger eller samfund, der som regel begrænses amtsvis. Ganske vist havde der ved århundredskiftet i en del år virket to historiske selskaber, nemlig fra 1861 Fyns Stifts litterære Selskab, der udgav "Samlinger til Fyens Historie og Topographie", og Det jydsk historisk-topografiske Selskab, der i 1866 begyndte udgivelsen af lignende samlinger for Jyllands vedkommende.

De bør nævnes, de mænd, der oprettede de første historiske samfund, nemlig stiftamtmand Steemann, Ribe, og højskoleforstander Ludvig Schrøder, Askov. Ribe amts samfund har altså næste år virket i 60 år. To år senere stiftedes samfundet for Vejle amt og få år derefter samfundene for Randers og Århus amter. Med Jylland som fører stiftedes der så i de følgende år historiske samfund i næsten alle landets amter.

Det var en vinterdag for 50 år siden, Historisk Samfund for Aalborg Amt blev stiftet, nemlig den 27. februar 1912.

Den første årbog, 160 sider, udkom til jul 1912. Da den (og de følgende 8 årbøger) har været udsolgt i ca. 35 år, vil vore yngre medlemmer sikkert have interesse i den første årbogs beretning om stiftelsen, skrevet af samfundets første formand, daværende sognepræst i Kongerslev, Alexander Rasmussen, i original retskrivning:

"Da Tandlæge Stenholm, Aalborg, og undertegnede i Efteraaret 1911 begyndte at syse med Tanken om Oprettelsen af et historisk Samfund for Aalborg Amt, vare vi ingenlunde uden Betæn-

keligheder derved. Ganske vist vare lignende lokale historiske Foreninger i de senere Aar blevne oprettede i de fleste af Landets Amter og havde vist sig, i hvert fald foreløbig, at kunne samle Interesse og at virke meget godt for deres Formaal; men dels blev det et Spørgsmaal, om en saadan Forening i Længden vilde kunne trives, og dels stode vi begge med en stor Pietet overfor det gamle højtfortjente Selskab for jydsk Historie og Topografi. Vi kunde ikke være blinde for, at alle disse nylig stiftede lokale Samfund, navnlig i Begyndelsen, kunde medføre en Svækkelse af det gamle Selskabs Virksomhed.

Efter gentagne Gange at have overvejet Sagen mente vi dog, at Forsøget paa igennem Dannelsen af en historisk Amtsforening at vække Sansen for Samling og Bevarelse af Egnens Minder ikke burde undlades, og vort Amt ikke burde mangle i Rækken af de andre. Lykkes det Amtsforeningerne at fremkalde historisk Interesse i videre Kredse end hidtil, tør det vel ogsaa haabes, at Jydsk historisk-topografisk Selskab i Længden vil nyde godt deraf, dels ved at få tilført nye Medlemmer og dels ved at det, naar Lokalsamfundene paatager sig at bringe populære Skildringer og behandle Opgaver af blot stedlig Betydning, kan samle sine Kræfter om mere omfattende og videnskabelige Arbejder. Vi satte os da i Vinterens Løb i Forbindelse med en Række historisk interesserede Mænd i Aalborg By og Omegn, og i Februar 1912 lod vi gennem Aalborgs Dagblade følgende Opfordring udgaa:

Undertegnede søger at danne et Historisk Samfund for Aalborg Amt. Vi anmoder derfor alle, som har Interesse for vor Egns Historie, om at give Møde paa Hotel Hafnia, Aalborg, Fastelavnsmandag Kl. 4, for der nærmere at drøfte Sagen.

Opfordringen var undertegnet af følgende:

Pastor Barfoed, Nr. Tranders, Fabrikant Berhom, Aalborg, Adjunkt, Dr. phil. Brix, Aalborg, Landbrugsdirektør Bruun, Lindenborg, Læge Buchwald, Aalborg, Købmand Fode, Aalborg, Pastor Hansen, Ellitshøj, Lærer Hedelund, Aalborg, Jægermester Hvass, Randrup, Lærer, cand. theol. Kisum, Aalborg, Postexpedient Klitgaard, Aalborg, Lærer Knudsen, Aalborg, Seminarielærer Kvolsgaard, Ranum, Gaardejer Leth, Smidie, Biskop C. Møller, Aalborg, Lærer Møller, Solbjerg, Lærer A. C. Nielsen, Kongerslev, Landinspektør Olsen, Aalborg, Pastor Rasmussen, Kongerslev, Tandlæge Stenholm, Aalborg, Konsul Strøyberg, Aalborg, Over-

lærer Sørensen, Aalborg, Direktør Sørensen, Aalborg, Højskoleforstander Villumsen, Bælum.

Paa det herefter afholdte Møde, den 19. Februar 1912, fandt Tanken om Samfundets Oprettelse megen Anklang. Tandlæge Stenholm og undertegnede forelagde Sagen, og flere efterfølgende Talere gav deres Tilslutning, ligesom alle Mødets Deltagere meldte sig til Optagelse i den paatænkte Forening. Man besluttede da at nedsætte et Udvalg til at udarbejde Love og foretage det videre fornødne; det kom til at bestaa af følgende:

Postexpedient Klitgaard, Adjunkt Strøm, Tandlæge Stenholm og Lærer Knudsen, Aalborg, samt Gaardejer Leth, Smidie, og pastor Rasmussen, Kongerslev.

Efter at have udarbejdet et Forslag til Love indkaldte dette Udvalg et nyt Møde paa Hafnia i Aalborg, den 27. Februar, og her oprettedes da "Historisk Samfund for Aalborg Amt". Lovene vedtoges, og en Bestyrelse paa 7 Medlemmer valgtes. Paa et Møde den 20. Marts 1912 fordelte dennes Medlemmer Funktionerne saaledes imellem sig, at

Pastor Alex. Rasmussen, Kongerslev, blev Formand; Højskoleforstander C. Nielsen, Aaby, Næstformand; Postexpedient C. Klitgaard, Redaktør, og sammen med ham dannede Adjunkt Dr. H. Brix og Tandlæge Stenholm Redaktionsudvalget. Konsul N. K. Strøyberg blev Kasserer og Lærer P. C. Knudsen Sekretær. Revisorer er Partikulier S. Kjeldsen og Lærer K. K. Nicolaisen, Aalborg.

Samtidig blev det besluttet at indmelde Samfundet i Dansk historisk Fællesforening og at agitere kraftigt for Tilgang af Medlemmer. Formanden udsendte da følgende Opraab:

Undertegnede Formand for det nylig stiftede *Historisk Samfund for Aalborg Amt* tillader mig herved paa Bestyrelsens Vegne at opfordre Dem til dels selv at indtegne Dem som Medlem deri, og dels i Deres Kres virke for Tilslutning til nævnte Samfund.

Dette tilstræber i Lighed med de i Landets andre Amter bestaaende, tilsvarende Foreninger at vække og nære Befolkningens historiske Sans, at samle og opfriske Egnens Fortidsminder, samt at frede og bevare historisk interessante Bygninger og Genstande i Amtet. Det vil virke ved Afholdelse af Foredrag og navnlig ved Udgivelsen af et Aarskrift, indeholdende populære Afhandlinger om Amtets Historie. Dette Aarskrift tilsendes samtlige Medlemmer.

Aarsbidraget er 2 Kr. Indmeldelse modtages af Samfundets Sekretær, Hr. Lærer Knudsen, Kjellerupsgade, Aalborg.

Dette Opraab udgik den 29. Marts i 99 Exemplarer, idet Adressaterne vare fordelte saaledes: 8 Mænd i Kjær Herred, 19 i Fleskum, 12 i Hornum, 13 i Hellum, 15 i Hindsted, 9 i Slet, 9 i Aars og 14 i Gislum Herred.

Ved denne Opfordrings Udbredelse, ved Avisernes velvillige Omtale af Sagen, og navnlig ved personlig Agitation af vort Samfunds Venner er der efterhaanden samlet et Antal af omtrent 200 Medlemmer. Dette Tal er imidlertid ikke tilstrækkeligt. Samfundet vil ikke uden betydelig større Tilslutning være i Stand til at arbejde for sine Formaal, saaledes som Bestyrelsen ønsker, og som vore Love foreskrive det. Da det har vist sig, at de andre Amtsforeninger har kunnet samle et endog langt større Medlemstal, kan Bestyrelsen ikke opgive Haabet om, at mange flere i den kommende Tid vil slutte sig til vort Samfund, og vi haabe navnlig, at Udgivelsen af dette vort første Aarsskrift vil vække Opmærksomhed for Foreningen og dens Bestræbelser.

Alexander Rasmussen.”

Ingen af stifterne eller det første styre lever. De sidst afdøde er professor dr. phil. Hans Brix, København, og postmester C. Klitgaard, Hjøring.

Historisk Samfunds medlemstal nåede det første år ca. 200. Årbog 1914 har en fortegnelse over medlemmerne, og da er der 272. En hjælp til denne skyldes sikkert blandt andet, at det lykkedes pastor Alex. Rasmussen som deltager i Dansk historisk Fællesforenings årsmøde i Sorø 1913 at få løfte om, at næste møde holdes i Aalborg. Vort samfund fik den ære at danne en mødekomité. Det blev borgmester Andersen, Nørresundby, overretssagfører Jul. Bendtzen, borgmester Bornemann, stiftamtmand Brun, kommunelærer K. K. Nicolaisen, sagfører Anders Olesen, Nørresundby, stadsingeniør Olsen, landinspektør Olsen, fabrikant Raaen, stiftsfysikus Rambusch, tandlæge Stenholm og konsul N. K. Strøyberg. Mødet holdtes 12.-14. juni og blev en kærkommen propaganda for vort samfund.

En anden stor begivenhed 3 uger senere var rejsningen af det kendte mindekors ved vejen syd for Lundby, nemlig 3. juli, der netop var 50 års dagen for den ulykkelige træfning 1864. Komitéen havde tandlæge Stenholm som formand, og det er ham, der

har formet den kendte indskrift på mindet, der er en efterligning af det berømte Visby-kors på Gotland.

Ved samfundets generalforsamling samme år vedtoges det at forhøje styremedlemmernes antal fra 7 til 11, og det er ikke ændret siden.



Pastor Alexander Rasmussen.

1916 overtog Alex. Rasmussen redaktionen af årbogen efter C. Klitgaard, der var blevet udnævnt til postmester i Vrå, hvor han samme år blev redaktør af Vendsysselske Aarbøger. 1926 ønskede Alex. Rasmussen sig fritaget for redaktørposten, da han blev udnævnt til provst, og helbredet ikke var godt. Som sin efterfølger foreslog han lærer Henrik Møller, som siden har haft dette hverv.



Tandlæge J. P. Stenholm.

Samfundets første formand var altså pastor Alexander Rasmussen, men fra 1916, da han overtog årbogens redaktion, blev tandlæge Stenholm formand. Da han døde 1928, blev Ludvig Hedelund, Aalborg, formand. Han døde allerede 1934. Den næste formand blev bankdirektør Chr. Iørgensen, Aalborg. Det blev kun 9 år, idet han døde 1943. Han fulgtes af skoleinspektør Kr. Værnfeldt, der kom til at virke til 1961, da han bad sig fritaget for hvervet. Hans efterfølger blev overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, som altså er den sjette formand siden 1912.

Tanken om tillidsmandsposter i amtets sogne blev fremsat 1914. Tillidsmændene skulle navnlig virke for tegning af nye medlemmer. Op til 1939 havde vi ca. 40 tillidsmænd; men vel på grund af svigtende kontakt har vi nu kun ganske få.

Medlemstallet, som 1920 er angivet til ca. 600, steg ikke i de følgende 20 år. Ved personlig agitation af interesserede og styremedlemmer og ved afholdelse af historiske foredrag af flere medlemmer i styret, men navnlig af skoleinspektør Kr. Værnfeldt, er medlemstallet efterhånden nået op på ca. 1250.

Årbøgerne er samfundets vigtigste virke. Eftertiden vil forhåbentlig forstå og værdsætte disse samlinger og dykke ned i forfædrenes historie og føle trang til at støtte vort arbejde.

Samling af stof til "Fra Himmerland og Kjær Herred" er som allerede nævnt vort vigtigste virke. De 50 udsendte årbøger har ikke alle været lige lødige og interessante. Vi har selvsagt måttet indrette os efter det indkomne stof fra vidt forskellige forfattere. Men det er dog betydelige bidrag til belysning af Aalborg amts fortid, og vi har bragt flere artikler, der er blevet præmieret af Dansk historisk Fællesforening.

Vore sommermøder med udflugter til historiske og skønne steder i vort amt indledtes 1920; men på grund af den tyske besættelse 1940-45 standsedes disse godt besøgte ture. Alligevel, vi vovede i 1944 trods trange transportforhold at foretage en tur til Kongerslev og Kongstedlund, og den blev meget vellykket. 1945 byvandring i Aalborg og så regelmæssig en årlig udflugt i forbindelse med generalforsamlingen, stadig god tilslutning. Fra 1947 to udflugter. Den ene en hel dags tur til forskellige egne af Jylland og altid med vældig tilslutning.

Som omtalt i årbog 1933 modtog vort samfund samme år en gave fra tidligere bibliotekar i Gentofte Chr. Heilskov, hvis far

var sognepræst i Bælum. (Se hans beskrivelse af "Bælum sogn gennem syv sekler" i årbøgerne 1931-33). Gaven omfatter en topografisk billedsamling på over 2.000 større og mindre billeder omfattende hele amtet, opklæbede og ordnede herreds- og sognevis. En del meget sjældne. Endvidere mapper med større billeder og et exemplar af det sjældne Videnskabernes Selskabs Danmarkskort. Daværende borgmester M. Jørgensen sørgede velvilligt for, at samlingerne fik plads i Det nordjyske Landsbibliotek, hvor der er adgang til at studere billederne.

Den kendte Nørresundby-historiker Chr. Petresch Christensen, der døde i København som byretsfuldmægtig, efterlod sig en omfattende manuskriptsamling, navnlig vedrørende Kjær herred. Ved skoleinspektør Kr. Værnfelts mellemkomst har fru Petresch Christensen foræret samlingen til Historisk Samfund. Efter at Værnfelt har registreret samlingen, er den deponeret på Det nordjyske Landsbibliotek, hvor der er adgang for interesserede til studium. Vi skylder Kr. Værnfelt stor tak for ordningen af samlingen.

I årenes løb har Historisk Samfund på en smuk måde søgt at løse de opgaver, som indeholdes i vore love (årbog 1938). Således særlig rejsning af mindesmærker for historiske begivenheder og personer og på historiske steder i amtet. Vi nævner det kendte mindekors for træfningen ved Lundby syd for Aalborg 3. juli 1864.* (Se årbog 1914.) Alt dette er omtalt i årbøgerne og findes i fortegnelsen over årbøgernes indhold til 1957 i samme årbog.

50 års dagen fejredes under beskedne former ved en sammenkomst for styremedlemmerne stiftelsesdagen den 27. februar om aftenen på Park Hotel. Som gæst var til stede formanden for Dansk historisk Fællesforening landsarkivar Johan Hvidtfeldt, Viborg, der i sin festtale bragte hilsen og lykønskning fra foreningen.

Om formiddagen mødte forretningsudvalget på Almenkirkegården, hvor der i dagens anledning blev nedlagt kranse på stifternes provst Alexander Rasmussens og tandlæge J. P. Stenholms grave.

Når vort samfund har kunnet markere jubilæet ved udsendelse af denne store og særligt udstyrede årbog, skyldes det navnlig, at vi som jubilæumsgave har modtaget særlige tilskud fra forskellig side, og vi udtrykker vor hjerteligste tak herfor.

Vi slutter med håbet om, at denne redegørelse og jubilæumsår-bogen må bidrage til, at vi må få god tilgang af nye interesserede medlemmer, for derved får vi mulighed for bedre at røgte de opgaver, som samfundet har varetaget i de forløbne 50 år.

- * Som omtalt af Møller tidligere i artiklen var tandlæge Stenholm ganske rigtigt formand for komiteen og den, der formulerede indskriften på mindesmærke i Lundby, men det har ikke kunnet eftervises, at Historisk Samfund som organisation var involveret i projektet. Det samme skulle siden gøre sig gældende i andre sammenhænge, som f.eks. det lange forløb ifm. rejsningen af statuen af Skipper Clement på Skippertorvet ved Hobrovej i Aalborg.

Artiklen har tidligere været publiceret i Fra Himmerland og Kjær Herred 1962, s. 5-12.

Et ambitiøst møde i 1914

Fællesmødet for Dansk historisk Fællesforening og Historisk Samfund for Aalborg Amt i Aalborg 1914

Af Henrik Gjøde Nielsen

Historisk Samfund for Aalborg Amt

I efteråret 1911 begyndte tandlæge J. P. Stenholm, Aalborg, og pastor Alexander Rasmussen, Kongerslev, at "sysle med Tanken" om oprettelse af et historisk samfund for det daværende Aalborg Amt, som fra 1970 skulle blive til Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred.¹ De herrer Stenholm og Rasmussen gik ydmygt og med store betænkeligheder til sagen, som ikke desto mindre viste sig at bære både hurtig og varig frugt. Efter at have været i forbindelse med en række historisk interesserede mænd (Sic!) i Aalborg og omegn, udsendtes i februar 1912 en opfordring til at støtte op om sagen i Aalborgs dagblade, et forberedende møde blev af afholdt den 19. februar 1912, og den 27. februar 1912 stiftedes så Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred. Det stiftende møde afholdtes på det daværende Hotel Hafnia i Aalborg. Den nyvalgte bestyrelse konstituerede sig på et møde den 20. marts 1912, og udsendte derefter et opråb til offentligheden, i hvilket formanden, pastor Alexander Rasmussen, opfordrede folk til at melde sig ind i den nystiftede forening. Samfundet ville, hedder det i meddelelsen, vække og nære befolkningens historiske sans, hvilket bl.a. skulle ske ved afholdelse af foredrag og udgivelse af et årsskrift, "[...] i Lighed med de i Landets andre Amter bestaaende, tilsvarende Foreninger [...]."²

Det var et ganske ambitiøst projekt, pastoren og tandlægen havde sat i søen, men også et projekt der var i pagt med tiden. I disse år grundlagdes hovedparten af de amtshistoriske foreninger i Danmark, med Historisk Samfund for Ribe Amt, stiftet 1902, som det ældste. Med forskellige formuleringer i formålsparagrafferne var – og er – det fælles kendetegn for de amtshistoriske samfund, under skiftende navne og med mindre skiftende dækningsområder, at nære og vække den historiske interesse,

primært gennem udgivelsen af en årbog, der typisk indeholder artikler skrevet af læg og lærd i skønsom sammenblanding, hvilket netop, og bl.a., er disse årbøgers kvalitet.

På det konstituerende møde i Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred den 20. marts 1912, blev det endvidere besluttet at melde samfundet ind i Dansk historisk Fællesforening.³ Også Dansk historisk Fællesforening var på dette tidspunkt, ligesom Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred, både en ny skabelse og et ambitiøst projekt.



Den daværende Banegårdsplads set fra banegården, 1927. De tilrejsende kunne næppe overse Hotel Hafnia, her til venstre i billedet. Foto i Aalborg Stadsarkiv.



Interiør fra Hotel Hafnia, fotograferet den 16. november 1910. Det var i disse smagfulde omgivelser, Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred blev stiftet. Foto i Aalborg Stadsarkiv.

Dansk historisk Fællesforening

Dansk historisk Fællesforening, siden 1991 Dansk historisk Fællesråd, blev stiftet den 19. oktober 1909 på et møde på Kunstindustrimuseet i København. Af Fællesforeningens formålsparagraf fremgik, at den skulle tjene "til Oplivelse af den historiske Sans," hvilket var inspireret af Historisk Samfund for Ribe Amt, og tillige virke "til Fremme af dansk historisk Forskning," hvilket var inspireret hovedstadens historiske foreninger og institutioner.¹

Med foreningens første sekretær, den unge dr.phil. Knud Fabricius' ord, havde således land og by, faglige og ikke-faglige kræfter rakt hinanden hånden for at bestemme, hvad der skulle være den nye forenings formål. For at indfri dette besluttede man bl.a., at foreningen skulle virke ved at fremme fællesforetagender, der oversteg de enkelte, amtsbaserede foreningers kræfter, og ved med råd og dåd støtte op om de enkelte foreninger i at løse deres opgaver, og endelig ved at afholde foredrags- og diskussionsmøder. Alle emner skulle drøftes på offentlige møder, der afholdtes mindst en gang hvert andet år, og på disse møder skulle der også holdes oplysende foredrag med efterfølgende diskussioner, og der skulle foretages fællesudflugter til historisk interessante steder i omegnen af den lokalitet, hvor mødet nu blev holdt. Til møderne havde en repræsentant for alle medlemsforeninger og -institutioner adgang og stemmeret, men desuden kunne enhver interesseret, mand eller kvinde(!), deltage i foreningens møder, der så vidt muligt skulle afholdes skiftevis i Jylland og på øerne, når man da ikke "af praktiske grunde" henlagde mødet til København.⁵

Knud Fabricius' ord om, at faglige og ikkefaglige kræfter med dannelsen af Dansk historisk Fællesforening havde rakt hinanden hånden, angives tillige en anden væsentlig baggrund for foreningens oprettelse. Samtidig med udviklingen af det, der er blevet betegnet som den folkelige historie, foregik tillige en professionalisering af historiefaget ved Københavns Universitet, og med den nye forening kunne der netop bygges "Broer mellem videnskaben og den folkelige forskning."⁶ Det var der faktisk en enkelt historiker, der i sit virke i perioden havde praktiseret, nemlig kulturhistorikeren Troels Frederik Troels-Lund, der med sit monumentale hovedværk *Dagligt Liv i Norden* i det 16. Aarhundrede havde demonstreret, at man faktisk kunne formidle metodiske studier med en formidling af disse, der både fremmede den historiske videnskab og den folkelige, historiske interesse. Den folkelige udbredelse fik Troels-Lund i sin samtid, hvor han var noget nær forkæret blandt faghistorikerne, der kort sagt ikke mente, at Troels-Lunds emne, nemlig det daglige liv, tider og tanker i renæssancetiden, overhovedet egnede sig til eller kunne være historievidenskabens studieobjekt. Først en senere tid anerkendte Troels-Lund som foregangsmanden i dansk, kulturhistorisk

videnskab, med netop Knud Fabricius og med Hugo Matthiessen som de første, unge bannerførere, Knud Fabricius på det organisatoriske område, Hugo Matthiessen i sin praksis, hvor Hugo Matthiessens værk er mere kalejdoskopisk og mindre helstøbt end Troels-Lunds hovedværk, der imidlertid, dets monumentalitet til trods, forblev en torso.⁷

Som Knud Fabricius udtrykte det, trådte Dansk historisk Fællesforening første gang frem for offentligheden ved sit møde i Kolding i juni 1911. Mødet var meget vellykket, og stod for deltagerne i "et forklaret lys," hvilket skyldtes "den overordentlige varme," som deltagerne blev modtaget med, såvel fra byens som fra dens borgeres side. Repræsentanterne fra de forskellige amtshistoriske foreninger blev indkvarteret i private hjem, hvilket skabte mange varige kontakter, ligesom byens øvrighed "udfoldede [...] en smuk gæstfrihed." Ud over de tilstedeværende repræsentanter for fællesforeningens medlemmer, deltog også adskillige af byens borgere i det næsten daglange møde, der afsluttedes med en udflugt til borgpladserne ved Lillebælt og et møde på Skamlingsbanken, hvor "vore mest populære videnskabsmænd," Vilh. Andersen og Marius Kristensen, talte.⁸

Dansk historisk Fællesforenings næste årsmøde blev afholdt i Sorø i dagene 13.-15. juni 1913. Her deltog Historisk Samfunds formand, pastor Alexander Rasmussen, hvor han slog til lyd for, at en kreds af de jyske historiske amtssamfund i samarbejde med institutioner som Genealogisk Institut, Personalhistorisk Samfund m.v. skulle arbejde hen imod, at arkivsekretær Nygaards "[...] bekendte Seddelapparat over jyske Familier, der udgør ca. 60 løbende Alen [...]" og som indeholdt uddrag af jyske kirkebøger og en del andre arkivalier, blev erhvervet for offentligheden, og skønt tanken vandt almindelig tilslutning, så var sagen ved udgangen af 1913 endnu kun på et forberedende stade, idet der skulle disponeres over ret betydelige beløb, inden den ønskede erhvervelse kunne finde sted.⁹ Gennemførelsen af projektet lå således langt ude i fremtiden.

På samme årsmøde satte man yderligere et stort men trods alt mere overkommeligt projekt i værk. Det lykkedes nemlig formand Rasmussen fra Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred "at sætte igennem, at Fællesforeningens næste Aarsmøde vil blive afholdt i Aalborg."¹⁰ Det kan betragtes som en sejr for

det unge Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred at få årsmødet for den ligeledes unge, ambitiøse Dansk historisk Fællesforening til Aalborg, "hvor foreningen [Dansk historisk Fællesforening] da i Henseende til de offentlige Møder skulde samvirke med "Historisk Samfund for Aalborg Amt."¹¹ Så skulle man sådan set bare have forberedt og arrangeret det hele. Og som det vil fremgå af såvel de lokale forberedelse i regi af Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred som af det færdige program i regi af Dansk historisk Fællesforening, så kom arrangementet til at inddrage adskillige markante, lokale skikkelser, og adskillige koryfæer i dansk historievidenskab.

Forberedelse og program

Efter at mødet var fastsat til at strække sig fra og med fredag den 12. til og med søndag den 14. juni 1914, besluttede historisk samfunds styrelse at rette opfordring til en række "inden- og udenbys Herrer" om at træde sammen i en modtagelseskomité, ligesom man bad overretssagfører Julius Bendtzen om at være mødets lokale leder. Den lokale modtagelseskomité kom til at bestå af en række fornemme herrer, nemlig stiftamtmand Ch. Brun (præsident), borgmester Bornemann (formand), overretssagfører Julius Bendtzen (sekretær), fabrikant S. Raaen, stadsingeniør Olsen, landinspektør Olesen, stiftsfysikus Rambusch, borgmester Andersen (Nørresundby) og sagfører Olsen (Nørresundby). I komitéen indgik endvidere fra bestyrelsen for Historisk Samfund pastor Alexander Rasmussen, tandlæge Stenholm og konsul Strøyberg. På det forberedende stade lykkedes det modtagelseskomite og styrelse at rejse pengebidrag til mødet fra personer og institutioner, ligesom det lykkedes at tilsagn om lån af automobiler, velvilligt stillet til disposition af de få, der rådede over sådanne teknologiske nyskabelser. Man etablerede tillige et særligt "Oplysningsbureau" for mødet, nemlig hos Boghandler M. A. Schultz, Bispensgade 13, og komitéens sekretær, overretssagfører Bendtzen, ville på forhånd være behjælpelig med at skaffe repræsentanterne hotelrum, om dette var ønsket, idet indkvartering ikke ville finde sted i modtagelseskomitéens eller de historiske foreningers regi. I den forbindelse blev det foreslået repræsentanterne så vidt muligt at vælge Bayers Hotel til møde-

sted ved de private måltider, "for at Meningsudveksling kan finde Sted ogsaa uden for de egentlige Foredragsmøder."¹²

Mens man således forberedte sig på et større ryk ind i Aalborg, kunne styrelsen for Dansk historisk Fællesforening tage fat på at udarbejde programmet for dagene. Det blev omfattende og tæt pakket; lidt for omfattende og tæt pakket, skulle det vise sig.



Bayers eller Beiers Hotel i Bispensgade, som man opfordrede mødedeltagerne til at anvende ved private måltider, således at meningsudveksling også kunne finde sted uden for programmet. Foto i Aalborg Stadsarkiv.

Der var ellers intet overladt til tilfældighederne, da programmet blev offentliggjort, og skønt det efterfølgende blev mødt med kritik netop p.g.a. dets kompakte karakter, som vi skal vende tilbage til, så kom programmet, med senere opdeling i sektioner, på mange måder til at udgøre modellen for Fællesforeningens og senere Dansk historisk Fællesråds møder, i bestræbelsen på at nå så meget som muligt på så kort tid som muligt, også selvom dette

betyder, at nogle interesserede må vælge noget fra, og nøjes med at være kun ét sted på samme tid. Programmet for Fællesforeningens tredje årsmøde blev udsendt i maj 1914 under titlen "Dansk historisk Fællesforening afholder i Forbindelse med Historisk Samfund for Aalborg Amt Møde i Aalborg fredag d. 12. – Søndag d. 14. juni 1914." Mens man ikke kunne hjælpe med indkvartering, havde arrangørerne dog tænkt på transporten. Inden selve programmet anføres, står følgende transportvejledning at læse:

"Nattoget fra København, som afgaar Torsdag Aften kl. 12.00 og ankommer til Aalborg den følgende Dag kl. 12.42, har Tilknytning til Randersdamperen, som afgaar fra København Kl. 8. Torsdag Aften, og til Aarhusdamperen, som afgaar fra København kl. 11 samme Aften."¹³



I baggrunden til højre Kompagnihuset på Nytorv i Aalborg, foto-graferet den 29. oktober 1917. Kompagnihuset dannede ramme om alle møder ved Dansk historisk Fællesråds og Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herreds fællesmøde 1914, hvor intet andet nævntes. Foto i Aalborg Stadsarkiv.

Vel ankommet til Aalborg kl. 12.42, mere end et døgn efter afgang fra København, kunne man så fredag den 12. juni kl. 2, d.v.s. kl. 14.00, tage fat på programmet. Alle møder, hvor intet andet nævnes, afholdtes i Kompagnihuset på Nytorv i Aalborg. Her lagde man ud med Repræsentantmøde med følgende dagsorden. 1) Meddelelser. 2) Regnskabet for 1913. 3) Et prøvehefte af foreningens nye tidsskrift forelægges.¹⁴ Fællesforeningens forretningsudvalg foreslår, at de enkelte foreninger gratis modtager et eksemplar pr. bestyrelsesmedlem, mens almindelige medlemmer får lejlighed til at abonnere på tidsskriftet til halv bogladepris, hvilket i 1914 ville sige 2 kr. pr. årgang. I tidens indbindingsånd, et princip, som også de første årgange af Fra Himmerland og Kjær Herred blev udgivet efter, udgør to årgange et bind. 4) Skoleinspektør P. Petersen fra Hillerød indleder en diskussion om optagelse af "Films" af landbosysler, hvortil rigsarkivar Secher som kofferent knytter bemærkninger om opbevaring af fotografier. 5) Rigsarkivar Secher taler om de regler der bør iagttages ved "Aftrykning" i de historiske amtssamfunds årsskrifter af historiske aktstykker fra ældre tid. 6) Landsarkivar Hornemann afgiver beretning fra kommissionen ang. opbevaring af handelsarkiver. 7) Næste mødested drøftes. 8) Valg af bestyrelse; i valget indgår valg af formand, fire andre medlemmer af forretningsudvalget, to suppleanter, to revisorer og en revisorsuppleant.

Efter repræsentantmødet var så indlagt en, må man tro, tiltrængt pause, inden man tog fat på næste programpunkt kl. 5½, d.v.s. kl. 17.30. Med fede typer angiver i programmet, at dette punkt blev afviklet med adgang for offentligheden. Det drejede sig om et foredrag af museumsassistent, magister Chr. Axel Jensen om gamle bygninger i Aalborg (med Lysbilleder), som det anføres i parentes, som indledning til en drøftelse af grænserne mellem historiens og nutidslivets krav om bevaring af gamle bygninger. Dagens program afsluttes kl. 7½, d.v.s. kl. 19.30, med en uofficiel sammenkomst på Skansehuset i Nørresundby.

Lørdag den 13. juni kl. 9.00 lagde man ud med et offentligt møde, der havde tre foredrag på programmet: Landsarkivar Hornemann berettede om arkiver, biblioteker, museer og deres grænseområder, mens statsgeolog Jessen fortalte om Aalborgegens geologi og dr. phil. Lindbæk om Aalborgs klostre. Disse foredrag blev afviklet på samme tidspunkt og selvsagt på forskel-

lige steder, hvilket skulle vise sig at være mindre heldigt eller at blive mindre heldigt modtaget, som vi skal se senere, men ikke desto mindre også at danne præcedens. Herefter var en indlagt en "PAVSE, hvorunder Omvisning til Byens mærkelige Huse og Middagsspisning (privat)."



Skansehuset i Nørresundby, opført 1901, og få år senere udvidet med en glasveranda. Her afsluttedes dagens program fredag den 12. juni 1914 med en uofficiel sammenkomst for mødedeltagerne. Foto i Aalborg Stadsarkiv.

I denne pause var så indlagt generalforsamling i Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred, hvilket imidlertid ikke fremgik af programmet for Dansk historisk Fællesforenings møde, da denne generalforsamling jo i princippet ikke angik fællesforeningen. Ikke desto mindre havde man altså indlagt en pause i programmet, således at samfundets generalforsamling kunne afvikles i forbindelse med fællesforeningens møde, vel i realistisk forventning om, at de to møder kunne berige hinanden såvel fagligt som i forhold til deltagelse, kontakter m.v. Og for de, der ikke agtede at deltage i samfundets generalforsamling, var der så mulighed for spising og en omvisning til Aalborgs "mærkelige" huse, hvormed ikke menes underlige, men bemærkelsesværdige.



Man bredte sig i byen. I Kildepavillonen på Vesterbro, fotograferet ca. 1913, sluttede dagen lørdag den 13. juni med fællesspising. Foto i Aalborg Stadsarkiv.

Kl. 4, d.v.s. kl. 16.00, er så programsat "Fortsættelse af det offentlige Møde." Der var fortsat tale om foredrag, hvortil offentligheden havde adgang, og der var fortsat tale om flere foredrag, der blev afholdt på samme tidspunkt. De to foredrag, der stod på programmet, var overretssagfører Julius Bendtzens skitse af Aalborgs handelshistorie, mens dr.phil. Knud Fabricius talte om virkningerne af Svenskekrigene på landbefolkningen i Himmerland. Herefter gik man over til individuel programsætning, nemlig kl. 5½, altså 17.30, hvor cand.mag. Lorenzen holdt foredrag om herregårde i Aalborgegnen (med lysbilleder). Kl. 7½, kl. 19.30, afsluttedes dagens program med fællesspisning i Kildepavillonen.



Fem kvinder og en mand er den 4. september 1910 taget på udflugt til Lundby Krat. Påklædningen giver et indtryk af, at mødedeltagernes fremtoning har stået mål med de stilfulde omgivelser på Hotel Hafnia.

Foto i Aalborg Stadsarkiv.

Søndag den 14. juni startede programmet kl. 9½, kl. 9.30, med "Automobiludflugt af Repræsentanterne til Lundby Krat," hvor kaptajn Rockstroh talte om affæren den 3. juli 1864. Fra Lundby gik turen videre til Fjellerad Kro, hvor der blev indtaget frokost kl. 11.00. Efter frokost kørte man videre til Lindenberg, hvor der gøres ophold fra kl. 12½ til kl. 2, d.v.s. fra 12.30 til 14.00. Cand. Lorenzen foreviser gården, der jo rettelig er et slot, og pastor Alexander Rasmussen taler om de Schimmelmanske skoler.



Lindenberg Slot, fotograferet fra en mindre påfaldende vinkel den 27. maj 1910, hvor cand. Lorenzen fortalte om slottet, vel nok i forlængelse af den foregående dags foredrag, med lysbilleder, om herregårde på Aalborgegnen, og hvor pastor Alexander Rasmussen, formand for Historisk Samfund, efterfølgende berettede om de Schimmelmanske skoler. Foto i Aalborg Stadsarkiv.

Derefter kører man direkte tilbage til Aalborg i de lånte automobiler, om hvilke det i programmet hedder: "Automobilerne er velvilligt stillet til Raadighed af deres Ejere." Om eftermiddagen kl. 4½, kl. 16.30, åbner man igen programmet for offentligheden, idet der afholdes offentligt møde på Skansebakken ved Nørresundby. Her taler museumsassistent cand.mag. H. Kjær om Nordjyllands ældste historie, og dr.phil. Marius Kristensen om det jyske sprog i litteraturens tjeneste.

Mødet afsluttes ved 7-tiden, d.v.s. ved 19.00-tiden, således at de besøgende kan forlade Aalborg samme aften. Det anføres i programmet, at der går nattog til København kl. 8.34. De københavnske deltagere kan så forvente at være retur i hovedstaden mandag den 15. juni kl. ca. 09.00. Programmet er dateret maj 1914, og undertegnet "Dansk Hist. Fællesforening."

Det var et omfattende og tætpakket program der for sin tid også indeholdt en krævende logistisk udfordring, der kun lod sig løse ved de velvilligt af ejerne til rådighed stillede automobiler. Og det lykkedes faktisk at gennemføre programmet punkt for punkt, om end ikke ganske lydefrit, som det skulle vise sig.

Mødet i Aalborg 12.-14. juni 1914 – Forløb og eftermæle

Det "skjulte" programpunkt, d.v.s. afvikling af generalforsamling for Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred lørdag den 13. juni kl. 14.30, forløb for så vidt relativt begivenhedsløst. Dog betød Dansk historisk Fællesforenings møde, at der til generalforsamlingen også var mødt et par medlemmer fra andre amtssamfund.¹⁵ At der var tale om en nystiftet forening lades man dog ikke i tvivl om, idet det af referatet i Fra Himmerland og Kjær Herred 1914 fremgår, at der er tale om samfundets første generalforsamling. Eneste punkter på dagsordenen var valg af bestyrelsesmedlemmer i stedet for de tre, der skulle fratræde ved lodtrækning, og som alle genvalgte. Desuden fremlagdes regnskab, som imidlertid endnu ikke var blevet revideret, hvorfor godkendelse måtte udsættes til næste generalforsamling. Derefter førtes "en Del Forhandling om" hvad der kunne gøres for at skaffe samfundet bedre trivsel og vækst, "thi det maa jo erkendes, at det hidtil ikke har evnet at faa rigtigt Tag i Amtets Befolkning." Man enedes om at forsøge at få sognerådene til at interessere sig for

sagen og eventuelt yde et lille årligt bidrag til samfundets drift, for hvilket sognerådene så kunne forsyne kommuneskolerne eller sognebibliotekerne med samfundets skrifter, og endvidere om at "søge hidført," at samfundet kunne få en repræsentant fra hvert sogn, sådan ca., hvorfor man også besluttede at udvide bestyrelsen fra syv til 11 medlemmer. Endelig besluttede man at iværksætte den foredragsvirksomhed, som ved samfundets start blev planlagt, men som var blevet udsat af økonomiske grunde. Der var delte meninger om en sådan virksomheds betydning, men da man vurderede, at denne virksomhed næppe ville medføre den helt store udgift, besluttede man at gøre nogle forsøg i efteråret 1914.

Det var altså en forening, der stod for at iværksætte kerneydelser af sin virksomhed, der holdt generalforsamling i tilknytning til Dansk historisk Fællesforenings møde. Manden bag forslaget om flere sognepræsentanter var den unge postekspedient Carl Klitgaard.

Unge Klitgaard, der skulle blive en af Nordjyllands store historieskrivere, gemmer sig også bag referatet fra Dansk historisk Fællesforeningsmøde i Fra Himmerland og Kjær Herred 1914, angivet med signaturen C. K. Det har været en opgave med visse diplomatiske udfordringer at skrive referatet. Både Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred og Dansk historisk Fællesforening var unge foreninger, man måtte prøve sig frem med form og indhold, og for så vidt ang. Historisk Samfunds bedømmelse af sagen, havde man både lokale og nationale hensyn at tage; man måtte lytte såvel til de, der støttede det unge samfund lokalt, som til de, der forventeligt ville komme til at udgøre samarbejdsparter i Dansk historisk Fællesforening.

Referatet bringes under overskriften "Dansk historisk Fællesforenings Aarsmøde i Aalborg,"¹⁶ og indledes med en redegørelse for dannelsen og medlemmerne af den lokale modtagelseskomite. Her fremhæves særligt overretssagfører Julius Bentzen, som man havde bedt være "Stævnets lokale Leder," hvilket angives som et byrdefuldt hverv, som Bentzen påtog sig med største nidkærhed og "skilte sig fra paa en særdeles smuk Maade." Videre undlod bestyrelsen for Historisk Samfund ikke at bringe d' herrer komitede medlemmer en varm tak fordi de påtog sig hvervet og varetog det på en måde, "der vakte de fremmede Gæsters

største Paaskønnelse,” men samfundets tak gjaldt ikke mindre de personer og institutioner, der ved pengebidrag til mødet eller ved at stille de sjældne og dyre automobiler til rådighed, havde gjort det muligt at give mødet et lige så festligt præg, som de tidligere møder i Kolding og Sorø havde haft.

Efter således at have fået de lokale taksigelser på plads, kunne Klitgaard tage fat på det egentlige referat af mødet, der var blevet indledt som planlagt i klubben Enighedens lokaler i Kompagnihuset. Her bød stiftamtmand Brun som mødets præsident de ca. 40 delegerede velkommen og udtrykte håbet om, at de fremmede historikere måtte befinde sig vel ”her oppe” i de forestående dage.

Derpå følger et ganske udførligt referat af mødets afvikling, der i det store hele forløb udmærket, men som nævnt ikke ganske lydefrit. Referatet skal ikke her gennemgås hverken i dets helhed eller i detaljer, men der er dele af det, som påkalder sig særlig opmærksomhed, hvad enten der nu er tale om problematiske forhold eller om forhold af eksempelvis særligt fremsynet karakter.

Til de fremsynede dele hørte rigsarkivar Sechers påpegning af, at fotografier og fotografiske plader ofte kunne få betydelig kultur- og personalhistorisk interesse. I forlængelse heraf lod den delegerede fra Skivesamfundet, Niels Sørensen fra Lem, en del fotografier af gamle ”landbosysler,” der særligt synes at have været genstand for interesse dette år, cirkulere blandt mødets deltagere. Den fremsynede rigsarkivar V. A. Secher var i øvrigt den, der havde givet stødet til oprettelsen af Dansk historisk Fællesforening, men havde afslået at blive dens første formand, angiveligt af selverkendelsesmæssige årsager. Secher var en højt begavet videnskabsmand og en fremragende administrator, men også en vanskeligt omgængelig mand, hvilken selverkendelse skulle have fået Secher til at afstå fra formandsposten. Om hans virksomhed i Rigsarkivet vidste man at sige, at han bedre forstod at revse end at rose, og at hans tilhængere på Rigsarkivet var ”færre end de fem retfærdige i Sodoma og Gomora,”¹⁷ men om hans dygtighed var der intet dårligt at sige, eller om hans fremsynethed m.h.t. fotografiers kulturhistoriske værdi.

Efter at de delegerede havde nydt ”Femthe” i klubbens lokaler i Kompagnihuset, afholdtes programmets første offentlige møde i husets store sal. Her bød formanden for Historisk Samfund for

Himmerland og Kjær Herred pastor Alexander Rasmussen velkommen og udtrykte tillige håbet om, at "disse Dages Møder" måtte bidrage til at højne interessen for historisk læsning og "historisk SysseL," hvorpå magister Chr. Axel Jensen fra Nationalmuseet holdt sit annoncerede foredrag om gamle bygninger i Aalborg. Dette skæmmedes dog ifølge referatet af de mindre gode akustiske forhold i huset.

Ikke desto mindre angiver Jensens foredrag, ligesom Sechers omtale af fotografier, nogle centrale dele af dansk kulturhistorisk arbejde, der var under udvikling i disse år. I 1910 var magister Hugo Matthiessen blev ansat ved Nationalmuseet, og i 1913 tog han fat på de store købstadsfotograferinger og -berejsninger, der skulle komme til at strække sig frem til 1922. I denne fotograferingskampagne nåede Hugo Matthiessen til Himmerland og Kjær Herred i 1916, hvor han fotograferede i Aalborg og Hals, i 1918, hvor han fotograferede i Nibe, og igen i 1919, hvor det var Hobro og Mariager der blev fotograferet.¹⁸ Hugo Matthiessens dokumentation af de danske købstadsmiljøer og hans viden om disse betød, at Nationalmuseet fik stor indflydelse på arbejdet med Bygningsfredningsloven 1916-1918, hvor det tillige fik betydning, at det mere var den bymæssige helhed end den enkelte bygning, Hugo Matthiessen interesserede sig for. Det er bl.a. på den baggrund, et af de hyppigt forekommende Hugo Matthiessen-citater skal forstås: "Jeg er imod enhver form for Forandring, selv til det bedre."¹⁹

Efter således at være blevet ført ajour med de nyeste tendenser i dansk kulturhistorisk arbejde, afsluttedes dagen med fornøjeligt samvær i Skansehuset i Nørresundby, hvor den lokale modtagelseskomité gav aftensmad og derefter var vært ved "smaa Forfriskninger," og først ved midnatstid brød selskabet op "for i den lyse, lune Sommernat at drage hjemad."

Programmet lørdag den 13. juni forløb planmæssigt, herunder docent Lorenzens foredrag om Aalborgegnens herregårde, med lysbilleder, som det stædigt anføres i såvel program som referat, naturligvis for at gøre opmærksom på, at man anvender den nyeste teknik, også i historisk sammenhæng. Dagen afsluttedes med fællesspisning i Kildepavillonen, hvortil modtagelseskomiteen havde udstedt ca. 80 indbydelser, såvel til de delegerede ved fællesmødet som til repræsentanter for de institutioner,

der havde ydet bidrag til dækning af omkostningerne ved fællesmødet, "m.fl.," som det anføres. Der har vel været tale om lokale honoratiores som man burde stå sig på god fod med, aktuelt bidrag eller ej. Såvel ved bordet som efter dette, da kaffen blev indtaget på terrassen uden for pavillonen, "herskede der den bedste Stemning, og alle Deltagerne glædede sig over det smukke Arrangement, hvis Nydelse begunstigedes af det mest henrivende Sommervejr."

Det gik jo godt. Men det blev ikke ved med at gå. Søndag den 14. juni kl. 9.30 samledes mødets deltagere foran Kompagnihuset, hvorfra man i 10-12 biler, "stillede til Raadighed af velvillige medborgere," startede for at drage ud til de steder, hvor træfningen ved Lundby fandt sted den 3. juli 1864.²⁰ Her påviste, anføres det indledningsvist i Klitgaard's referat, kaptajn Rockstroh lokaliteterne og holdt derefter på festpladsen ved Lundby Krat et foredrag om slaget, hvorefter professor Olrik takkede idet han udtalte, at man jo ikke var samlet til fest men for at hædre mindet, der endnu dengang i 1912 var relativt ungt.

Her begynder så det første sand i programmaskineriet at vise sig i referatet. Det kan nemlig desværre ikke nægtes, skriver Klitgaard, at udflugten til Lundby blev noget forfejlet og planløs, hvilket efterfølgende gav anledning til, at der i dagspressen fremkom protester fra offentligheden mod en sådan tilsyneladende hensynsløshed mod det publikum, hvis interesse man netop i disse historiske dage påkaldte. Behrejdelse var berettigede, anfører Klitgaard, og kan kun imødekommes med en uforbeholden tilståelse heraf, "selv om Grunden nærmest var," at foredragsholderen, der ikke kendte til mødets ordning, ved et tilfælde var blevet placeret i den forreste bil i kortegen, som først gjorde holdt, da den var kommet langt forbi Lundby Krat, "hvortil Folk var stævnedede for at høre hans Foredrag." Det fremgår videre af referatet, at kaptajn Rockstroh's foredrag var blevet meget stærkt kritiseret i Aalborg Venstreblad, men at redaktionen af Fra Himmerland og Kjær Herred ikke skal inclade sig på at dømme mellem parterne.

Kritikken gik som antydet bl.a. på, at tidspunkterne ikke blev overholdt. Flere dagblade anførte det således som en "Utilbørlighed," at man ikke havde overholdt de i forvejen angivne tidspunkter for de offentlige foredrag, således at egnens beboere

måtte vente længe, før foredragene overhovedet kom i gang.²¹ Det lader under alle omstændigheder til at have været tilfældet i Lundby, men om det også gjaldt ved de øvrige offentlige arrangementer lader sig ikke umiddelbart konstatere. Forsinkelser kan opstå; værre var det, at der heller ikke var udelt tilfredshed blandt de lokale tilhørere om foredragenes indhold. Her er det igen kaptajn Rockstroh og sagen ved Lundby, der må holde for. Rockstroh havde ytret, at affæren ved Lundby var militært forsvarelig fra dansk side. Som reaktion på denne påstand skrev en avis: "Der er Grænser for, hvad man kan bilde Bønder ind."²²

Da man forlod Lundby sænkede freden sig tilsyneladende over selskabet. Man begav sig videre til Lindenberg, hvor inspektør Terkelsen tog imod de mange gæster "paa Hs. Excellence Lensgreve Schimmelmanss Vegne" og serverede frokost for gæsterne i den gamle hvælvede sal under hovedbygningen. Her fra afsendte selskabet så en telegrafisk hilsen til lensgreven, med tak for den udviste gæstfrihed. Hvor lensgreven befandt sig på dette tidspunkt vides ikke; muligvis har han opholdt sig på slottet. Efter de planlagte foredrag af docent, cand. Lorenzen og pastor Alexander Rasmussen, hvis foredrag betegnes som "stærkt paaskønnet," og efter at man havde beset Lindenberg Slot indvendigt og nydt en forfriskning i det fri, gik turen tilbage til Aalborg.

Her kunne man så puste ud en times tid, inden man tog fat på det afsluttende, offentlige møde på skansebakken i Nørresundby, "hvor Museumsassistent H. Kjær talte – vel længe – om Nordjyllands ældste Historie," som unge Klitgaard lidt udiplomatisk anfører det i referatet. Det lader altså til, at man også her har overskredet tiden mere end rimeligt var, og at dele af offentligheden har måttet vente på Marius Kristensen, der skulle holde det sidste offentlige foredrag, om det jyske sprog i litteraturens tjeneste, hvilket givetvis har trukket en del interesserede til.

Efter dette afsluttende foredrag tog så formand for Dansk historisk Fællesforening, professor Hans Olrik ordet, og takkede på foreningens vegne for den velvilje, man havde mødt fra alle sider, og udtalte håbet om, at "Aalborg Amts historiske Samfund maatte vokse sig stort og stærkt." Samme samfunds formand, Alexander Rasmussen, knyttede et par ord til fællesforeningens formands ord, og herefter opløstes forsamlingen, årsmødet var endt.

Klitgaard konkluderer, at de tre dage, i hvilke stævnet varede,

forløb i det hele på bedste måde, ligesom vejret var det bedst tænkelige til de mange friluftsmøder. Historisk Samfund "tror derfor at turde udtale, at alle Repræsentanterne rejste herfra med ene lyse Minder og gode Indtryk fra vor Egn."

Stort set, må man vel tilføje, hvilket Klitgaard også gør, for: "Redaktionen kan dog ikke slutte dette lille Referat af Mødedagene uden at fremsætte sin personlige Mening om Mødets Betydning for Deltagerne." I den henseende, skriver Klitgaard, man til fulde tilslutte sig de anskuelser, som den delegerede fra Vejle Amts Samfund, filialbestyrer P. Eliassen fra Kolding, har udtalt, nemlig at der var for mange foredrag og for lidt tid til diskussion. Eliassen udtrykte sig dog lidt mere diplomatisk i Kolding Folkeblad, nr. 143 1914, idet han her er citeret for at sige, at der på Aalborgmødet var "næsten lidt for mange lokale Foredrag, så at de næsten aflivede al diskussion."²³ Det er dog, anføres det i forlængelse af indvendingerne, diskussionen og den indbyrdes samtale mellem repræsentanterne, der skal virke befrugtende og vejledende, særligt for lederne af de historiske samfund. For disse ledere har det stor betydning at komme i personlig forbindelse med hinanden og især i forbindelse med de "høj lærde" herrer, der ikke "have "Omvendelse" behov," d.v.s. behov for at komme til at besidde historisk interesse. Disse kontakter kunne imidlertid kun i ringe grad etableres, fordi foredrag fulgte på foredrag, til deltagerne var overtrætte. Desuden anføres det som i høj grad uheldigt, at rigsarkivar Secher gav vejledning i palæografi på første sal, samtidig med at landsarkivar Hornemann talte i Kompagnihussalen om arkiver, biblioteker, museer og deres grænseområder, hvilket også var af betydning for amtssamfundenes ledere. Carl Klitgaard afslutter referatet med lidt af en svada:

"Vi tillader os derfor at henstille til "Dansk historisk Fællesforening"s Bestyrelse, at den ved kommende Aarsmøder indskrænker Foredragene noget til Fordel for Diskussion og Samtale."

Dette skete vel også til en vis grad, men det sektionsopdelte historiske møde, hvor man ikke kan få alt med, blev nu heller ikke manet i jorden ved denne lejlighed. Ikke desto mindre kom Aalborg-mødet også i den almindelige bevidsthed i Dansk historisk Fællesforening til at stå som det møde, der i hvert fald i denne tidligste epoke af foreningens historie "klappede dår-

ligst.”²⁴ For de lokale interesserede vakte det irritation, at tiderne ikke blev overholdt, og for amtssamfundsrepræsentanterne betød de mange lokale foredrag, at der blev for lidt tid til samtaler, udveksling og til at knytte kontakter, hvilket jo netop også var en af hensigterne med møderne i Dansk historisk Fællesforening.

Men man skulle jo finde sine egne ben, både i Dansk historisk Fællesforening og i Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred. Da man ved samfundets 25-års jubilæum i 1937 og ved 50-års jubilæet i 1962 så tilbage på samfundets tidligste virksomhed, var det med en vis stolthed man anførte, at samfundet i 1914 havde den ære at få henlagt Dansk historisk Fællesforenings møde 1914 til Aalborg, og i den forbindelse danne mødekomité.²⁵

Fra Fortid og Nutid til Kulturstudier

Som tidligere anført var tredje punkt på dagsordenen på Dansk historisk Fællesforenings repræsentantmøde fredag den 12. juli 1914, at fremlægge et prøvehefte af foreningens nye tidsskrift. Allerede i 1913 havde man drøftet muligheden og fremsat plan for et særligt tidsskrift, der skulle være bindeled mellem foreningens medlemmer, men meningerne på området var absolut delte og udfaldet usikkert, især da den alt andet end diplomatiske rigsarkivar Secher fremsatte et skarpt og personligt angreb på forslaget. I stedet mente Secher, at fællesforeningens meddelelser skulle indhæftes bag i de enkelte amtsårhbøger, som i denne anledning skulle indføre et fælles format. Forslaget fremkaldte en negativ stemning over for Secher på repræsentantskabsmødet 1913, hvilket under det fortsatte møde fik ”flere drastiske udslag.”²⁶ Formodentlig har man været mere end almindeligt fortørnet over, at Secher på den måde søgte at standardisere format og udstyr for samtlige landets amtshistoriske årbøger. En sådan centralisering eller centralt bestemt ensretning var jo i åbenlys modstrid med tanken om den lokale forankring, der også var en bærende idé i oprettelsen af de amtshistoriske foreninger. Man arbejdede således videre med planen for et selvstændigt tidsskrift, og det var et prøvetryk på første nummer af dette, der under titlen Fortid og Nutid, kunne præsenteres på Aalborgmødet. Det var Hans Olrik, der foreslog titlen.

Første nummer af Fortid og Nutid – Tidsskrift for Kulturhisto-

rie og Lokalhistorie så således dagens lys i Aalborg. Tidsskriftets første redaktør var fællesforeningens sekretær, Knud Fabricius, der redigerede under medvirken af Chr. Axel Jensen og Johs. Brøndum-Nielsen. Blandt bidragene i første nummer finder man under sektionen "Nyt fra vore videnskabelige Institutioner" en rubrik, "Fotografering af gamle Købstadhuse," forfattet af Hugo Matthiessen, i hvilken Hugo Matthiessen netop argumenterer for nødvendigheden af en vis dokumentation af de gamle købstadsmiljøer.²⁷ Af en eller anden grund var det så første og sidste gang, den i øvrigt meget produktive kulturhistoriker publicerede i Fortid og Nutid.²⁸

Fortid og Nutid udkom til og med årgang 2009, da trange økonomiske vilkår, og ikke utilfredshed med det faglige niveau, som Dansk historisk Fællesråds formand Søren Bitsch Christensen pointerede det,²⁹ tvang fællesrådet til lukning af det da gamle tidsskrift, der havde opnået en vis position i dansk kultur- og lokalhistorie. Fortid og Nutid fusionerede med årbogen Folk og Kultur, udgivet af Foreningen Danmarks Folkeminder, til Tidsskriftet Kulturstudier – Dansk tidsskrift for kulturhistorie, etnologi, folkloristik og lokalhistorie.³⁰

Fra Himmerland og Kjær Herred

Da Historisk Samfund for Aalborg Amt blev stiftet i 1912, var samfundets dækningsområde det Aalborg Amt, der blev dannet i 1793 og som bestod frem til 1970. Amtet dækkede Himmerland og Kjær Herred, og hvorfor man i sin tid valgte at lade Kjær Herred indgå i dette amt, får stå hen i fortidens og centraladministrationens tåger. Aalborg Amt blev i 1970 til Nordjyllands Amt, som i 2007 blev til Region Nordjylland.³¹ Såvel amt som region var forskellige geografiske områder, indbyrdes og i forhold til det gamle Aalborg Amt. Bortset fra, at Historisk Samfund for Aalborg Amt ændrede navn til Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred efter 1970, har samfundet, det historiske altså, forblevet upåvirket af de skiftende strukturreformer.

Himmerland og Kjær Herred er, for nu at lyde meget lidt eller måske netop meget nordjysk, blevet en historisk enhed, der ikke lader sig anfægte af bureaukratisk og centraladministrativ foretagsomhed, hvor nyttig eller unyttig denne så måtte være. Lige

så lidt har de dystre spådomme om, at man ikke behøvede at bestræbe sig på at tage livet af de amtshistoriske foreninger og årbøger haft nogen effekt på Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred. Historisk Samfund har ikke ladet sig anfægte af administrative påfund eller professionel pessimisme.

Til samfundets fornemste opgave hører at udgive årbogen Fra Himmerland og Kjær Herred, i 1912 og i 2012. Foreløbig er der ikke noget der tyder på, at Historiske Samfund for Himmerland og Kjær Herred ikke agter at løfte denne opgave.

Litteratur og materiale

- Busck, Steen: Carl Klitgaard. I: Historiens Ildsjæle, 2009, s. 47-54.
- Christensen, Benjamin T.: "Det havde været mord..." – Kampen ved Lundby d. 3. juli 1864. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 2009, 2009, s. 31-52.
- Christensen, Søren Bitsch: Fortid og Nutid lukkes ned – og genopstår som Kulturstudier. I: Fortid og Nutid – Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie, 2009, hefte 4, s. 243-246.
- Dansk historisk Fællesforening. [Program.] Møde i Aalborg, 1914.
- Fabricius, Knud (red.): Fortid og Nutid – Tidsskrift for Kulturhistorie og lokalhistorie, nr. 1, 1914.
- Fabricius, Knud: Dansk Historisk Fællesforenings Grundlæggelse – Nogle erindringer af Fællesforeningens første sekretær. I: Fortid og Nutid – Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie, 1957, s. 361-380.
- Fra Bestyrelse og Redaktion. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1912, 1912, s. 159-160.
- Fra Bestyrelse og Redaktion. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1913, 1913, s. 320-324.
- Generalforsamlingen. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1914, 1914, s. 487-488.
- K., C. [Carl Klitgaard]: Dansk historisk Fællesforenings Aarsmøde i Aalborg. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1914, 1914, s. 482-487.
- Love for Historisk Samfund for Aalborg Amt. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1912, 1912, s. 157-158.
- Lundsgaard, P. M. K.: Ved Lundby den 3. Juli 1864. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1912, 1912, s. 5-44.
- Lungskov, Trine Malling: "Broer mellem videnskab og den folkelige forskning" – Dansk Historisk Fællesråd og Fortid og Nutid gennem hundrede år. I: Fortid og Nutid – Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie, 2009, hefte 4, s. 247-276.
- Matthiessen, Hugo: Fotografering af gamle Købstadshuse. I: Fortid og Nutid – Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie, nr. 1, 1914, s. 35-36.
- Møller, Henrik: Historisk Samfund for Aalborg Amt 1912-1937. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1937, 1937, s. 494-521.
- Møller, Henrik: Historisk Samfund gennem 50 år. I: Fra Himmerland og

Kjær Herred 1962, 1962, s. 5-12.

Nielsen, Henrik Gjøde: Troels-Lund – En biografisk skitse. I: Fortid og Nutid – Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie, 2003, s. 49-67.

Nielsen, Henrik Gjøde: Hugo Matthiessen. I: Historiens Ildsjæle, 2009, s. 79-86.

Nielsen, Henrik Gjøde: Fra Fortid og Nutid til Kulturstudier. I: Årbog 2010, Nordjyllands Historiske Museum, 2011 a, s. 113-116.

Nielsen, Henrik Gjøde: Kjær Herred. I: Fra Kjær Herred, 2011 b, s. 11-14.

Rasmussen, Alexander: Historisk Samfund for Aalborg Amt. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1912, 1912, s. 1-4.

Noter og henvisninger

- 1 Som sådan vil samfundet blive omtalt i det følgende, når bortses fra citater.
- 2 Rasmussen 1912 s. 1-3.
- 3 Rasmussen 1912 s. 3.
- 4 Fabricius 1957 s. 362.
- 5 Fabricius 1957 s. 363, 366.
- 6 Lungskov 2009 s. 247.
- 7 Om Troels-Lund, se Nielsen 2003.
- 8 Fabricius 1957 s. 365. Om Dansk historisk Fællesforenings historie se i øvrigt Lungskov 2009.
- 9 Fra Bestyrelse og Redaktion 1913 s. 321. Det var et meget stort brød, man slog op med Nygaards sedler, som først i de senere år har fundet endelig afslutning. De ca. 420.000 sedler blev fra 2008 til 2010 fotograferet og indtastet i privat regi, og kan nu findes på Dansk Demografisk Database på Statens Arkivers hjemmeside.
- 10 Fra Bestyrelse og redaktion 1913 s. 321.
- 11 Fra Bestyrelse og Redaktion 1914 s. 481.
- 12 Fra Bestyrelse og Redaktion 1914 s. 482. Dansk historisk Fællesforening 1914 s. 4.
- 13 Dansk historisk Fællesforening 1914 s. 1. Den følgende redegørelse for fællesforeningens mødeprogram er hentet fra samme s. 1-4.
- 14 Det tidsskrift, der er tale om, er Fortid og Nutid – Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie, jf. senere i herværende artikel.
- 15 Generalforsamlingen 1914 s. 487-488, hvilket også gælder for den følgende redegørelse for generalforsamlingen.
- 16 C. K. 1914 s. 481-487, hvilket også gælder for den følgende redegørelse for mødets forløb, hvor intet andet nævnes. Om Carl Klitgaard se i øvrigt Busck 2009.
- 17 Fabricius 1957 s. 363.
- 18 Nielsen 2009 s. 81. Forlaget Hikuin startede i 1987 serien Hugo Matthiessens Danmark, i hvilken Hugo Matthiessens billeder fra de danske købstæder udgives. Til 2012 er udkommet 17 bind, hvoraf et bind introducerer manden og værket. Desuden planlægges også udgivelse af Hugo Matthiessens optagelser af vejstrøg fra 1920'erne og af herregårde fra 1930'erne. Det er således et meget omfattende

- projekt forlaget, der drives af Jens Vellev, har initieret.
- 19 Nielsen 2009 s. 83.
 - 20 Om træfningen ved Lundby er offentliggjort flere artikler i Fra Himmerland og Kjær Herred, med Lundsgaard 1912 som den ældste, Christensen 2009 som den nyeste.
 - 21 Fabricius 1957 s. 367.
 - 22 Fabricius 1957 s. 367. Muligvis har Rockstroh set det som den eneste mulighed for at redde forsvarrets ære at påstå, at affæren fra dansk side militært set var forsvarlig. Det var næppe den almindelige opfattelse, heller ikke i 1864. Affæren synes at være opstået som følge af en imponerende inkompetence fra den danske chef, oberst Becks side. Skønt denne for så vidt blot handlede i overensstemmelse med tidens danske militære doktriner, havde allerede forpostkampene ved Dybbøl og kampene på Als vist, at den danske taktik var forældet. Dette havde man imidlertid heller ikke taget konsekvensen af på generalstabsniveau, hvis officielle udlægning af træfningen ved Lundby da også støtter Beck, jf. Christensen 2009 s. 49. Heraf kan man så konkludere, at Becks og generalstabens inkompetence er på samme niveau, for nu at sætte sagen lidt på spidsen. Den manglende evne til at drage selv de enkleste konsekvenser af følgerne af umiddelbart stedfundne begivenheder, hvis katastrofale karakter synes indlysende, kom til fuld udfoldelse under 1. Verdenskrig 1914-1918, i hvilken det lykkedes Danmark at holde sig neutralt, men som slaget ved Dybbøl 1864 såvel militærteknologisk som taktisk kan opfattes som generalprøve på.
 - 23 Fabricius 1957 s. 366.
 - 24 Fabricius 1957 s. 367.
 - 25 Møller 1937 s. 501. Møller 1962 s. 10.
 - 26 Fabricius 1957 s. 367-368.
 - 27 Matthiessen 1914 s. 35-36.
 - 28 Nielsen 2009 s. 82.
 - 29 Christensen 2009 s. 243.
 - 30 Sidste redaktion af Fortid og Nutid bestod af museumsinspektør ved Kroppedal Museum, ph.d. Mette Tapdrup Mortensen, museumsinspektør ved Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, ph.d. Thomas Lyngby, og museumsinspektør ved Nordjyllands Historiske Museum, cand.phil. Henrik Gjøde Nielsen. Alle indtrådte de i redaktionen af Kulturstudier, sammen med Astrid Pernille Jespersen, Etnologi, Saxo-Instituttet, Københavns Universitet, Else Marie Kofod, Dansk Folkemindesamling, Det kongelige Bibliotek, Annette Vasström, Nationalmuseet og Søren Bitsch Christensen, Dansk Center for Byhistorie, Aarhus Universitet og Den Gamle By. Om Dansk Historisk Fællesråd og Fortid og Nutid, se Lungskov 2009. Om Fortid og Nutid og Kulturstudier, se Nielsen 2011 a.
 - 31 Nielsen 2011 b s. 11.

Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred 1912-2012

Af Knud Knudsen

Da Henrik Møller, den mangeårige redaktør af *Fra Himmerland og Kjær Herred*, i 1962 skrev sin jubilæumsartikel om Historisk Samfund gennem 50 år, fandt han baggrunden for selskabets oprettelse i "en vågnende og bevidst kærlighed til hjemstavnen, vel navnlig i landbefolkningen". Da han 25 år tidligere havde skrevet en længere artikel i årbogen om Historisk Samfund for Aalborg Amt 1912-1937, havde han lagt vægt på de samfundsmæssige forandringer, som havde været grundlaget for den spirende hjemstavnsfølelse i begyndelsen af det 20. århundrede.

"Det er sikkert rigtigt, hvad der hævdes fra mange sider, at vort slægtled eller det sidste halve sekels generation kan opvise større lyst og energi eller, om man vil, brutalitet til at rive ned og forandre, hvad fædrene har bygget op. Dette gælder både åndeligt og materielt. De fra fædrene arvede sæder og skikke er i den grad ændrede, at de i virkeligheden er gået over i historien. De gamle viser synges ikke mere, og sagn og saga om fædrenes færd er forstummet.

Og med hensyn til vort lands udseende kan intet tidsrum vise større ændringer, navnlig de sidste 25 år. Når vort slægtleds topografiske forhold skal skrives, vil det væsentlige stof omfatte skovrydning, dræning, hedeopdyrkning og beplantning, udtørring af søer og fjorde, regulering af veje og vandløb, sløjfning af høje og stengærder og ikke mindst planering og bebyggelse. Altså store forandringer i vort lands fysiognomi.

Mon det ikke var disse kendsgerningers alvorlige tale, der manede gode danske mænd og kvinder til dåd for at redde, hvad der endnu kunne bevares fra tilintetgørelse?

Havde vi ikke haft en Evald Tang Kristensen, der besjælet af den rette forståelse med tålmodig energi rejste rundt og samlede alt, hvad han kunne opdrive af eventyr, sagn og folketro, mens tid var, ja, så havde vi været et uvurderligt stykke kulturhistorie fattigere, for nu ville det være for sent.

Der er heller ingen tvivl om, at det arbejde for oprettelse af museer i by og på land, der indledes i begyndelsen af vort århundrede, og som til vore dage kan opvise en rivende udvikling, har haft den samme forståelse til drivfjeder.

Og ikke mindst gælder dette oprettelsen af de historiske samfund.”¹

Et halvt århundrede senere – ved 75-års jubilæet – skrev daværende formand for Historisk Samfund, Johannes E. Tang Kristensen om den ”vågnende historiske forståelse blandt menigmand i sidste halvdel af forrige århundrede og den dermed forbundne sans for at redde fra forglemmelse og tilintetgørelse de fra fædrene nedarvede historiske minder af både åndelig og materiel art”.² Ifølge Tang Kristensen var det en historisk forståelse blandt ”menigmand”, der var baggrunden for de amthistoriske samfund.

Lokalhistorien har sin egen historik, som dog er tæt forbundet med den voksende interesse for den nationale historie. Lokalhistoriens første fase kan tidsfæstes til 1860’erne, hvor der blev oprettet foreninger på landsdelsplan. De første foreninger af denne slags var Fyns Stifts litterære Selskab og Det jydsk historisk-topografiske Selskab, der begge blev oprettet i 1861. Det jyske selskab begyndte i 1866 at udsende *Samlinger til Jysk Historie og Topografi*. Når Alexander Rasmussen og J.P. Stenholm i 1911-12 havde betænkeligheder ved at oprette et Historisk Samfund for Aalborg Amt, skyldtes det, at de nødigt så, at et nyt historisk selskab skulle svække det ”gamle, højtfortjente selskab”, nemlig det historisk-topografiske selskab.

Den anden fase indledtes i starten af det 20. århundrede, hvor landet dækkedes af de amthistoriske selskaber, hvor stifterne udgik fra bredere kredse af befolkningen. Som i den første fase må vi igen pege på de store forandringer i det danske samfund, som fandt sted med landbrugsomlægningen fra 1880’erne, hvor den moderne ”andelsbonde” markerede sig både økonomisk, politisk og kulturelt. Mange mennesker flyttede i de samme år fra land til by. Utvivlsomt spillede det nationale ind. Nederlaget i 1864 og tabet af hertugdømmerne havde efterladt et sår i den nationale selvagtelse. Som overalt i Europa trivedes nationalismen også herhjemme i årtierne frem mod Første Verdenskrig. Det var ikke noget tilfælde, at Historisk Samfund for Ribe Amt, stiftet i 1903 på initiativ af højskoleforstander Ludvig Schrøder i Askov, blev det første af de nye amthistoriske selskaber. I de

følgende år frem til verdenskrigen blev der dannet amtshistoriske foreninger over hele landet, bl.a. Historisk Samfund for Aalborg Amt i 1912, som var et af de senest tilkomne. Dansk Historisk Fællesforening (DHF), som oprettedes i 1909 på københavnsk initiativ, blev den nationale paraplyorganisation for de amtshistoriske foreninger. Fra 1914 udsendte DHF tidsskriftet *Fortid og Nutid*. De amtshistoriske foreninger havde deres rødder i landbosamfundet, og drivkræfterne var i vid udstrækning kredse, som vi i dag ville betegne som højskolevenstre, håret af gårdmænd og skolefolk.

Den tredje fase tog sin begyndelse i 1950'erne med oprettelsen af lokalhistoriske arkiver og foreninger, der omfattede et sogn eller en kommune. Her kan stifterne generelt karakteriseres som ikke-professionelle historikere. Den lokalhistoriske bølge i de år fik yderligere et opsving i forlængelse af kommunalreformen i 1970. Den organisatoriske ramme om det lokalhistoriske arbejde i dette regi blev fra 1967 Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger (SLF).

Sideløbende med den voksende folkelige lokalhistoriske interesse på "græsrodsniveau" har der været en professionel lokalhistorie herhjemme, måske især repræsenteret ved faguddannede historikere på arkiver og museer, men også på universiteterne. På Københavns Universitet blev der i 1970 oprettet en Lokalhistorisk Afdeling ved Institut for Historie. Nogle af faghistorikerne så det som en opgave at højne standarden i det lokalhistoriske arbejde, som det viste sig i de amts- og lokalhistoriske årbøger og skrifter; det gjaldt for eksempel rigsarkivar Johan Hvidtfeldt, hvis *Håndbog for danske lokalhistorikere* udkom i flere udgaver i årene 1952-56 og netop var tænkt som et hjælpemiddel i det lokalhistoriske arbejde. Hvidtfeldt var en afholdt mand i Aalborg og var således indbudt som den særlige gæst ved 50-års arrangementet i 1962.³

Starten og de første år – Historisk Samfund for Aalborg Amt 1912-37

Det var så oplagt en kreds af bedrestillede og veluddannede borgere i amtet, der samledes til de stiftende møder for Historisk Samfund for Aalborg Amt i 1912. I den første bestyrelse på syv medlemmer sad pastor Rasmussen, højskoleforstander C. Nielsen,

postekspedient C. Klitgaard, adjunkt, dr. H. Brix, tandlæge Stenholm, konsul N. K. Strøyberg og lærer P. C. Knudsen. De to initiativtagere, tandlæge Stenholm og pastor Rasmussen, blev også de to første formænd for Historisk Samfund for Aalborg Amt. Den flittigt skrivende postekspedient C. Klitgaard var nok det mest "folkelige" islæt i den første bestyrelse. Klitgaard blev også årbogens første redaktør. Det bemærkes, at der fra første årgang blev betalt forfatterhonorar; formanden undslod sig dog, han ville ikke have noget for sine artikler. Tværtimod donerede han i det første regnskabsår en gave på 130 kr. til Historisk Samfund.

Alexander Rasmussen var formand frem til 1916, hvor han efterfulgtes af Stenholm. Begge var årgang 1868 og altså forholdsvis unge, da de beklædte formandsposten i Historisk Samfund. Rasmussen var født nær Langå og var efter endt uddannelse kommet til Aalborg, først som lærer på Aalborg Katedralskole, dernæst som sognepræst i Nørre Kongerslev og fra 1925 som provst for Hellum-Hindsted Herred. Rasmussen var en meget skrivende formand. Han interesserede sig især for kirkehistoriske emner, men skrev også gerne om lokallhistorie, eksempelvis Nørre Kongerslev sogns historie, og var tillige en flittig foredragsholder. I tilbageblikket fra 1937 omtalte Henrik Møller Alexander Rasmussen som "vort samfunds betydeligste kraft". Hans indsats kunne "vanskeligt værdsættes højt nok".

Da redaktør Klitgaard i 1916 blev forfremmet til postmester i Vraa, gennemførtes en rokade, så Rasmussen overtog redaktørhvervet, og Stenholm blev formand. Ny næstformand blev lærer Ludvig N. Hedelund fra Aalborg, som også havde været med ved de stiftende møder i 1911-12. Ved samme lejlighed overtog Bye Jørgensen (Hasseris) hvervet som kasserer. Der havde forinden været nogen kritik af regnskabet, som i 1916 blev karakteriseret som "ubehjælpomt", derfor måtte en ny kasserer til. Konstellationen med Stenholm, Hedelund og Bye Jørgensen virkede frem til 1928.

Jens Peter Stenholm var – som Rasmussen – kendt for sit nationale sindelag; det var en væsentlig del af baggrunden for hans historiske interesse. Som historiker var hans mål at udarbejde en større "Aalborgbeskrivelse", som dog aldrig blev realiseret. Hans "Bidrag til Aalborg Bispedømmes Historie" og "Aalborg Klosterhistorie" fremhæves som hans to mest betydelige historiske arbejder, altså som forgængeren kirkehistoriske emner.



Under krigen i 1864 nåede den preussiske hær langt op i Jylland. Det kom til en træfning ved Lundby, hvor et stort antal danske soldater mistede livet. På halvtredsårsdagen for træfningen ved Lundby blev der rejst en mindesten – et mindesmærke i form af et 3 meter højt granitkors, en efterligning af det middelalderlige Visbykors på Gotland. Selve slaget blev behandlet i en artikel i den første årbog i 1912 og mange år senere af Benjamin Christensen. I dag er der et fint museum i Lundby, som drives ved frivillige kræfter. Foto: Flemming Sørensen, 2012.

Efter Stenholms død i 1928, i en alder af bare tres år, blev lærer Ludvig Hedelund valgt som ny formand på styrelsesmødet i maj 1929. Hedelund havde "et stort og varmt hjerte for den sønderjyske sag" og havde i 1920'erne været formand for Aalborg-afdelingen af Sønderjysk Forening (oprettet i 1889), som han senere blev æresmedlem af. Det nationale engagement var således et karakteristisk fælles træk ved selskabets første tre formænd – der alle hentedes fra den kreds af borgere, som havde været med ved stiftelsen i 1912. Alexander Rasmussen døde i 1932 og Ludvig Hedelund i 1934. På den baggrund er det næppe forkert at se de nationale strømninger som en vigtig side af Historisk Samfunds ideologiske rødder. Både Rasmussen og Stenholm engagerede sig således i arbejdet for at få rejst et mindesmærke på 50-års-dagen for slaget ved Lundby i 1864.

En anden væsentlig kilde, som de historiske foreninger kunne øse af, var den blomstrende interesse for hjemstavnskultur, som bredte sig fra slutningen af det 19. århundrede. Hjemstavnbevægelsen var knyttet til kulturelle og litterære strømninger i tiden før Første Verdenskrig. I den forenedes interessen for den nationale og den lokale historie med interessen for folkemindevidenskab og bonde- og husmandsdigtning. Blandt de fremtrædende hjemstavnsdigtere var flere nordjyske forfattere – Johannes V. Jensen, Johan Skjoldborg og Jeppe Aakjær. Thøger Larsen og Jakob Knudsen kunne også nævnes. Centralt i hjemstavnstanken var ideen om, at mennesker og steder præger hinanden. En egns kultur og natur udgør en enhed og må forstås som en helhed.

Vi finder hjemstavnstænkningen repræsenteret i Historisk Samfund hos folk som årbogens mangeårige redaktør Henrik Møller i Håls og S. Vestergaard Nielsen i Aars. Måske formulerede Vestergaard Nielsen i virkeligheden hjemstavnstanken aldeles præcist i forordet til *Fra Himmerland og Kjær Herred* i 1938, som var viet det store hjemstavnssstævne i Aars i sommeren 1937. Vestergaard Nielsen skrev her, "at så sandt som vi sætter en ære i at kalde os danske, skylder vi os selv at kende vort land og folk, ikke overfladisk fra en bil på søndagstur, men grundigt og til bunds, så vidt det står i vor magt. Vi må kende vort lands rigt vekslende landskabsformer, dets tilblivelse, historie og kulturelle indsats, dets folk og folkesind, dets åndelige indstilling og materielle standard, ikke blot sådan i jævn almindelighed, som

en geografibog og Danmarkshistorie for folkeskolen kan give det, men med inderlig fordybelse og forelsket – ja, netop, forelsket – tilegnelse af så meget af vort lands rigdom, som vi kan overkomme. Og kan vi ikke overkomme det alt sammen på en gang, så kan vi da begynde så småt med at tegne os vor egen Ego, Sognet hvor vi er født eller har vort virke. Kan vi først det på fingrene, da er sikkert grundvolden lagt og appetitten vakt til at udvide horisonten og se det tilegnede i helhedens lys.”⁴

Hjemstavnsbevægelsen fandt fastere organiserede former efter Første Verdenskrig med oprettelsen af Udvalget for Hjemstavnskultur i 1923. Årligt samledes man herefter til ”hjemstavnsstævner”, fortrinsvis på øerne eller i Syd- og Østsjælland. Med det store hjemstavnsstævne i Aars i 1937, som Vestergaard Nielsen stod som den organisatoriske ankermand for, kom hjemstavnsbevægelsen til Nordjylland. Det var et stort arrangement; foredrag og beretninger herfra fyldte hele årbogen i 1938.

Henrik Møllers tilbageblik fra 1937 – som citeredes ovenfor – giver også et indtryk af, hvordan en person med rødder i hjemstavnskulturen så den danske samfunds udvikling og en historisk forenings opgaver. Her skrev han om de store forandringer, som landets topografi og natur havde gennemgået; om den brutalitet, hvormed ældre generationers opbyggende arbejde blev revet ned. På den baggrund så Møller opgaven for de historiske samfund: at redde og bevare det, som endnu var tilbage.

Henrik Møller overtog hvervet som redaktør af årbogen i 1926, efter at Alexander Rasmussen var blevet udnævnt til provst og derfor havde bedt sig fritaget for redaktørarbejdet som følge af det forøgede arbejdspress. Henrik Møller var folkeskolelærer, men egentlig udlært som skrædder, før han skiftede bane og begyndte at læse på Silkeborg seminarium. I 1915 kom han til Nordjylland, i starten som vikar i Gug og Haals, men tre år senere som fast ansat enelærer i Haals. Ud over at være kirkesanger i Gunderup og redaktør af *Fra Himmerland og Kjær Herred* var Møller i mange år medlem af bestyrelsen og formand for Landsforeningen for Hjemstavnskultur. Dertil kom hans engagement for afholdssagen; han var formand for den lokale afholdsforening i Fjellerad. Henrik Møller var redaktør af årbogen i godt 40 år – fra 1926 til 1969 – og i øvrigt en flittig foredragsholder.



*Vitskøl kloster og Bjørnsholm var målet for Historisk Samfunds første udflugt i juli 1920. Vitskøl kloster er opført i 1158 af Valdemar den Store efter sejren på Grathe hede ved Viborg samme år. Han skænkede bygninger og gods til Cistercienser-munkene, der ændrede godsnavnet Withscuele til det latinske Vitæ scola = Livets skole. Siden blev klosteret ophævet i 1563 og gjort til len. Staten købte i 1935 hovedgården Bjørnsholm. Siden 1976 har Københavns Kommune ejet bygningerne, og der er gennem årene gennemført omfattende restaureringer på stedet. Historisk Samfund har flere gange lagt turen omkring Vitskøl. På sommerudflugten i 1948 var det redaktør Henrik Møller og i 1986 seminariелеktor Karl Nielsen fra Ranum, der fortalte om klosterets historie.
Foto: Flemming Sørensen, 2012.*

Sommerudflugterne startede i 1920. Den første tur gik til Vitskøl Kloster (Bjørnsholm) i juni 1920. Her havde seminarielærer Ryge fra Ranum talt om Vitskøl kloster og pastor Rasmussen om historisk videnskab, "særlig lokalhistorien". I 1921 gik turen til herregården Nørlund. Pastor Rasmussen fortalte om gårdens historie og arkitektur; derefter oplæste Jeppe Aakjær "en del af sine skønneste digte". Sommerudflugten i 1922 gik til Kongstedlund og på hjemturen blev der gjort ophold ved Lundbystenen og Gunderup Kirke. Det bemærkedes, at deltagerne fra Aalborg "befordredes med automobiler". Efter nogle år kunne der samles stor tilslutning til sommerturen, for eksempel udflugten til Lindenberg i 1928. "Som sædvanlig startedes der i omnibiler fra Østeraa. Vejret var regnfuldt, men trods dette var der nok samlet ca. 300 mennesker i Slotsgården, da formanden, tandlæge Stenholm hød velkommen." I de fire første år af besættelsen blev der ikke arrangeret ture, men i 1944 blev sommerudflugten genoptaget med en tur til Kongerselv og Kongstedlund. Godt 100 mennesker tog toget til Kongerslev, men mange kom med vogn eller på cykel, og her kunne de høre museumsinspektør Riismøllers "livfulde fremstilling" ved bronzealderhøjene syd for byen og hofjægermester Carstenskiolds foredrag om Kongstedlunds omskiftelige historie. Efter Anden Verdenskrig gik man over til to årlige udflugter, og i 1950'erne og 60'erne deltog ofte et par hundrede mennesker.⁵ Så mange kan der ikke mønstres i dag.

I starten gik det trægt med medlemstilslutningen. Ved oprettelsen i 1912 havde der straks indmeldt sig et par hundrede medlemmer; ved krigens udbrud var medlemstallet vokset til omkring 300, og det voksede under krigen til 500 i 1919. I 1920'erne svingede det mellem 500 og 600. I sidste halvdel af 30'erne voksede det igen og nåede op på 650 i 1936.

Fremgangen kunne måske skyldes, at det lykkedes at få opbygget et net af lokale sognerepræsentanter. Forslaget om sognerepræsentanter blev fremført allerede i 1914 og herefter gradvist ført ud i livet. Målet var, at der skulle være lokale tilidsfolk i alle sogne. I 1936 havde man 25 repræsentanter, på sit højeste var der 54.⁶

Hjemstavnsbevægelsens tænkning satte sit klare aftryk på årbøgerne mellem de to verdenskrige i form af adskillige sognehistorier. En af forfatterne af sognehistorier var bibliotekar Chr.

Heilskov, som i årbogen i 1930 skrev om Bælum sogn – i samme årbog skrev Alexander Rasmussen om Nørre Kongerslev og M. Møller om Løgsted sogn. Som et led i sit lokalhistoriske arbejde opbyggede Heilskov en stor samling af fotos (ca. 2.000 billeder), som han skænkede til Historisk Samfund i 1933. Et udvalg af samlingen blev vist ved Nordjysk Udstilling i 1933. Selskabet har gennem årene også modtaget andre samlinger, bl.a. Chr. Petresch Christensens manuskriptsamling.

I årbogen for 1933 – og igen under meddelelser fra styrelsen i 1935 – fortalte Henrik Møller om Heilskovs gave til Historisk Samfund, hvilket i 1936 fremkaldte en skarp reaktion fra Det nordjyske Landsbibliotek. Landsbiblioteket kunne ikke anerkende, at Historisk Samfund havde ejendomsret til samlingen, ”idet billedsamlingen af ejeren og samleren, bibliotekar Heilskov, er overdraget Aalborg Kommune ved dens borgmester og af denne overgivet Landsbiblioteket til forvaltning, og da bibliotekar Heilskov overfor Landsbiblioteket vidnefast har bekræftet byens ejendomsret til billedsamlingen, skal man herved høfligt anmode det ærede Samfund om at informere sin redaktør om de faktiske forhold, så han i fremtiden afholder sig fra urigtige fremførelser i så henseende.” Det var barske ord, som bibliotekar Petersson brugte over for Møller. Styrelsen måtte tage stilling og kunne til støtte for sin sag over for Det nordjyske Landsbibliotek dokumentere, at Heilskov havde skænket samlingen til Historisk Samfund. Henrik Møller kunne fremlægge breve fra Chr. Heilskov i 1933 og 1936, der umisforståeligt bekræftede, at samlingen var blevet overdraget som gave til Historisk Samfund. Borgmesteren havde lovet at skaffe ”et gratis lokale” til samlingen; det blev på biblioteket, hvilket selv sagt ikke indebar, at samlingen skulle være kommunens ejendom.⁷ Herefter skulle sagen være afklaret.

I 1934 blev direktør i Landmandsbanken Chr. Iørgensen valgt til formand for Historisk Samfund. Iørgensen havde i en årrække været næstformand i foreningen og var en kendt skikkelse i byen. Han var født og opvokset i Vejle og kommet til Aalborg i 1916 for at tiltræde stillingen som direktør i Landmandsbanken. Han havde været medlem af Historisk Samfund siden 1918. Med Iørgensen fik foreningen den første formand, der ikke var udgået fra stifternes kreds. Han var meget arkæologisk interesseret og var tillige formand for Aalborg Historiske Museum. Med Iørgen-

sen som formand var der sikret en tæt forbindelse til museet i Aalborg; han opfattede sig selv som "museumsmand", og det har utvivlsomt været en stor tilfredsstillelse for Iørgensen, at Aalborg byråd i 1936 viste museet "den store velvilje", som der står i årbogen, at ansætte "en museumsuddannet mand", nemlig "himmerboen cand. mag. Peter Riismøller, der er godt kendt med amtets topografi og historie".* Fra 1937 indeholdt årbogen en beretning om museets virksomhed, og Riismøller blev senere valgt til styrelsen, men sad dog kun en enkelt periode (1943-47).

Iørgensen var en ivrig foredragsholder og talte gerne om Himmerland i oldtiden, om Gundestrup-karret og lignende emner. Det var intet tilfælde, at Historisk Samfund begyndte at benytte det berømte tyre-billede fra Gundestrup-karret som sit bomærke netop i Iørgensens tid. Det skete fra 1938. Samme år fik Selskabet nye vedtægter. Medlemsbidraget blev sat til mindst 4 kr. årligt eller mindst 50 år en gang for alle. Sognerepræsentanterne blev skrevet ind i lovene.⁹

Historisk Samfund knyttedes i de år tættere til museumsvirksomheden i Himmerland, både i Aalborg og i Vesthimmerland, hvor et andet medlem af styrelsen, lærer cand. theol. S. Vestergaard Nielsen i Aars, arbejdede ihærdigt for at få et historisk museum. Anstrengelserne kronedes med held i 1935, da museet fik egen bygning i Aars. I 1937 var det Vestergaard Nielsen, der stod som den organisatoriske ankermand for det store hjemstavnsstævne i Aars. Det var også Vestergaard Nielsen, der på styrelsesmødet i november 1937 foreslog at udgive foredragene fra Hjemstavnsstævnet i årbogen. "Der vil intet forfatterhonorar blive at betale – og Stævneudvalget er i besiddelse af 8-900 kr., som vil blive tilstillet "Historisk Samfund". Det var et tungtvejende argument, for selskabets økonomi var trængt i årene op til krigen.

Selve stævnet var et stort arrangement. Godt hundrede gæster ankom til Aars den 26. juli 1937 i løbet af eftermiddagen og med aftentog. En stor del af deltagerne indkvarteredes privat i gæsteværelser hos byens borgere. Bispisningen tog hotellet sig af, og der var skaffet rutebiler til udflugterne. Første stævnedag indledtes med foredrag om Himmerlands geologi og geografi og om Himmerlands oldtid. Om eftermiddagen gik turen til Ertebølle Bjerg, på hjemturen blev der gjort holdt ved Foulum Kirke og Farsø Kirkegaard.



Sommerudflugten i 1928 gik til Lindensborg. I gården havde Alexander Rasmussen, nu provst, fortalt om Lindensborg og grevskabets historie, på sin sædvanlige levende måde: "På den gårdsplads, hvorpå man nu stod, havde middelalderens lensmænd færdedes sammen med Viborgs bisper og rigets strenge herrer, og på denne borg, har døtre af konger og hustruer til venstre hånd regeret myndigt og strengt" – for nu at give et indtryk af Rasmusens måde at fortælle historie på. Slottet, som det tog sig ud i 1928, var bygget af Corfitz Vilfert. I 1700-tallet hed det Daasborg efter sin daværende ejer, Claus Daa. Hans enke, den omtalte Sofie Amalie Lindenow, gav godset dets nuværende navn Lindensborg. (Se Årbogen 1928, s.380.) Foto i Romdrup-Klarup Lokalhistoriske Arkiv.

På anden dag gik turen over Vester Hornum kirke til Bjørns-holm, videre til Ranum, der blev gjort ophold ved Toftbjerghøje med udsigt ned over Løgstør, og derefter var der arrangeret køretur langs Frederik den Syvendes Kanal. Tredje dag startede turen i Rævemose med mindestenen for Gundestrupkarret og Borremose med Kimbrerborgen og fortsatte derfra videre mod Lerkenfeld og herfra tilbage via Skatskov, Hverrestrup Bakker, Tulsbjerg og landskaber med udsyn ned mod kærene langs Simested Å. Fjerde dag gik turen omkring Kongens Tisted og Ravnkilde til Nørlund, derfra videre over Rold mod Rebild Bakker og gennem skoven ved Buderupholm. Femte dag var en heldagstur med Nibe som mål; på vejen tilbage så man Skarp Salling Kirke og Næsborg. Efter fem dage med foredrag og udflugter sluttede man af med hviledag, afslapning og afslutningsarrangement. Der var omkring 200 sider i *Fra Himmerland og Kjær Herred* årgang 1938, som giver et indtryk af, hvordan videnskabsmænd og oplyste borgere formidlede Himmerlands hjemstavns historie – med natur og kultur i skønsom forening.

Fremgangstider – Historisk Samfund 1937-62

I sidste halvdel af 1930'erne oplevede Historisk Samfund en betydelig medlemstilgang og nåede i 1938 op på 830 – "en smuk stigning" fra de 650 i 1936 som bankdirektør Iørgensen udtrykte det på generalforsamlingen. Det lykkedes også at hente større tilskud fra kommuner og pengeinstitutter. I 1938 modtog Historisk Samfund ca. 300 kr. i tilskud – ud af en samlet indtægt på ca. 5.000 kr. Tilskuddene havde været højere i starten af tiåret; i regnskabsåret 1931-32 udgjorde tilskuddet 760 kr. ud af en samlet indtægt på 6117 kr.

Alligevel var økonomien ikke god; den havde efterhånden udviklet sig så dårligt, at kassereren, regnskabschef Bye Jørgensen, nedlagde sit hverv. I et brev til styrelsen i maj 1938 fremlagde han sin utilfredshed:

"For 2 år siden henstillede jeg i et bestyrelsesmøde, at bestyrelsen havde sin opmærksomhed henvendt på Samfundets økonomi, der viste en sørgelig nedadgående tendens, og jeg udtalte, at hvis kursen fastholdtes, ville kassen blive tom, og så skulle jeg ikke have noget af at være kasserer mere.

Dette tidspunkt er nu indtruffet."

Kassebeholdningen, som havde været på godt 1.500 kr. i 1932 var gradvist faldet til i 1938 at være nede på 61 kr. "Medlemstallet har været stigende og tilskud fra kommuner og pengeinstitutter ligeledes." Økonomien burde med andre ord ikke have været et problem. "Desuden er der visse forhold, der ikke tiltaler mig", anførte Bye Jørgensen. Det var først og fremmest forsinkelser med årbogen. Det endte dog i en fordragelig tone, men der måtte findes en ny kasserer.

Så kom besættelsen, og generalforsamlingen i 1940 måtte aflyses "grundet på de vanskelige forhold, hvori vort land befinder sig", bemærkede formanden. I årbogen skrev formanden: "På grund af de indskrænkede forhold, særlig siden Tysklands besættelse af vort land den 9. april, er der ikke holdt sommermøde med udflugt eller generalforsamling." Regnskabet var derfor heller ikke godkendt, som foreskrevet i lovene; det viste en balance på 5.806 kr. og tilskud på 305 kr.¹⁰ Kun få mødte op til generalforsamlingerne i besættelsesårene.

På styrelsesmødet i marts 1941 havde formanden dog andre overraskende nyheder: "Formanden oplyste, at bondebefolkningen i Norditalien under 1700'ernes begyndelse talte jysk. De vare nemlig efterkommere af Spartakus' cimbriske legion. Oplysningerne var tilstillet J. Brøndsted, der vil bruge dem i et værk om Cimbrentiden." Som modydelse for denne oplysning udbad man sig en artikel fra Brøndsted.¹¹

Bankdirektør Iørgensen aflagde sin sidste beretning på generalforsamlingen i juni 1942 – på "Hafnia" som det var blevet praksis. Formanden bød velkommen og udtalte nogle alvorlige ord om den vanskelige tid, vi lever i. Men et lyspunkt er der i det hele, nemlig den stadig voksende fællesfølelse og samhørighed i det danske folk. Formanden afsluttede med et "Gud bevare vort fædreland, Gud bevare kongen."¹² Iørgensen døde den 1. oktober 1943. Han blev begravet den 5. oktober, samme dag som der var generalforsamling i Historisk Samfund. Her holdt Kr. Værnfelt mindetale for Iørgensen. Henrik Møller skrev nekrologen over Iørgensen i *Fra Himmerland og Kjær Herred*. "På stilfuld og værdig måde ledede han vort samfund og navnlig ved vore årsmøder og udflugter var han en fortræffelig leder og fører." Han omtalte de talrige artikler om Aalborgs ældste historie, som Iørgensen havde skrevet til *Aalborg Stiftstidende*.¹³



I 1944 blev der arrangeret tur til Kongerslev og Kongstedlund, "hvor hofjægermester Carstenskiold og frue, født Prinsesse Dagmar, bød hjertelig velkommen og serverede en forfriskning." Efter at have sunget Aakjærs "Som dybest brønd gir altid klare vand" havde hofjægermesteren talt om gårdens historie. Kongstedlund er fra det 16. århundrede, men har en historie, der går længere tilbage. I slutningen af 1500-tallet blev Niels Juul Axelsen enejer af godset. Han havde samlet og udvidet den, men blev så dræbt under et slagsmål på Aalborg pinsemarked i året 1600. Gennem årene havde godset haft skiftende ejere, det gjaldt også godsets nyere historie. Kjeldsen-familien på Lerkenfeldt havde i en længere periode ejet godset. Efter en del omskiftelser omkring Første Verdenskrig blev det købt af hofjægermester Carstenskiold, hvis foredrag er udførligt gengivet af Henrik Møller i årbogen. (Se årbogen 1944, s.323-329.) Foto: Flemming Sørensen, 2012.

Årbogen i 1943 indeholdt en længere artikel af Iørgensen – ”Aalborgs Domkirke. Lidt om dens forhistorie og beretning om udgravningerne øst for den og i dens kor, 1941-42” – hvilket altså blev hans sidste arkæologiske artikel.

Årbogen i 1943 bragte også en artikel af Iørgensens efterfølger som formand, skoleinspektør Kr. Værnfelt, der skrev om sandflugtens hærgen i den lille landsby Skovshoved ved østkysten (i Hals sogn) i 1600-tallet. Værnfelt var en meget skrivende formand. Med sine 42 artikler i årbogen og godt 1700 sider kommer Værnfelt ind på en suveræn førsteplads som den mest skrivende formand i foreningens historie.¹⁴ Værnfelt var blevet valgt til styrelsen i 1934, tre år senere valgtes han til sekretær og næstformand, og i 1943 overtog han så formandsposten, som han beklædte mange år frem. Kristen Værnfelt var nordløjde, født og opvokset i et fiskerhjem i Hov. Som dreng havde hans fremtidsdrøm været at stå til søs. Sygdom kom på tværs, i stedet lykkedes det ved venners hjælp at sætte forældrene i stand til at sende ham på Jelling seminarium, hvor han blev uddannet som lærer. Efter en afstikker omkring Nakskov var han fra 1925 ansat som lærer ved Aalborg skolevæsen, fra 1931 som viceinspektør ved Ryes Gades skole og fra 1940 som skoleinspektør ved Rantzausgade skole. Han gik på pension som 70-årig i 1956. I 34 år var han medlem af Historisk Samfunds styrelse. Han er blevet karakteriseret som den på én gang både ”elskelige og myndige formand”. Det var i hans periode som formand, Historisk Samfund oplevede den store medlemsfremgang. Med en produktiv formand som Kr. Værnfelt var der sjældent stofmangel i årbogen. Den nyansatte museumsinspektør Peter Riismøller, der blev valgt til den ledige plads i styrelsen efter Iørgensen, blev næstformand.

Da Værnfelt trådte til, var der omkring 700 medlemmer i foreningen. I Hjørring var der ca. 1500; det nagede formanden, at Aalborg lå lavere. Medlemstallet skulle gerne op, mente han. ”Tal med naboer og bekendte, og De skal se, hvor let det går. Det årlige kontingent på 4 kr. kan jo ikke skrække i denne pengerigelige tid.” Det var i 1944.

Historisk Samfunds økonomi var dog en smule klemt i de sidste år af besættelsen og tiden lige efter. Derfor var der ikke råd til at rejse nye mindesmærker, sagde Værnfelt på generalforsamlingen i 1946. Men økonomien blev bedre, bl.a. fordi de økonomiske

tilskud fra stat, amt, kommuner og sogne var stigende. I 1945 fik Historisk Samfund 665 kr. i økonomiske tilskud; det svarede til 12 procent af selskabets samlede indtægter. I de følgende år voksede det støt og nåede i 1961-62 op på ca. 5.800 kr., hvilket svarede til godt 20 procent af foreningens samlede indtægter. Listen over tilskudsgivere var lang, knap 30 i 1949, herunder staten.¹⁵ Omkring 1960 må økonomien karakteriseres som god. Regnskabet viste i reglen et overskud, der kunne overføres fra år til år; i regnskabsåret 1959/60 indgik et overskud på godt 5.000 (fra 1958/59) ud af en balance på 18.800, medlemskontingentet udgjorde 10.000, dertil kom eksterne tilskud, således at der kunne overføres et overskud på 8.200 kr. til det følgende regnskabsår. Det var fine tal, som måtte glæde enhver foreningskasserer.

Medlemstilgangen fortsatte efter besættelsen. Allerede i 1945 kunne Værnfelt notere fremgang, så medlemstallet nåede op på 875, og i 1946 rundede det 1.000. Det var måske de "sidste onde år" under verdenskrigen og besættelsen, der havde vækket "vort folk til en mere bevidst følelse af kærlighed til folk og fædreland", mente Værnfelt.¹⁶ I 1947 nåede man op på 1.100 medlemmer.

Værnfelts formandsperiode var måske Historisk Samfunds bedste periode – frem for alt markeret ved en betragtelig medlemsvækst på ca. 500 over små tyve år. Da redaktør Henrik Møller i 1962 skrev sin oversigt over de første halvtreds år, fremhævede han Værnfelts indsats. "Ved personlig agitation af interesserede og styrelsesmedlemmer og ved afholdelse af historiske foredrag af flere medlemmer i styret, men navnlig af skoleinspektør Kr. Værnfelt, er medlemstallet efterhånden nået op på ca. 1250." Årbøgerne havde været "samfundets vigtigste virke". Ikke alle 50 årbøger havde været "lige lødige", medgav han, men samlet set var der dog tale om "betydelige bidrag til belysning af Aalborg amts fortid".¹⁷

Der er næppe nogen tvivl om, at den nationale samling under besættelsen smittede af på Historisk Samfund i tiden efter. De fleste år kunne selskabet udsende en ganske omfattende årbog, i 1952 en "usædvanlig stor årbog" på 260 sider. Som regel fik årbogen rosende omtale i aviserne. Stigende priser betød en kontingentforhøjelse, først til 5 kr. og siden til 7 kr., men den økonomiske støtte fra sogne og kommuner holdt kontingentet nede. Økonomien tillod, at Historisk Samfund i 1949 kunne hylde Vestergaard Nielsen med et festskrift på hans 70 års fødselsdag den 14. marts 1949.



I 1946 gik sommerudflugten til Aars. Den særlige anledning var afslutningen af udgravningerne i Borremose. "Hovedmængden af de ca. 200 deltagere, hvoraf en enkelt var over 90 år, ankom med middagstoget fra Aalborg." Vestergaard Nielsen viste rundt på den udgravede holm i mosen. Han fortalte om de første fund i 1928 af levn fra den over 2000 år gamle borg og om Nationalmuseets efterfølgende udgravning, der afsluttedes i 1945. Omkring Kristi fødsel havde fæstningen udspillet sin rolle. "Romerne sejrede over Kelterne og bragte ro over Europa". I stedet anlagde "fredelige bønder" en landsby med ca. 25 huse. I ca. 200 år varede bebyggelsen på holmen. Blot to år senere, ved tørvegravning en sommerdag i 1948, blev der yderligere fundet tre moselig, herunder den berømte Borremosekvinde, der kan dateres til ca. 700 år før Kristi fødsel. Gundestrupkarret er som bekendt fundet i 1891 i den nærliggende Rævemose ca. 3 km. øst for Aars. Foto: Flemming Sørensen, 2012.

"Festskrift til S. Vestergaard Nielsen" var redigeret af Henrik Møller og blev trykt i 400 nummererede eksemplarer.¹⁸

Værnfelt afløstes i 1961 af overbibliotekar Johannes Evald Tang Kristensen – den hidtidige næstformand og altså den sjette formand i Historisk Samfund. Tang Kristensen var således formand ved 50-års jubilæet i 1962. Selv om Historisk Samfund i jubilæumsåret som nævnt kunne mønstre 1.250 medlemmer, mente formanden, at "det burde være betydeligt større" – ikke mindst fordi foreningen i Hjørring havde 1700 medlemmer. I anledning af jubilæet blev der lagt kranse ved stifternes grave og ellers blot afholdt "en lille aften-sammenkomst" for styrelsen med damer på Park Hotel på selve dagen. Særlig indbudt var formanden for Dansk Historisk Fællesforening, landsarkivar Johan Hvidtfeldt i Viborg. Derudover blev jubilæet markeret ved "efter ansøgning at få tyrebilledet i bunden af Kimbrernes berømte ca. to tusinde år gamle Gundestrupkar af sølv, fundet 1891 i rævemosen ved Aars, anerkendt som homærke, efter at vi har benyttet det siden 1938."¹⁹

Gammel og ny lokalhistorie - Historisk Samfund 1962-87

Lokalhistorien fik sin tredje oplomstring i 1960'erne og 70'erne. Det kan undre, al den stund danskerne i netop de årtier fik del i velfærdssamfundets goder og kunne rette blikket fremad. Kriser og knaphed var forhåbentlig fortid. Nogle talte kritisk om den moderne "historieløshed". Helt historieløs var tiderne ikke, men muligvis var det en anderledes historie, der blev efterspurgt, en historie der også havde appel til det moderne bymenneske. Det gamle landbosamfund, som havde dannet rammen omkring det sociale og kulturelle liv på landet, var under afvikling. Landsbykulturen med skole og forsamlingshus, bygget op på grundlag af lokale butikker og arbejdspladser, var på retur.²⁰ Netop det landbosamfund, som gennem et halvt århundrede havde udgjort det samfundsmæssige underlag for de amtshistoriske selskaber, var under opbrud. De administrative og politiske konsekvenser af samfundets forandring blev draget med kommunalreformen i 1970. Hermed forsvandt det lokale selvstyre fra sognet – et "sidste hårdt slag mod den lokale selvbevidsthed og identitet", som historikeren Steen Busck udtrykker det. "Verden, som den så ud

endnu omkring 1950, var ved at forsvinde, ligesom verden ved år 1870 havde været det for århundredeskiftets danskere. Igen gjaldt det om at bevare, hvad bevares kunne.”²¹

Kommunalreformen i 1970 bidrog utvivlsomt til den stigende interesse for lokalhistorien i 1970'erne. Ud over det ganske land blev der dannet lokalhistoriske foreninger og etableret lokalhistoriske arkiver, mange steder med en lokal samling eller donation som afsæt. Den udvikling gjorde sig også gældende i Himmerland og Kjær. Det lokalhistoriske arbejde blev nu i endnu højere grad end tidligere knyttet til det lokale samfund, som Steen Busck også bemærker i sin oversigt over dansk lokalhistorie i det 20. århundrede.

”Amtet havde alle dage været et alt for stort område for en lokalhistorisk forening af den simple grund, at den lokale selvbevidsthed knyttede sig til en langt snævrere lokalitet. De fleste interesserede sig alene for det sted, hvor de boede; det kunne endda knibe med nabosagnet. Tværtimod hentede den lokale identitet ofte, nøjagtigt som den nationale, sin næring i modsætningen til nabolokaliteten. I sognet var den halvprofessionelle årbogsforfatter en næsten lige så fjern figur som den professionelle historiker i Viborg, Århus eller København. De nye lokalhistoriske aktiviteter startede ofte med, at man samledes om billeder og gamle ting og papirer fra skuffen derhjemme og genopfriskede fælles erindringer om personer, steder og begivenheder. Mediet var den mundtlige fortælling ligesom ved kaffebordet ... Den lange årbogsartikel eller den tykke sognehistorie blev der ikke tid til. Kræfterne gik til arrangementer af den ovennævnte type og frem for alt til indsamling og ordning af det nye arkiv.”²²

Havde nogen forventet, at samfundets modernisering skulle tage livet af lokalhistorien og den lokalhistoriske interesse, måtte de tro om. Både på det folkelige ”græsrodsniveau” og blandt fagfolk på universiteter og i arkivverdenen voksede interessen for lokalhistorien. Der var røre og aktivitet i museumsverdenen, og rundt i landet blev der oprettet lokale arkiver og foreninger. Den stigende interesse for lokalhistorien var baggrunden for oprettelsen af den førnævnte lokalhistoriske afdeling ved Institut for Historie ved Københavns Universitet i 1970 med Knud Prange som leder. Flere universitetshistorikere begyndte at interessere sig for lokalhistorie.²³ Spørgsmålet var blot, om det var en lokalhistorisk interesse, som ville gå uden om de gamle amtshistoriske foreninger?

Debatten om lokalhistorien blev både ført i Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger (SLF) og i den gamle Dansk Historisk Fællesforening (DHF). Her frygtede man, at kulturministeriets støtte til de historiske foreninger ville bortfalde med henvisning til, at det ikke var en statsopgave at støtte lokalhistorie, men en opgave for de nye, større kommuner og amter. Fra lokalhistorikere i SLF lød der kritik af de amtshistoriske foreninger: De havde vist sig ikke at være i stand til at efterkomme de krav, som tiden stillede til lokalhistorisk udfoldelse, kunne man læse i den plan for arbejdet i SLF, som blev lagt frem på årsmødet i 1973. Eksistensen af de langt over hundrede egnshistoriske arkiver og mindre historiske foreninger var beviset herfor, stod der i oplægget. De amtshistoriske samfund var "skabt for et halvt århundrede siden, og i og for sig med de samme mål for øje, som vi har i dag." Men de havde altså ikke været i stand til at følge med tiden. Nu måtte det første mål for de amtshistoriske foreninger være, at de blev økonomisk selvkørende og dermed frigjort fra afhængigheden af offentlige tilskud, stod der i samme årsplan. Tiden var inde til, at amtssamfundene tog initiativ til større regionale møder for alle arkivfolk og foreningsfolk med flere inden for de respektive landsdele. Det gjaldt også for Nordjylland, mente man i SLA, hvor Tang Kristensen åbenbart allerede havde ytret, "at det kunne være passende med et regionalmøde for Nordjylland til efteråret."

Mødet blev afholdt i Nørresundby sidst på året; i strid blæst og vintervej kæmpede deltagerne sig frem til mødet, og stridslysten blev åbenbart bragt med ind i mødelokalet, i hvert fald at dømme efter SLF formandens referat fra mødet, uden at det dog står klart, hvad man skulle have været så uenige om.

"Hvis et mødes "bonitet" skal måles efter meningernes brydning, var dette et fortræffeligt møde, det bedste man længe har oplevet. Ikke fordi man blandt historikerne i Nordjylland var indstillet på at se historiske problemer i ny belysning, snarere tværtimod. Ja, man skulle næsten tro, at man i Vendsyssel kun var indstillet på at efterleve Thorkild Gravlunds sjællandske bonde Nilaus' valgssprog: at det må være som det er, og blive som det var. Vil en Vendelbo finde sig i at være lige så bagstræverisk som en sjællænder? Der skulle ellers i det nordjyske område være muligheder for særlige perspektiver: Et par store foreninger

med næsten 3.000 medlemmer, storbyen Ålborg med historiske aktiviteter såvel i det professionelle som det amatør-mæssige plan – og så et universitet, som er under opbygning. Prøv at hælde disse ingredienser ned i et reagensglas og se, hvad der sker! Det er nu adskillige år siden, man i København fik oprettet et lokalhistorisk institut, og med den fart samfundsudviklingen har på – og med de muligheder, der af uransagelige grunde er blevet anbragt i den samme stue i Nordjylland, er der givet særlige kort på hånden i Ålborg, og det er Ålborg, der har pligt til at spille dem. Vi har allerede et "folkeuniversitet". Det næste må vel blive et "Lokalhistorisk folkeinstitut"? Kortene er givet, Ålborg sidder med trumf-esserne."²⁴

Der blev knyttet forhåbninger til det nye universitetscenter i Aalborg – at det skulle blive et hjemsted for et vestdansk institut for lokalhistorie. Det blev det nu ikke, selv om der i de første år blev lavet en del lokalhistorie på AUC. Der synes dog ikke at have været forbindelser mellem det historiske miljø på universitetet og Historisk Samfund.

Et par år forinden, i april 1970, havde SLF afholdt et kursus for årbogsredaktører, hvor kyndige folk, herunder overarkivar, senere rigsarkivar Dr. phil. Vagn Dybdahl, og museumsinspektør, senere rigsantikvar Dr. phil. Olaf Olsen, holdt oplæg om de historiske årbøger, økonomi og indhold m.m. Landbostoffet måtte ikke dominere i årbøgerne, sagde Dybdahl. "Læserne består ikke længere overvejende af en fast kreds af landbrugsfolk. Vi er rykket ind i et nyt samfund, og stoffet må også være af interesse for byboeren." Det var nok Olaf Olsen, der mest præcist satte ord på problemstillingerne for de historiske årbøger. "De historiske årbøger som faglig og populær historieskrivning" hed Olsens oplæg, og han talte "om dualismen i de historiske årbøger".

"Skal årbøgerne bringe populær historisk læsning? Ønsker man først og fremmest at få et stort forum i tale, eller er det opgaven at bringe artikler, der ellers kunne være svære at placere? Skal man se på dagsbehovet for historisk læsning eller på den blivende værdi af afhandlingerne? Spørgsmålene kunne ikke besvares generelt, men ét kunne fastslås: opkog af fremstillinger i andre, lettilgængelige værker måtte aldrig bringes. Den slags hørte hjemme i søndagsavisen!

I en historisk årbog må man forlange enten nyt materiale

fremlagt, materiale, der ikke har været bragt frem før for et større publikum, eller nye synspunkter.”

Måtte den faglige historieskrivning i årbøgerne være ”højvidenskabelig”, spurgte Olsen? Det var der intet til hindring for, mente han.

”Videnskabeligt bearbejdet stof vil her kunne fremlægges bredere, og historikeren har jo det privilegium og den forpligtelse, at han ikke behøver at tale et særligt fagsprog, men kan forklare alle emner forståeligt.

Olaf Olsen omtalte som noget særdeles positivt og værdifuldt de muligheder, årbøgerne gav amatørforskeren for at komme til orde.”²⁵

Det var vel præcist den centrale problematik, Olsen her formulerede: dualismen mellem at opfylde faghistorikernes krav og at lade amatørhistorikerne komme til orde.

Brydningerne mellem den gamle og den nye lokalhistorie fortsatte op igennem 1970’erne. Havde de amtshistoriske selskaber mistet den folkelighed, som tidligere havde været deres kendemærke? De unge lokalhistorikere i 1970’erne ville ikke tøve med at besvare spørgsmålet bekræftende; for dem fremstod de amtshistoriske selskaber som de gamle etablerede og traditionsbundne. Det fremgik klart af flere indlæg på årsmødet i Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger i foråret 1981. I indbydelsen til landsmødet rettede SLF’s formand, overlærer Ole Warthoe-Hansen fra Randers, direkte spørgsmålet mod de lokalhistoriske organisationer: ”Hvad har I at give til det samfund, som er under udvikling? Er I ikke for traditionsbundne og ”etablerede”? Var det ikke på tide, om I engagerede jer i samfundsdebatten og blev ”politiske”? Af referatet fra mødet i Odense i marts 1981 fremgik det, at flere af oplægsholderne mente, at de amtshistoriske selskaber var begge dele, både etablerede og traditionsbundne – hvilket vist er andre ord for ”gammeldags”. Det var i hvert fald historikeren Thorkild Kjærgaards opfattelse: ”I dag er årbøgerne ved at blive overhalet af fagfolkene, fordi de stadig har de samme emner, men ikke som dengang tager de forsømte grupper op – f.eks. børn, kvinder og tyende.” Kjærgaards råd til redaktørerne var: ”Vær mere fordomsfri og usnerpet i indhold og form, vær lidt dristige og tag fat på ganske dagligdags emner som mad og drikkevarer, sædelighedsforhold, sundhed og sygdom,

tyende og børn o.l. – Skulle der gå to forargede medlemmer ville der sikkert komme to nye.” Kjærgaard mente derudover, ”at en af årsagerne til, at lokalhistorien havde mistet sin friskhed, skyldtes, at fagfolk for meget havde overtaget det lokalhistoriske arbejde. Der er en fundamental forskel mellem amatørens interesse i det lokale som noget specielt, og fagmandens analytiske søgen efter det generelle i det specielle. Lokalhistorien skal have sin egen-værdi netop som lokal/historie og ikke skrives på fagfolks præmisser for at de kan få byggesten til rigshistorien.” På mødet var der livlig debat om spørgsmålet om amatør eller faghistoriker. Det var en skelnen, som faghistorikeren Steen Busck fra Århus Universitet fandt forkert, men han mente som Kjærgaard, at årbøgerne trængte til fornyelse. Årbøgerne var stadig ”domineret af emner fra 1870 og opfordrede til, at man tog sig selv og sin egen tid ind som historie.”²⁶ Det var en rimelig hård kritik af og dom over de amtshistoriske årbøger, som her blev fremført. De amtshistoriske selskaber omtales som modstræbende over for nye aktiviteter.

Der er næppe tvivl om, at den lokalhistorie, som trivedes i tresserne og halvfjerdsene, i højere grad var knyttet til det nære samfund – den by eller det sogn, hvor forfattere og læsere færdedes – og umiddelbart syntes det lokalhistoriske opsving i 1970’erne at gå uden om de gamle amtshistoriske foreninger. De stod på deres højdepunkt i midten af 1960’erne og oplevede generelt medlemsmæssig tilbagegang herefter.

Nordjylland fulgte i store træk det nationale mønster. Det lykkedes dog Historisk Samfund at fastholde medlemstallet frem til slutningen af 1960’erne – det toppede med 1.510 medlemmer i 1966 og faldt kun svagt i de følgende år – til 1.450 medlemmer i 1968-69. På nationalt plan var der kun fire foreninger, der kunne fremvise højere medlemstal: Sønderjylland: 2.982, Hjørring: 1.828, Østjysk Hjemstavnsforening: 1.621 og Vejle: 1.600; derefter fulgte Aalborg, og de 12 øvrige foreninger havde lavere medlemstal.

I Nordjylland blev der også dannet lokalhistoriske foreninger i stort tal. Da der blev oprettet et Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg Kommune – med adresse i Bryggergården i Nørresundby og med Henning Bender som leder – fik det også plads i årbogen; ligesom Tang Kristensens orienteringer om Nørresundby byhistoriske Samling. Ved oprettelsen af den nordjyske sammenslutning

LANA i april 1978 var der 32 lokalhistoriske arkiver med. Af Henning Benders beretning i 1978 fremgik det, at de lokalhistoriske arkiver i Nordjylland på det tidspunkt havde gang i tre større aktiviteter: for det første en billedindsamlingskampagne, for det andet en indsamling af foreningsarkiver og for det tredje en kursusvirksomhed.²⁷



Halsturen i 1955 havde kun samlet 100 deltagere. Ved Hals Kirke havde Kr. Værnfelt talt. Ved kaffen senere på turen talte vice-skoleinspektør Jens Gregersen om byens historie og Hals skanses historie. Gregersen var den kendte og anerkendte lokalhistoriker i Hals, og årbogen har bragt flere artikler af Gregersen, bl.a. hans artikel om Hals Skanses historie i 1956. Både byen og skansen har flere gange siden været målet for Historisk Samfunds udflugter, senest i maj 2001 hvor det var museumsinspektør Henrik Gjøde Nielsen, der viste rundt. Foto: Flemming Sørensen, 2012.

På museumssiden skete der også meget. Limfjordsmuseet i Løgstør blev startet i 1964 og blev i 1969 statsanerkendt museum. Ved museets etablering var sigtet at dække Limfjordskulturen fra middelalderen og frem. Hessel blev erhvervet af Aalborg Amt i 1966 med henblik på at virke som landbrugsmuseum. Det blev en opgave, som sparekassedirektør Søren Bugge Vegger i Farsø i høj grad engagerede sig i. I 1977 blev han indvalgt i styrelsen for Historisk Samfund. I Nørresundby var Tang Kristensen stærkt engageret i oprettelsen af Sundby-Hvorup sognehistoriske samling. I Hals åbnede Egns museet i juni 1972. Her var grundlaget for museet en stor værktøjssamling, som tømremester Emil Gade havde samlet gennem årene. Ertebøllekulturen fik sit museum i 1977, hvor der åbnedes et nyt museum i Strandby. Fra museumsside var der interesse for at engagere sig i Historisk Samfund. Det var der så at sige etablerede traditioner for tilbage fra Chr. Iørgensens og Vestergaard Nielsens tid. Efter Riismøllers udtræden af styrelsen (i 1947) blev museet i Aalborg dog først direkte repræsenteret i styrelsen i 1979, da Torben Witt blev indvalgt. Witt efterfulgte i 1970 Peter Riismøller som direktør for museet i Aalborg. Anne Marie Møller Knudsen, der var blevet ansat som heldagssekretær på museet, blev i 1984 valgt ind i styrelsen og siden kasserer i Historisk Samfund.²⁸

Johannes E. Tang Kristensen var formand for Historisk Samfund i små tyve år. Med Tang Kristensen havde selskabet en både kendt og dynamisk formand. Han var født i 1906 i Nørholm ved Vejle som yngste søn af folkemindesamleren Evald Tang Kristensen og var vokset op i et hjem, hvor kendte forfattere og kulturpersonligheder havde deres gang. Det var som overbibliotekar ved Nørresundby bibliotek han i 1951 blev valgt ind i styrelsen i Historisk Samfund. Han hørte selv til de meget skrivende formænd for selskabet. Han skrev om mange emner, men havde dog en forkærlighed for den nordenfjendske historie og var så i øvrigt kendt for sine indlæg i den lokale kulturdebat. Han gik ikke af vejen for lidt offentlig polemik. Med en formand som Tang Kristensen stod Historisk Samfund som en aktør på folkeoplysningens område.

Jubilæumsårbogen i 1962 havde været en omfattende sag (på 274 sider), som da også havde fået behørig rosende omtale i avis anmeldelserne. Det betød imidlertid, at selskabet kom ud

af jubilæumsåret med et underskud på 6.000 kr. Derfor blev årbogen i 1963 kun på 140 sider. Tilgang af medlemmer og kontingentforhøjelse betød, at selskabet i 1964 igen kunne udsende en årbog på over 200 sider. 1960'erne blev generelt gode år for Historisk Samfund. Det var ganske fyldige årbøger, der blev udsendt i de år, i 1966 en årbog på 262 sider; sidst i tresserne var bøgerne en smule mindre.

Selskabet afholdt sig heller ikke fra at udsende særudgivelser. Man udgav Chr. Petresch Christensen lille bog om "Hammer bakker i gamle dage" (1965), arkitekten Hans Henrik Engqvists bog om "Aalborg Bindingsværk" (1968) og Sylvest Grantzaus bog om "Aalborgmalere i 500 år" (1970) – med forord af Peter Riismøller.²⁹ Ikke mindst bogen om Aalborgs bindingsværkshuse blev rosende omtalt – "årets bog" for den historisk interesserede mente Riismøller. "Bindingsværksbogen" solgte dog ikke så godt som forventet, og det gav økonomiske problemer lang tid efter. Man måtte tage et banklån for at komme af med gælden til bogtrykkeren. Den gæld måtte foreningen trækkes med en del år.³⁰

Årbogen i 1968 blev den sidste, som Henrik Møller var redaktør af. Han døde i juli 1969 efter længere tids sygdom. Han blev 82 år gammel og var redaktør af årbogen i 43 år, noget af en bedrift. Opgaven havde ikke altid været lige let, når han som redaktør i diplomatiske vendinger skulle skrive et afslag til forfatteren af et indsendt manuskript, som var blevet bedømt og forkastet af redaktionen, måske i meget barske vendinger. Til det sidste holdt Møller fast ved de ideer, han havde stået for siden 1920'erne, hjemstavnstanken og det nationale. "Han var dertil en mand af lyrisk-patriotisk gemyt", skrev en af aviserne i nekrologen over Møller. En anden mindedes, hvordan det var blevet tradition, at Møller ved det afsluttende kaffebord under Historisk Samfunds sommerudflugter altid holdt en tale, "hvor han i bevægede ord hyldede fædrelandet."³¹

Fra 1970 var kasserer J. Jeppesen Jensen (Aalborg) redaktør af årbogen.³² Jeppesen Jensen var den solide og stabile organisationsmand, beskeden af væsen og en uhyre arbejdskraft for Historisk Samfund. Lageret af årbøger opbevarede han på sit loft. Alt i alt var selskabets ledelse i de år præget af stabilitet. Omkring 1970 mærkede Historisk Samfund i Aalborg dog også den tilbagegang, som andre foreninger havde oplevet siden mid-

ten af tresserne. I beretningen for 1968-69 måtte Tang Kristensen konstatere "beklageligvis" en tilbagegang i medlemstallet fra de tidligere 1.450 til ca. 1.380.³³ Ikke desto mindre fastholdt selskabet et medlemstal omkring 1.200 i den følgende lange periode.



Herregården Nørlund har været mål for flere af Historisk Samfundets ture, helt tilbage i 1921, igen i 1959 og 1971. Det første Nørlund lå ved Sønderup å, vest for det nuværende, som er den tredje borg, idet det andet Nørlund blev afbrændt af Skipper Klement omkring 1534 og således delte skæbne med andre nordjyske herregårde under grevefejden. Det var Christian den Fjerdes svigerfar, Ludvig Munk, der i årene 1581-97 opførte den senere borg. Den bekendte Kirsten Munk var Ludvig Munks datter. Det hed sig, at det var opførelsen af Nørlund i de sumpede arealer ved åen, der skaffede ham den skønne Ellen Marsvin til hustru. Foto: Flemming Sørensen, 2012.

Fra 1970 foreligger der er en opgørelse over samfundets virksomhed, bestyrelse og medlemmer m.v. – som blev fremsendt til SLF. Medlemstallet var opgivet til 1.134 og kontingentet til 23,50 kr. De 11 bestyrelsesmedlemmers erhverv var anført: selskabet havde som nævnt en vicedadsbibliotekar som formand, en landbrugskonsulent som kasserer og redaktør, og en gymnasierektor som sekretær; de øvrige bestyrelsesmedlemmer var en godsejer, en rentier, en overlærer, en museumsdirektør, en gårdejer, en adjunkt og en amtskontorchef – måske ikke den mest ”folkelige” sammensætning af en folkelig forenings ledelse.

Om økonomien oplystes det, at samfundet modtog 3.600 kr. i tilskud fra staten – 500 kr. fra amtet, 810 kr. fra kommuner og tilskud i øvrigt på 6.910 kr. – og dertil havde en kontingentindtægt på 21.810 kr. Årbogen blev trykt i et oplag af 1500, bogtrykkerregningen var på 28.500 og forfatterhonorarer på 1.850. Årbogen kunne købes for 25 kr. i boghandelen. I øvrigt fremgik det, at der blev betalt honorar til redaktør og kasserer, der begge fik 700 kr. Dertil kom en erhvervsstatistisk opgørelse over medlemmerne af Historisk Samfund, der viste, at de to største erhvervsgrupper var landbrugere (250 medlemmer) og skolefolk (220 medlemmer).³⁴ (Appendiks 2).

Tiden omkring 1970 var ikke helt nem. Ud over at slås med banklån og gæld havde samfundet også en besværlig sag vedr. mindestenen for Henrik Stampe, som selskabet havde rejst i Hammer bakker. Et større landbrug i Vodskov ville udvide driften og søgte kommunen om lov til at lukke den skovvej, som mindestenen var rejst ved. Tang Kristensen besigtigede stedet og gav tilsagn om, at hvis kommunen gav tilladelse til at lukke skovvejen, ville Historisk Samfund også være indstillet på at flytte mindestenen. Nu gav kommunen afslag, men gårdejeren flyttede ikke desto mindre stenen. Det kom der en del korrespondance ud af, og den lokale avis bragte den ene artikel efter den anden om sagen.

Historisk Samfund måtte tilpasse sig de nye tider efter kommunalreformen. På generalforsamlingen i september 1970 blev det vedtaget – foranlediget af den ny amtsinddeling – at tage navneforandring til Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred.³⁵ Herefter var der overensstemmelse mellem selskabets og årbogens navne. Ellers kan det bemærkes, at kontingentet blev forhøjet til 30 kr.

Årbogen for 1971 tog sig meget anderledes ud end de foregående. Den havde fået nyt omslag – ”en tiltrængt ansigtsløftning” som det formuleredes i styrelsens beretning – som museumsinspektør L. Rostrup Bøjesen fik æren for, og dertil ændret lay-out.



Gunderup kirke kaldes for "Himmerlands domkirke". Den blev besøgt i 1939 på udflugten "Gennem Gunderup Sogn". Kirken blev opført i den rige kirkebygningstid 1150-1250 og udbygget i "den gode tid forud for reformationen". Tårnet skulle være bygget til i første halvdel af det 15. århundrede. I årbog 1939 er der en udførlig omtale af kirkens bygningshistorie, alterbord, prædikestol og andre seværdigheder. Under sensommerturen i 1978 – med ca. 75 deltagere – besøgte man igen Gunderup Kirke, hvor pastor Jørgen Juul fortalte om kirken og dens inventar, mens rektor Løber havde talt om de to runesten i kirkens våbenbus og om krigsmindemærkerne på kirkegården.

Foto: Flemming Sørensen, 2012.

Der var kommet farver på årbogen, dog ikke i den. Endnu mere symptomatisk for de nye tider var den bredere dækning "Fra museernes arbejdsmark" – som nu omfattede Als Hjemstavnsmuseum, Hessel Landbrugsmuseum, Hobro Museum, Limfjordsmuseet, Vesthimmerlands Museum, Sundby-Hvorup sognehistoriske samling og Aalborg Historiske Museum – og flere kom til: Hadsund Egnsmuseum, Hals Museum, Strandby Museum og Sydhimmerlands Museum. Man finder også en omtale af "Digterhuset i Farsø" ved Lizzie Vegger. I styrelsens beretning for 1975 blev det nævnt, at man havde fået henstillinger om, at der i årbøgerne blev bragt beretninger fra områdets lokalhistoriske arkiver i lighed med, hvad der i mange år havde været tilfældet for museerne. "Efterhånden som der er oprettet lokalhistoriske arkiver i alle områdets kommuner, er et sådant ønske absolut berettiget, og det vil i den kommende årbog blive imødekommet", lød det fra styrelse og redaktion.³⁶ Museer og arkiver kom til at sætte deres præg på årbogen i 1970'erne. I nogle årbøger fyldte beretningerne fra museer og arkiver ganske meget. Ingen kunne være i tvivl om, at der var grøde i den nordjyske lokalhistorie.

I midten af halvfjerdserne (1975) startede også den foredragsrække, som med tiden blev til "Torsdagsforedragene", som stadig afholdes. Det var et samarbejde mellem de kulturhistoriske foreninger – herunder Historisk Samfund. Der blev afholdt 24 foredrag hen over vinteren. Det var mange foredrag, måske også for mange, men man holdt fast.

Nævnes bør også udgivelsen af Svend B. Olesens skrift om Vor Frue Kirke i Aalborg i anledning af kirkens 100 års jubilæum. Den var et optryk af Olesens artikel (140 sider) i årbogen for 1978.

Året 1979 markerede et vagtskifte i Historisk Samfund. Efter 18 år som formand trådte Johs. E. Tang Kristensen tilbage, og rektor Kaj Løber blev ny formand. Årbogen i 1979 blev også den sidste med Jeppesen Jensen som redaktør og tillige den mindste, blot 52 sider. Begrundelsen for den magre årbog var, at selskabet samme år udgav den gamle amtsbeskrivelse fra 1832 om Aalborg Amt, udarbejdet af Chr. Christensen, i den serie af amtsbeskrivelser, som Det kgl. Landhusholdningsselskab udsendte i årene 1826-1844. Udgivelsen af amtsbeskrivelserne var en opgave, som de amtshistoriske selskaber landet over tog på sig.³⁷

Kaj Løber havde været rektor på Aalborg Katedralskole fra 1955 til 1977, da han som 70-årig gik på pension. Han var tilflytter, født i København, i et lærerhjem, student fra Metropolitanskolen i 1925 og uddannet på Københavns Universitet som cand. mag. i historie og tysk i 1932. Siden havde han gjort karriere som underviser og administrator i gymnasieskolen, først ved Odense Katedralskole og fra 1955 i Aalborg. Han var kommet ind i styrelsen i 1959 og sad i alle årene i redaktions- og forretningsudvalget. Han havde gennem årene formandsposter ved Folkeuniversitetet, Aalborg Seminarium og ved Lærerhøjskolens afdeling i Aalborg. Efter sin pensionering fra Katedralskolen havde Løber masser af energi til overs, som han kunne anvende i selskabets tjeneste. Ifølge efterfølgeren som formand, Gunnar Rebstrups udsagn, havde Løber gerne set, at Historisk Samfund var blevet en slags paraplyorganisation over de spredte lokale foreninger.

I 1980'erne havde Historisk Samfund stadig et medlemstal over tusind. I ansøgninger til kommuner og fonde skrev Kaj Løber gerne, at foreningen havde ca. 1.200 medlemmer, i 1987 reducerede han dog tallet til 1.100 og ved jubilæet i 1987 til godt 1.000. Der blev stadig sendt manuskripter til årbogen, og de indsendte manuskripter blev grundigt behandlet; helt undgå kritiske bemærkninger i avisanmeldelser af årbogen kunne man ikke.³⁸

Fra 1912 til 1974 sad der kun mænd i selskabets styrelse. Fru Valborg Larsen fra Sulsted blev den første kvinde til Historisk Samfunds styrelse. Valborg Larsen og hendes ægtefælle, den daværende skolerådmand i Aalborg Henning Larsen, var flittige deltagere i Historisk Samfunds møder og ture, og derfor blev hun opfordret til at indtræde i styrelsen. Ti år senere fordobledes den kvindelige repræsentation i styrelsen, da Anne Marie Møller Knudsen blev valgt ind, og året efter fulgte museumsinspektør Gudrun Gormsen (Hobro) efter. Fra 1985 var der tre kvinder sammen med otte mænd. Gudrun Gormsen blev i 1986 afløst af Birte Friis (Hobro).

Overordnet var det kvarte århundrede efter jubilæet i 1962 gode år for Historisk Samfund. Skulle der hæftes en etikette på foreningen i disse år, må det være folkeoplysning. Historisk Samfund var – og er – en forening i folkeoplysningens tjeneste. Der var en medlemskreds på godt tusinde medlemmer, og den fik god økonomisk støtte fra offentlige myndigheder, pengein-

stitutter og fonde. Et enkelt år (1970) nåede tilskud fra stat, amt, kommuner og pengeinstitutter op over 30 procent af foreningens samlede indtægter, men i normale år udgjorde tilskuddene omkring 20 procent af indtægterne.

Der er ingen tvivl om, at Historisk Samfund i de gode år var begunstiget af at have en markant kulturpersonlighed som Tang Kristensen som formand. Han blev 87 år, og i årbogen fra 1994 skrev museumsinspektør Ketty Johansson mindeordene om Tang Kristensen. Hun erindrede bl.a. om hans indsats som en af foregangsmændene bag oprettelsen af Sundby-Hvorup sognehistoriske Samling og Nørresundby byhistoriske Samling, senere Sundby Samlingerne, ligesom Tang Kristensen havde været i front ved oprettelsen af Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg Kommune. Også i Tang Kristensens tilfælde havde man at gøre med en "flittig skribent" og en "markant kulturpersonlighed". Han var, skrev Ketty Johansson, først og sidst "på kulturens side, som han ønskede at fremme mest muligt i Himmerland og Kjær Herred".³⁹

Vilkårene for at drive lokalhistorisk arbejde var noget vanskeliggere i 1980'erne, hvor Kaj Løber virkede. Tang Kristensen og Løber var jævnaldrende, begge gik bort i 1994 som 87-årige. Gunnar Rebstrup, som da var blevet formand, skrev mindeordene om Kaj Løber og mindedes ham som både skolemand og historiker. Som faghistoriker havde Løber følt en stærk forpligtelse "til at virke for en formidling af historien og kulturhistorien til en bredere kreds. Også for at fremme forståelsen af den sammenhæng, der er mellem den lokale historie og rigshistorien... Som historiker af faget havde han en rent ud fabelagtig viden, på sit felt", skrev Rebstrup. "At møde Kaj Løber og tale med ham var hver gang en oplevelse." Han var en engageret mand. Ved Løbers bortgang var det "oldermanden, der gik", skrev Rebstrup.⁴⁰ Løbers vision var, fortæller Rebstrup, at få lokalhistorien ud over fagfolkernes kreds.

Styrelsen besluttede at markere selskabets 75-års jubilæum den 27. februar 1987 med manér, dvs. en bogudgivelse.⁴¹ Flere bøger var på tale, men valget faldt på Farstrup og Axelsons Dagbøger. De var udgivet af Ignatius Becher i Ranum i 1813 – en udgivelse på ca. 335 sider. Farstrup og Axelson havde begge været præster i Himmerland i det 17. århundrede. Becher var selv præst og en kort årrække også seminarieførstander i Ranum og havde fået adgang til de gamle notater, da han i 1810-11 lå syg i Aalborg.

Han forsynede dagbøgerne med udførlige "Anmærkninger", som i sig selv er af interesse, bemærkedes det i den medfølgende introduktion til bogen. De var "grundige, omhyggelige, undertiden lidt pedantiske". Optegnelserne af Mads Pedersen Farstrup, der fra 1634 til 1684 havde været sognepræst i Ulfbjerg, dækkede perioden 1536 til 1684, men var forholdsvis kortfattede. Lauritz Axelsons dagbøger strakte sig fra 1681 til 1715, de var ganske omfattende og klart de mest interessante. 1681 var det år, hvor Axelson blev sognepræst i Vester- og Østerbølle sogne, og optegnelserne startede med en skildring af hans ankomst til Himmerland i 1681 og de første år som ungkarl i Vesterbølle præstegård. I den vedlagte introduktion bemærkedes det, at optegnelserne selvfølgelig var præget af, at han var præst. "Gennem sit ægteskab blev han knyttet til en lang række præster, både i Salling og Himmerland. Trækker man hans oplysninger om de forskellige familier frem, tegner der sig et billede af livets omskiftelige vilkår fra vuggen til graven for 300 år siden". Det bemærkedes også, hvordan Axelson fra sin bopæl i Vesterbølle med årene blev opmærksom "på fjerne egne og begivenheder". "Den tyrkiske trussel mod Europa, revolutionen i England i 1689, tronskiftet i Spanien og den påfølgende arvefølgekrig, Karl 12. på Polens og Ruslands stepper". Hans kilde til den slags oplysninger var aviserne, som havde gjort "et stort væsen ud af den svenske konges hjemrejse fra Tyrkiet." Men der var også lokale optegnelser fra slutningen af det 17. århundrede. "Grove forbrydelser er blevet noteret med et gys, der fornemmes i pennen. Ildebrande har gjort indtryk, både når det er Lerkenfelds eller Gunderupgårds lader, der går op i luer, og når den røde hane galder over de små danske købstæder i Hobro og Skive, Nykøbing M og Fåborg. Heller ikke Amalienborgs brand i 1689, hvor flere hundrede mennesker skal være omkommet, undgår hans opmærksomhed."¹²

Alle medlemmer af Historisk Samfund modtog "Farstrup og Axelsons Dagbøger" som jubilæumsgave. Selve dagen fejredes med reception på Aalborg Historiske Museum, hvor formanden kunne byde velkommen til en stor forsamling. Ved den lejlighed blev J. Jeppesen Jensen, Johannes Evald Tang Kristensen og Svend B. Olesen udnævnt til æresmedlemmer "som påskønnelse af vel udført arbejde i selskabets tjeneste i mange år". Om aftenen samledes styrelsen med pårørende hos formanden til middag.¹³

De sidste 25 år – Historisk Samfund 1987-2012

På generalforsamlingen i 1990 aflagde Kaj Løber sin sidste beretning som formand for Historisk Samfund. Viceskoleinspektør Gunnar Rebstrup blev ny formand, seminarielektor Karl Nielsen (Ranum) næstformand og sekretær, og fuldmægtig Anne Marie Møller Knudsen afløste Søren Bugge Vegger som kasserer. Adjunkt Eva Auken (Suldrup) afløste i 1991 Karl Nielsen, og konstellationen med Gunnar Rebstrup, Anne Marie Møller Knudsen og Eva Auken ledede Historisk Samfund de følgende år. Gunnar Rebstrup var på det tidspunkt viceskoleinspektør på Sofiendalskolen. Han havde været medlem siden slutningen af 1950'erne og fra 1980 medlem af styrelsen, i øvrigt indtrådt på opfordring af Kaj Løber. Valget af Rebstrup foregik helt udramatisk. Som næstformand havde han varetaget en stor del af arbejdet, som Karl Nielsen sagde, da han foreslog Rebstrup.

Til et af de første møder havde kassereren foretaget en kritisk gennemgang af medlemskartotek og regnskabstal. Især medlemsudviklingen kunne give anledning til bekymring.⁴⁴

Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred 1985-1990

	Medlemmer	Kontingent	Bogtryk	Forsendelse
1985	1.050	71.840	77.843	7.620
1986	1.050	86.080	78.380	8.570
1987	1.025	90.700	90.500	9.500
1988	980	96.000	92.130	8.500
1989	815	47.600	100.552	9.333
1990	798	76.200	50.665	12.053

Dette vil nok være tal, som kan få enhver kasserer i en frivillig forening til at ryste på hånden, vel især den første kolonne og de to sidste – faldende medlemstal og stigende udgifter.

Økonomien var også den væsentligste forklaring på årbogens nye omslag og nye lay-out fra 1990. Det er i store træk som det nuværende. De høje trykkeudgifter førte til, at der blev skiftet trykkeri. Siden årbogens start var årbogen blevet tykt på Schølns Bogtrykkeri i Aalborg.⁴⁵ År for år var trykkeudgiften steget, i 1988 løb trykkeudgifterne op i godt 90.000 og i 1989 omkring 100.000.

Specialtrykkeriet i Viborg kunne trykke billigere, som det også fremgik af regnskabet, der viste en betydelig lavere trykkeudgift året efter. Det nye lay-out kom med skiftet til nyt trykkeri.



På sommerudflugten i 1923 besøgte Sebbekloster, hvor første-lærer Rasmussen fra Haverslev fortalte om det gamle kloster og det herresæde, der afløste det efter reformationen. I 1992 blev turen igen lagt omkring Sebbek. Netop i 1990'erne er der blevet gennemført omfattende udgravninger i Sebbek, som har afsløret fortidsminder i betydeligt omfang på plateauet nord og øst for Skt. Nikolaj Bjerg, bl.a. et stort antal grubehuse og spor efter en handels- og håndværksplads. Hele området er nu erhvervet af det offentlige. Den nuværende sognekirke, som er det eneste, der er tilbage af det oprindelige benediktinerklosters bygninger, er opført i renæssancen. Aalborg Historiske Museum udgav i 2002 en flot lille publikation om stedet og udgravningerne. Foto: Flemming Sørensen, 2012.

Ellers fortsatte årbogen som hidtil. Der var stadig en fast kreds af skribenter, men nye kom til i 1990'erne. 1995-årbogen var på under hundrede sider, men generelt var der ikke vanskeligheder med at få manuskripter ind.



Med byvandringen i Nibe en tirsdag aften i maj 1993 blev en gammel tradition for byvandringer genoptaget. Museumsinspektør Viggo Petersen fortalte og viste frem i gaderne i "den gamle fjordby". Arrangementet havde samlet "udmærket god tilslutning", kunne man læse i årbogen. Byvandringen sluttede ved den gamle Nibe Kirke. I årbogen fra 2004 skriver Jens-Anders Djernes, provst i Nibe-Vokslev pastorat, om kalkmalerierne i Nibe Kirke. Foto: Flemming Sørensen, 2012.

Der kan være grund til at omtale Gitte Nødskovs store artikel om landlige tekstiler fra Himmerland og Kjær Herred fra midten af 1700-tallet til midten af 1800-tallet. Den havde en række beko-stelige billedgengivelser i farver, ca. 1000 kr. pr billede, notere-des det i referatet fra styrelsen. Det store manuskript fremkaldte en længere diskussion i styrelsen, nogle fandt, at det var lige i overkanten; men artiklen "Landlige tekstiler fra Himmerland og Kjær Herred" blev bragt over fire årgange (1991, 1992, 1993 og 1994) – og tillige udgivet som bog. Det var noget af en satsning.

Til gengæld for den dyre produktion var der gode økonomiske støttemuligheder. Aldrig før eller senere har Historisk Samfund fået tilskud i en sådan størrelsesorden: 72.280 i 1992 og 42.300 i 1991. Omvendt har foreningen heller ikke haft så høje udgifter: i 1992 en balance på 254.567 og i 1991 på 131.910.

Efter et par år med ringe tilslutning til udflugterne oplevede man igen god tilslutning fra midten af 1990'erne. I mange år havde der været tradition for en heldagstur og en halvdagsudflugt. Fra 1993 blev der større variation i arrangementerne; den store sommertur kombineredes med mindre arrangementer, for eksempel en byvan-dring i Nibe i 1993 eller en aftentur til Limfjordsmuseet i 1994.

I 1996 var det igen tid til vagtskifte, Gunnar Rebstrup ønskede efter lang tid i selskabets styrelse – de sidste seks år som for-mand – ikke genvalg. I sin afsluttende beretning på generalfor-samlingen i 1996 lagde Rebstrup ikke skjul på sin bekymring over det vigende medlemstal. Regnskabet viste en solid og sund økonomi. "Det lod sig derimod ikke overse, at medlemstallet er svagt vigende. Fmd. efterlyste ideer til og muligheder for at tilgo-dese de medlemmer, der kan skaffe selskabet flere medlemmer." Han fremhævede den gode tilslutning til torsdagsforedragene og til sensommerturen samt økonomisk støtte fra kommuner, pen-geinstitutter og legater.⁴⁶

Hvis Gunnar Rebstrup i dag bliver bedt om at sammenligne sin egen formandstid med Kaj Løbers, er svaret: "Vi snakkede mere om det i min tid". Hans stil var en anden. Han er ikke et øjeblik i tvivl om lokalhistoriens nytte og nødvendighed. Den vil aldrig blive blot et supplement til righshistorien, den nationale og den lokale historie supplerer hinanden og må ses i sammenhæng.

Ny formand blev sognepræst Ove Paulsen. Paulsen var kom-met til Nordjylland i midten af 1970'erne, da han fik embede som

præst i Storvorde-Sejflod sogne. Han havde været medstifter af Lokalthistorisk Forening for Sejflod Kommune i 1979, var i 1992 blevet valgt til styrelsen og blev nu i 1996 formand for Historisk Samfund. Museumsinspektør Birthe Friis afløste Anne Marie Møller Knudsen som kasserer. Fra 1999 trådte museumsinspektør Ketty Johansson til som næstformand, og det triumvirat ledede Historisk Samfund de følgende år.

Det blev ikke nogen nem periode for Historisk Samfund, med stigende udgifter til trykning og forsendelse, vigende medlemstal og nedgang i tilskud. Fra 1998 til 2001 blev kontingentet forhøjet fra 125 kr. til 200 kr. I beretningen i 1999 kunne Ove Paulsen meddele, at medlemstallet nu havde stabiliseret sig omkring 610. På generalforsamlingen året efter sagde Ove Paulsen, at redaktionsudvalget med den nye årbog tilstræbte "en mere folkelig fremtræden af årbogen i stil med Vendsyssel Årbog."¹⁷ Det var blevet en flot årbog – prydet af en omslagsillustration med Gammel Torv i Aalborg og Budolfi Kirke anno 1846. Det var ikke sådan, at manuskripterne væltede ind. I formandens orientering til redaktionsudvalget i marts 2001 bemærkede han, at det ikke var de store sager, der var kommet ind, "bogen er faktisk mindre end et Anders And-blad på nuværende tidspunkt". Men der kom alligevel en fin årbog ud af det i 2001.

Styrelsen besluttede også i 1998 at udsende et Nyhedsbrev fire gange årligt for at øge kommunikationen mellem styrelse og medlemmer.

Som i starten af 1990'erne var tilslutningen til udflugter og ture svingende. Efter "en udbytterig og interessant sensommertur til Moesgaard" med beskeden tilslutning – ca. 20 deltagere – var der i Nyhedsbrevet en "opsang" fra et medlem: I betragtning af at der var ca. 550 medlemmer i foreningen, var det "for ringe, at der ikke møder flere op og deltager aktivt". Man måtte forvente en større tilslutning, mente vedkommende. Gennem årene har det imidlertid vist sig ganske uforudsigeligt, hvilke arrangementer, der trækker deltagere til. Turene har været et tilbagevendende punkt på styrelsens mødedagsorden.

Internt kneb det – ifølge formandens udsagn på generalforsamlingen i 2003 – med at få styrelsen til at fungere hensigtsmæssigt, og i 2004 meddelte Ove Paulsen uventet, at han havde valgt at trække sig før valgperiodens udløb for at give plads til en ny ledelse af Historisk Samfund.

Udgangen på det "turbulente år", som den nye formand udtrykte det på den efterfølgende generalforsamling, blev fra efteråret 2004 et nyt triumvirat med universitetslektor Knud Knudsen som formand, museumsinspektør Henrik Gjøde Nielsen som næstformand og sekretær og Klem Thomsen som kasserer. Klem Thomsen havde i en årrække været formand for museumsforeningen i Hals. Lager og ekspedition blev i samme omgang flyttet til museet i Hals. Denne ledelse har virket frem til 2012, hvor Flemming Sørensen overtog posterne som næstformand og sekretær. Henrik Gjøde havde i 2011 overtaget hvervet som redaktør og ønskede nu at koncentrere sig om dette. Der har gennem de senere år været stor stabilitet i styrelsen med løbende udskiftning af de enkelte, der måtte mene at have "aftjent" deres værnepligt. I en art programerklæring på generalforsamlingen i 2005 udtalte formanden, at han så det som styrelsens hovedopgave at øge medlemstallet. Der blev sat en hvervekampagne i gang, og de første år kunne der registreres en mindre medlemsgang.⁴⁸ Den vigende medlemsskare har dog vist sig at være et vedvarende problem, selv om det for en stund lykkedes at vende kurven.

Udover ambitionen om at øge medlemstallet så den nye styrelse det som sin opgave at trimme organisationen og udvikle "produktet" til medlemmerne ud fra den grundlæggende præmis, at kontingentet ikke måtte stige. Medlemmerne skulle ikke være i tvivl om, at de fik noget for kontingentet. Der blev ryddet op i medlemskartoteket, restanter blev kontaktet, og den 17. april 2004 blev der opgjort et realistisk medlemstal på 469, heraf 23 i restance, hvilket ved årets udgang blev til 447 medlemmer. På den baggrund blev årbogens oplag reduceret til 700 ex. Ved udgangen af 2005 var medlemstallet forøget til 462, og det voksede i 2006 til 474.

Fra 2005 var økonomien så god, at der var plads til noget ekstra, og det blev særudgivelsen om Godthåb Hammerværk, som blev udarbejdet i samarbejde med museumsforeningen i Godthåb. Hans Huus Sørensen skrev teksten – og Peter Jørgensen supplerede – og det resulterede i en fin publikation *Godthaab Hammerværk. Familievirksomhed og fabrikssamfund* (2005) (48 sider) – som medlemmerne fik tilsendt sammen med årbogen, og som museumsforeningen kunne sælge i museumsbutikken ved Hammerværket.

I 2009 blev der fundet plads i budgettet til at gå ind i medfinansiering og udgivelse af det store projekt om "Nordjylland under Englandskrigene 1807-1814" – sammen med de historiske samfund i Vendsyssel og Thy og Vester Han Herred. Derved fik medlemmerne tilbudt bogen til favørpris.



*I august 2011 gik sensommerturen "Fra Kongstedlund til Egense".
Der blev gjort ophold ved remisen i Dokkedal.
Foto: Flemming Sørensen, 2011.*

Årbogen er vokset i omfang, og årgang 100 (2011) blev en årbog på 208 sider. Årbogen har i de senere år undergået forandringer. Der er kommet mere moderne historie ind, mens arkæologien fylder mindre. Det skyldes ikke en redaktionel beslutning, men de indkomne bidrag. Den redaktionelle holdning har fortsat været at dække bredt, både kronologisk og geografisk. Årbogen afspejler tillige den professionalisering og faglige oprustning, der er sket på museer og arkiver i de sidste årtier. For museer og arkiver er Fra Himmerland og Kjær Herred blevet en mulighed for at formidle forskning og ny viden til et lokalt publikum. Men årbogen udnyttes også stadigvæk af amatørhistorikeren. Der er dog langt imellem de artikler, som Thorkild Kjærgaard i 1970'erne karakteriserede som "materialesamlinger". Der bliver i dag lagt vægt på læsevenlig fremstilling og gode illustrationer.

Det er ikke blevet lettere at drive den form for virksomhed, som Historisk Samfund står for. Den har ikke samme bevågenhed hos offentlige myndigheder, pengeinstitutter og fonde som tidligere. Det viser de faldende tilskud til foreningen i løbet af de sidste 30 år. I 1990 udgjorde de eksterne tilskud stadig omkring 20 procent af foreningens samlede indtægter, men de faldt markant i de følgende år. Det statslige tilskud i form af tipsmidlerne faldt bort i 1997, og i det store og hele var der tale om en halvering af tilskudsbeløbet i løbet af 1990'erne. Den udvikling fortsatte efter 2000, og i dag finansierer medlemmernes kontingentindbetalinger 98 % af foreningens virksomhed. Som kassereren har udtalt ved de seneste generalforsamlinger: Havde det ikke været for medlemmernes udbringning af et stort antal årbøger, ville det ikke løbe rundt. Trods de nedslående økonomiske tal bliver der stadig udgivet en årbog på ca. 200 sider – og i de seneste år i tilgift en jubilæumsserie – samt arrangeret udflugter. Medlemsinteressen er det vigtigste aktiv.

Fra de senere år er der grund til at nævne revisionen af Historisk Samfunds love i 2009. Forældede vendinger blev ryddet ud og paragrafferne formuleret i et nutidigt sprog. Ordet "kulturarv" sneg sig nu ind i formålsbestemmelsen. (Appendiks 1)

Allerede i 2006 diskuterede styrelsen et særligt "jubilæumsprojekt" med henblik på hundredeårs-jubilæet i 2012. Tanken var at udgive en skriftserie med historiske bidrag om de enkelte dele af Himmerland og Kjær Herred. Bøgerne skulle dels bestå af nye

bidrag og dels af genoptryk af gamle artikler fra årbogen. Planen blev sat i værk, og første bind udkom i 2008. Thorkild Nielsen var redaktør af bogen "Fra Vesthimmerland" (2008), i 2009 fulgte "Fra Aalborg", redigeret af Inger K. Bladt og Henrik Gjøde Nielsen, i 2010 kom "Fra Østhimmerland", redigeret af Flemming Sørensen og Henrik Gjøde Nielsen og i 2011 kom "Fra Kjær Herred", redigeret af Henrik Gjøde Nielsen og Inger K. Bladt. Det afsluttende bind fem i jubilæumsserien skulle være bogen om Historisk Samfund gennem hundrede år 1912-2012.

Tanken med jubilæumsserien var, at den for de nyskrevne bidrags vedkommende skulle sætte fokus på det moderne Nordjyllands historie. I Thorkild Niensens bind om Vesthimmerland blev stationsbyernes udvikling hovedtemaet – med de særlige erhvervsmæssige, kulturelle og politiske forhold, der knytter sig til stationsbyen. I Aalborg-bogen blev temaet industribyens opkomst, udvikling og forvandling i slutningen af det 20. århundrede. Bogen om Østhimmerland afspejler en anden historie end den vesthimmerlandske, selv om vi i begge dele af Himmerland finder både moser, skov og stationsbyer; men Hadsund og Hobro er tillige byer med havn, og måske gør den lidt mere gavmilde natur i Østhimmerland også en forskel. For Kjær herreds vedkommende nord for fjorden har vi at gøre med et område, hvor geografi, natur og historie har sat markante præg – i øst med fæstningsbyen Hals, der skulle vogte indsejlingen til fjorden, og i vest med Nørresundby og vildmosen. I tre af bøgerne har fremtrædende politikere fra området fortalt om sider af den lokalpolitiske historie i tiden efter kommunalreformen i 1970'erne.

Måske afspejler interessen for det 19. og 20. århundredes historie en tendens i vore dages lokalhistorie – ikke ulig den, der i starten af det 20. århundrede lå til grund for oprettelsen af de amtshistoriske samfund – hvor en kendt verden er ved at forsvinde i et samfund i hurtig forandring. Siden starten i 1912 har årbogen *Fra Himmerland og Kjær Herred* afspejlet en interesse for landsdelens historie, både den gamle og den nyere, og det formål, som foreningen i sin tid blev oprettet for at opfylde, er stadig lige relevant: At stille et forum til rådighed for historisk engagerede borgeres bidrag til den lokale historieskrivning.

Appendiks 1

Love for Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred

§ 1

Formålet for Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred er at vække og nære sansen for egnens historie og kulturarv.

§ 2

Samfundet vil virke for at opnå dette formål:

Stk. 1

Ved udgivelse af en årbog, som bringer bidrag til egnens historie og kulturarv og indeholder en beretning om foreningens virksomhed i det forgangne år og regnskab.

Stk. 2

Ved afholdelse af offentlige foredragsmøder, museumsbesøg, ture og andre arrangementer.

Stk. 3

Ved samarbejde med museer, arkiver og biblioteker i Historisk Samfunds område.

§ 3

Historisk Samfund skal være en forening for alle historisk interesserede personer i og uden for det område, som foreningen dækker. Medlemskontingentet fastsættes på den årlige generalforsamling under kasserens beretning. For dette kontingent modtager alle medlemmer den af samfundet udgivne årbog, samt eventuelle andre udgivelser fra Historisk Samfund.

§ 4

Historisk Samfunds styrelse består af 11 personer, som vælges på generalforsamlingen ved simpel stemmeflerthal. Afstemningen sker skriftligt, hvis nogen ønsker det. Valget gælder for 4 år, således at der hvert år afgår henholdsvis 2, 3,3 og 3, første gang ved lodtrækning. I tilfælde af afgang uden for den ordinære generalforsamling har styrelsen ret til at supplere sig indtil næste generalforsamling. Endvidere vælges en revisor. Revisoren er på valg hvert år.

§ 5

Styrelsen fordeler selv arbejdet imellem sig, vælger af sin midte en formand, næstformand, kasserer og redaktør. Derudover konstituerer styrelsen sig med udvalg efter behov.

Formand, næstformand, kasserer og redaktør danner et forretningsudvalg, der varetager de løbende forretninger.

§ 6

Historisk Samfunds generalforsamling afholdes ordinært i forbindelse med et af samfundets arrangementer, normalt i august eller september. Der skiftes mellem mødesteder. Generalforsamlingen bekendtgøres i Nyhedsbrevet og på hjemmesiden.

§ 7

Generalforsamlingen har følgende faste dagsordenspunkter: 1. Beretning, 2. Regnskab, 3. Behandling af indkomne forslag, 4. Valg, 5. Eventuelt. Generalforsamlingen er beslutningsdygtig uden hensyn til de mødtes antal og træffer sine afgørelser ved simpel stemmeflerthed. Dagsorden skal være bekendtgjort mindst 8 dage før generalforsamlingens afholdelse.

§ 8

Ændringer i disse love kan kun foretages på generalforsamlingen med 2/3 af de afgivne stemmer.

§ 9

Historisk Samfunds opløsning kan kun ske, når mindst $\frac{3}{4}$ af de fremmødte medlemmer på en generalforsamling stemmer for det.

Skulle Historisk Samfund blive opløst, tilfalder midlerne Dansk Lokalhistorisk Forening.

Appendiks 2

Erhvervsstatistisk oversigt over medlemmer af Historisk Samfund for Himmerland og Kær Herred (1971)

Advokater	13
Apotekere	8
Arbejdsmænd	15
Arkitekter	18
Arkivarer	5
Biblioteker	102
Bibliotekarer	3
Bogbindere	2
Boghandlere	16
Bogholdere	5
Bogtrykkere	3
Direktører	26
Dommere, dommerfuldmægtige	6
Dyrlæger	5
Fabrikanter	14
Forfattere	2
Fotografer	2
Frisører	4
Gartnere	14
Grosserere	5
Handlende (selvstændige)	42
Højere læreanstalter	9
Håndværkere	65
Ingeniører	23
Kontorfolk	39
Landbrugere	250
Landbrugskonsulenter	14
Landinspektører	6

Læger og tandlæger	34
Mejeribestyrere	3
Mekanikere	16
Militære personer	7
Museer	2
Museumsfolk	3
Politibetjente	8
Postbude	7
Professorer	3
Præster	22
Redaktører	3
Repræsentanter	7
Rentiers	11
Restauratører	5
Skolens folk	220
Skovridere	4
Stationsforstandere	3
Studerende	8
Sygeplejersker	10
Typografer	2
Uddelere (FDB)	8
Vognmænd	11
Diverse liberale erhverv	24
Sum	1.137

Kilde: Historisk Samfunds arkiv, læg 62.

Appendiks 3

Samfundets udflugter

1920: Bjørnsholm.

1921: Nørlund.

1922: Kongstedlund, Lundby og Gunderup Kirke.

1923: Niibe Kirke, Lundbæk, Sebberkloster.

1924: Skørping hellige Kilde, Buderupholm.

1925: Birkelse.

1926: Viffertsholm.

1927: Salling Kirke, Bjørnsholm.

1928: Lindenberg.

1929: Gl. Vrå, Sulsted Kirke.

1930: Willestrup, Astrup Kirke.

1931: Visborggaard.

1935: Borremose, Gundestrup Mose, Aars Kirke, Heden?

1936: Vester Hassing Kirke, Hals Skanse.
 1937: Vandring gennem Aalborg.
 1938: St. Restrup, Sønderholm Kirke.
 1939: Lundby, Gunderup Kirke.
 1944: Kongerslev Kirke, Kongstedlund, Smedie Kalkgruber.
 1945: Byvandring i Aalborg.
 1946: Aars, Borremose, Aars Kirke.
 1947: Sommerudflugt: St. Vildmose og Hammer Bakker. Sommerudflugt: Rold og Sydøst-Himmerland: Troldeeskoven, Regnar Petersen, Nysum, Redlø, Langhøj, Oue Kirke, Ouegård, Hadsund.
 1948: Sommerudflugt: Nordøst-Himmerland: Mulbjerg, Gudumlund. Sommerudflugt: Vest-Himmerland: Vitskøl Kloster, Salling Kirke.
 1949: Sommerudflugt: Thingbæk, Gl. Skørping (kirke og kilde), Egholm Volde. Sommerudflugt: Try Museum, Vorgaard, Rugtved Volde.
 1950: Sommerudflugt: Ø. Hornum Kirke, Lundbæk, Nibe Kirke. Sommerudflugt: Als Kirke, Visborggaard, Visborg Kirke.
 1951: Forsommertur: Sønderholm, Troldkirken, St. Restrup. Heldagstur: Aggersborg, Sct. Jørgensbjerg, Husby Hole.
 1952: Forsommertur: Langholt, Sulsted Kirke. Sensommertur: Over Vildmosen, Løkken, Børglum, Hjørring Museum.
 1953: Forsommertur: Gjø, Øland Kirke. Heldagstur: Fyrkat, Mariager Klosterkirke, Hadsund.
 1954: Forsommertur: Lindholm Høje, Birkelse. Sensommertur: Sdr. Kongerslev Kirke, Solbjerg, Viffertsholm, Villestrup.
 1955: Forsommertur: Hals Skanse, Hals Kirke. Sensommertur: Spøttrup, Sale Kirke, Hjerl Hede.
 1956: Forsommertur: Svalegården Hasserris, Hasserris Kirke, St. Restrup, Nørholm Kirke. Sensommertur: Gl. Estrup, Clausholm, Spentrup Kirke og præstegård.
 1957: Forsommertur: Bratskov, Fosdalen, Lerup Kirkeplads. Sensommertur: Aars Museum, Lerkenfeldt, Hessel.
 1958: Udflugt og mindeafsløring: Kær Herred Tingsted, Hammer Kirke, Hammergaard. Sensommertur: Bækkelund, Kongenshus.
 1959: Forsommertur: Nørlund, Ø. Hornum Kirke. Sensommertur: Tjele Avlsgaard og Kirke, Herning Museum, Ikast, Torning, Kjellerup, Rindsholm Kro.
 1960: Forsommerudflugt: Svenstrup Kirke, Buderupholm, Volsted Kirke. Heldagstur: Skagen Fortidsminder, Grenen, Skagens Museum.
 1961: Heldagstur til Djursland og Mols: Rosenholm, Æbeltoft, Knebel Runddysse. Sensommerudflugt: Als Odde, Helberskov, Als Kirke og Museum, Mulbjergene.
 1962: Heldagstur til Thy: Sjørring Kirke, Grum Sø, Agger, Vestervig Kirke. Sensommerudflugt: Jetsmark Kirke, Hune Kirke, Centralgården.
 1963: Heldagstur: Mariagerfjord: Fyrkat, Voldstedlund, Mariager Skovpavillon, Mariager Klosterkirke, Hohøj, Rostrup Kirke. Sensommerudflugt: Suldrup jættestue, Uldspinneri Rebstrup, Skivum Kirke.
 1964: Heldagstur: Tvilum Klosterkirke, Himmelbjerget, Øm Klosteruin. Sensommerudflugt: Voergaard, Voer Kirke.
 1965: Heldagstur: Spøttrup, Kås. Sensommerudflugt: Revsnæs, Gunderup Kirke, Lundby Krat.

1966: Heldagstur i Vendsyssel: Rubjerg Kirke, Asdal Voldsted, Bangsbo. Sensommerudflugt: Komdrup Kirke, Kongstedlund, Vildmosegården.

1967: Heldagstur til Viborg og omegn: Hvolris, Viborg Stiftsmuseum, Asmild Kloster, "Knolden" ved Rindsholm Sø.

1968: Heldagstur til Nordlige Djursland og Ommersyssel: Støvringgård Frøkenkloster, Mejlgård, Sostrup, Rimsø præstegård. Sensommerudflugt: Nysum mark, Stenild Kirke, Nøragergård.

1969: Heldagstur til Salling: Ørslev Kloster, Skive gl. Kirke, Grinderslev Klosterkirke, Eskjær. Halvdagstur til Hanherred: Oksholm, Kokkedal.

1970: Heldagstur til Mors, Thy og Han herred: Dueholm Kloster, Højris, Vildsund, Klitmøller, Hanstholm. Sensommerudflugt: Pindstrup Mosebrug, Viborg Kirke, Viborggaard.

1971: Heldagstur (Blicher-turen): Tjele, Hald, Blicher-museet, Aunshjerg, Spentrup Kirke og præstegård. Sensommerturen: Nørlund, Nørlund savværk, Torstedlund, Aardestrup Kirke.

1972: Heldagsturen (Jenle-turen): Jenle, Sevel, Kro, Hjerl Hede, Sahl Kirke. Sensommerturen: Hessel, Aars Museum.

1973: Heldagsturen (Ommersyssel-turen): Overgaard, Gjessinggård, Spentrup Kirke. Sensommerturen: Lundbæk, Sebber Kirke, Kyø Voldsted.

1974: Heldagstur (Djursland-tur): Gl. Estrup, Meilgård, Grenå Museum, Tustrup udgravning. Sensommerturen: Lindenberg, Rebildhus.

1975: Heldagstur til Vendsyssel: Vrejlev Kloster, Tolne Skovpavillon, Bangsbo, Sæby Kirke. Sensommertur: Egholm Slot, Fyrkat.

1976: Heldagstur til Århus: Den gamle By, Moesgård, Pøt Mølle. Sensommertur: Sønderholm Kirke, troldkirken, Nørholm Kirke.

1977: Heldagstur: Randers Museum, Clausholm Slot, Voldum Kirke, Spentrup Kro. Sensommertur: Kongstedlund, Astrup Kirke

1978: Sommertur: Taarupgaard, Jesperhus Blomsterpark, Spøtrup. Sensommertur: Gunderup Kirke, Randrup Hovedgård.

1979: Sommertur: Dronninglund Slot, Asdal Voldsted, Hirtshals Museum og havn. Sensommertur: Farstrup Kirke, Krastrup Hovedgård, Limfjordsmuseet.

1980: Sommertur: Vindblæs Kirke, Trudsholm, Hald Kirke, Voldstedlund jættestue, Hobro Museum. Sensommertur: Vang Hovedgård, Sulsted Kirke.

1981: Sommertur: Hald Hovedgård, Sønder Sogns Kirke Viborg, Hvolris. Sensommertur: Svanemøllen Svenstrup, Godthåb, Ridemandsmølle, Hjedsbæk Mølle, Hylledalsmølle, Højris Mølle, Skivum Krat, Halkjær Mølle, Hulemølle .

1982: Sommertur: Husby Hole, Aagård, Tømmerby Kirke, Højstrup, Hviselhøj, Bratskov. Sensommertur: Hjørring Museum, Rubjerg Knude.

1983: Sommertur: Øls Kirke, Øls Skæppe, Snæbum jættestuer, Stenild Kirke, Tjele. Sensommertur: Birkelse, Gjøl Kirke.

1984: Sommertur til Thyborøn, Ferring Kirke, Rysensten, Rom Kirke, hjem via Paris. Sensommertur til Østhimmerland: Mou Kirke, Vildmosen, "Bjerget", Ovegårdmølle.

1985: Sommertur "Rundt om Hjarbæk Fjord": Testrup Kirke, Lynderupgård, Mønsted, Vorde Kirke og Vordegård, Foulum Kirke. Sensommertur: Fyrkat, Ravnkilde Kirke.

1986: Sommertur: Strandby Kirke, Bangsbomuseet, Sæbygaard, Sæby Kirke. Sensommertur: Skarpsalling Kirke, Vitskøl Kloster.

1987: Sommertur: Gammel Estrup, Ørsted Kirke, Stenalt, Vorgaard. Sensommertur: Mariager.

1988: Sommertur: Hærvejen, Margrethediget, Jelling, Øm Kloster. Sensommertur: Børglum Kloster. Løkken, Thise Kirke.

1989: Sommertur: Sjørring Kirke, Sjørring Volde, Vorupøre Landingsplads, Vestervig Kirke, Sahl Kirke. Sensommertur: Lerkenfeld, Vesterhølle Kirke.

1990: Sommertur: Djursland: Rosenholm, Hornslet Kirke, Tøstrup Kirke, Sostrup Kloster. Sensommertur: Øland Kirke, Kokkedal, Torslev Kirke.

1991: Sommertur: Randersegnen: Clausholm (aflyst). Sensommertur: Visborggård, Visborg Kirke.

1992: Sommerturen aflyst. Sensommertur: Frendrup Nihøje, Sebber, Store Restrup.

1993: Byvandring Nibe. Sommertur: Rundt om Lille Vildmose. Sensommertur: Bejstrup Kirke, Aggersborg, Vitskøl Kloster.

1994: Aftentur til Limfjordsmuseet. Sommerturen: Rold Kirke, Cirkusmuseet, Ravnkilde, Nørlund, Conradsminde. Sensommertur: Boldrup Museum, Sydvesthimmerlands Museum.

1995: Aftentur til Godthåb Hammerværk. Aftentur til Sundbysamlingerne. Sensommertur: Blichereggen: Dollerup, Vium, Tjele.

1996: Aftentur: Udgravningen Gråbrødrekløsteret Aalborg. Sensommertur: St. Vildmose, Vildmosemuseet.

1997: Aftentur til Lundby Krat. Sensommertur til Læsø.

1998: Aftentur til Nibe Kirke. Sensommertur til Nordmors.

1999: Byvandring Nørresundby. Aftentur til Buderupholm. Sensommertur (vellykket: stort deltagerantal).

2000: Byvandring i Hobro. Aftentur i Hammer Bakker. Sensommertur: Aalborg og Limfjordslandet.

2001: Aftentur: Byvandring gennem Middelalderens Aalborg. Aftentur: Hals Skanse. Sensommertur: Hirtshals, Nordsøcenteret (aflyst). Aftentur: Borremose og Aars Museum.

2002: Lørdagstur til Bangsbo Museum. Sensommertur: Moesgaard. Aftenbesøg i Aalborg Historiske Museum.

2003: Forårstur: Byvandring i Vestbyen (Aalborg). Skelund Kirke, Mariager (Dania komplekset) (aflyst). Aftenbesøg på Aalborg Historiske Museum.

2004: Aftentur til Egholm. Sommertur: Spillemands-, Jagt- og Skovbrugsmuseet i Rebild. Aftenbesøg på Aalborg Stadsarkiv.

2005: Sommertur: Landsbymuseet Vesterhølle, Nutidsmuseet Aars. Aftentur: Klarupgaard, Klarup Kirke. Aftentur: Genbrugsudstilling Aalborg Historiske Museum.

2006: Sommertur: Sæbygård, Voergaard. Aftentur: Godthåb. Aftentur: Apotekersamlingen i Jens Bangs Stenhus.

2007: Aftentur: "Træsko på stenbroen" (udstilling Aalborg Historiske Museum). Sommertur: Hirsholmene. Aftentur til Aalborg Portland.

2008: Aftentur til Spritfabrikken. Sommertur til Rold Skov. Aftentur til Lindholm Høje Museum.

2009: Aftentur: Lindholm Høje Museet. Aftentur: Bunkeren Bejsebakken. Sensommertur: Den gamle By i Aarhus. Aftentur: Vandteknisk Museum (Aalborg).

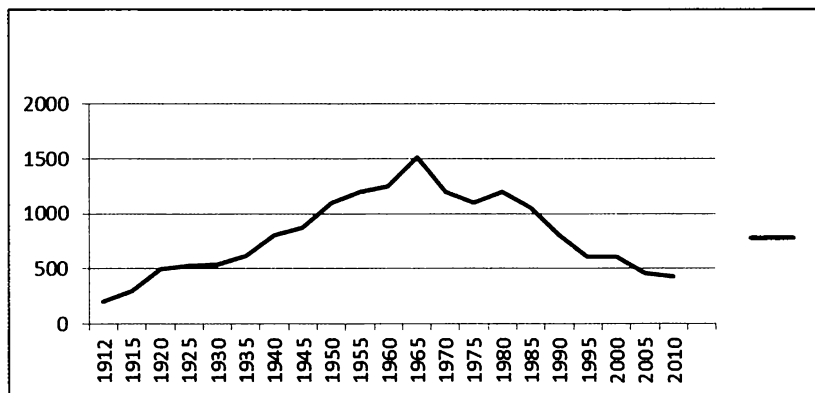
2010: Aftentur: Flyvestation Aalborg. Sensommertur til Holmene. Aftentur: Marinestuen Hals.

2011: Byvandring i Hadsund (aflyst p.g.a. Dronningens besøg). Sommertur til Østhimmerland: Kongstedlund, Remisen Egense, Hals-Egense Færgen.

2012: Byvandring i Hadsund. Sommertur: Aars og Løgstør (aflyst). Aftentur: Urtehaven, Rasch-gården og Pibemagerhuset (Nørresundby).

Appendiks 4

Medlemsudvikling i Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred 1912-2012



Noter

Kilderne til denne fremstilling af Historisk Samfund gennem 100 år er for det første årbogen *Fra Himmerland og Kjær Herred* fra 1912 og frem, især styrelsens meddelelser; for det andet Historisk Samfunds Arkiv (Aalborg Stadsarkiv), for det tredje en samtale med fhv. formand Gunnar Rebstrup i september 2011, samt for det fjerde den nyeste del af Historisk Samfunds arkiv, som endnu er i min besiddelse.

- 1 Henrik Møller, "Historisk Samfund for Aalborg Amt 1912-1937", *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1937, s. 494.
- 2 Johannes Tang Kristensen, "Historisk Samfund for Aalborg Amt 1912 – 27.februar – 1962. 50 År". Manuskript i Historisk Samfunds arkiv.
- 3 Jens Henrik Tiemroth, "Historien i arkiver og museer", *Danmarks historie*, Bind 10, *Historiens historie*, Gyldendal 1992, s. 344. Generelt s. 341 ff.
- 4 *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1938, s.7.
- 5 Liste over sommerudflugter 1921-74 i Historisk Samfunds arkiv læg 58.
- 6 Iflg. Forhandlingsprotokollen 1918-57 – iflg. Liste anført bagest i protokollen.

- 7 Brevsamling i Historisk Samfunds arkiv.
- 8 *Fra Himmerland og Kjær Herred*, IX. Bind 1936-37, s. 233.
- 9 Lovene er trykt i *Fra Himmerland og Kjær Herred*, XXVII Bind, 1938, s. 225-27.
- 10 *Fra Himmerland og Kjær Herred*, XXIX Bind, 1940, s. 144
- 11 Forhandlingsprotokol 1918-1957, styrelsesmøde 8.3 1941.
- 12 Forhandlingsprotokol 1918-1957, Generalforsamling 26. juni 1943 i Hafnia.
- 13 "Bankdirektør Chr. Iørgensen til minde", ved Henrik Møller, *Fra Himmerland og Kjær Herred* XXXII 1943, s.148-49
- 14 Peter V. Christensen, *Fortid og nutid*, xxviii, 2 1979, s. 207. Andre tal i mindeartiklen i *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1980, s. 5-6.
- 15 *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1944, s. 332-333.
- 16 *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1945, s.163. *ibid.* 1946, s. 329 og *ibid.* 1947, s.148.
- 17 *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1962, s. 10-11.
- 18 *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1949, s. 172.
- 19 *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1962, s. 261-62.
- 20 Steen Busck, *op. cit.* s.5.
- 21 Steen Busck, *op. cit.* s.5.
- 22 Steen Busck, *op. cit.* s.5.
- 23 Thorkild Kjærgaard behandlede samme problematik i artiklen "Fagmænd og amatører", *fortid og nutid* Bind XXVI (1976), hefte 4, s. 507-515.
- 24 SLF's årsmøde 1973 i Historisk Samfunds arkiv læg 19.
- 25 SLF's kursus for årbogsredaktører, afholdt på Andelsbogtrykkeriet i Odense, den 4.-5.april 1970, s.3-4. Historisk Samfunds arkiv.
- 26 SLF Årsberetning 1981 og referat fra årsmødet i Historisk Samfunds arkiv læg 58.
- 27 Henning Bender, "Lokalhistoriske arkiver i Nordjyllands amt (LANA). Årsberetning 1978", *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1978, s. 189-91.
- 28 "Fra museernes arbejdsmark", *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1971, s.129-158.
- 29 Se Historisk Samfunds arkiv læg 18.
- 30 Se Tang Kristensens orientering på generalforsamlingen i september 1970. Referat i Historisk Samfunds arkiv læg 18.
- 31 "Henrik Møller til minde", ved Kr. Værnfelt, *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1969, s. 160-61. Se også Historisk Samfunds arkiv læg 17 (avisnekrologer).
- 32 Som en af sine første gerninger som redaktør udarbejdede Jeppesen Jensen *en Fortegnelse over indholdet af årbøgerne 1912-1971*, udsendt i 1972. Se "Hilsen til J. Jeppesen Jensen" ved Kaj Løber i *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1981, s. 5-6.
- 33 Beretning i Historisk Samfunds arkiv læg 17.
- 34 Historisk Samfunds arkiv, læg 62.
- 35 Meddelelser fra styrelse og redaktion, *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1970, s.112.
- 36 *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1975, s.170.
- 37 Mange år senere, i 2006, bragte årbogen Henrik Gjøde Nielsen artikel om overkrigskommissær Chr. Christensen.

- 38 Se Historisk Samfunds arkiv læg 52 (avisanmeldelse) og læg 58 (bedømmelse af manuskripter).
- 39 "Johannes Evald Tang Kristensen til minde", ved Ketty Johansson, *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1994, s.8-9. Se også "Hilsen til Johannes Evald Tang Kristensen", ved Kaj Løber i *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1981, s. 7-9.
- 40 "Kaj Løber til minde", ved Gunnar H. Rebstrup, *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1994, s.7-8.
- 41 Se referat fra styrelsesmødet 06.12.1986 og 23.01.1987 i Historisk Samfunds arkiv læg 59 og 60..
- 42 Introduktion til "Farstrups og Axelson's Dagbøger", vedlagt det fotografiske optryk af dagbøgerne.
- 43 Meddelelser fra styrelse og redaktion, *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1987, s.173.
- 44 Historisk Samfunds arkiv læg 61.
- 45 Egentlig P. Hansens Bogtrykkeri – som blev til P. Hansens Efterfølgers Bogtrykkeri. Emanuel Schølin & M. Elbæk.
- 46 Meddelelser fra styrelse og redaktion, *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1996, s.181.
- 47 Meddelelser fra styrelse og redaktion, *Fra Himmerland og Kjær Herred* 2000, s.149.
- 48 Meddelelser fra styrelse og redaktion, *Fra Himmerland og Kjær Herred* 2005, s.173.

Fra Himmerland og Kjær Herred – 100 års bøger

Af Thorkild Nielsen

Indledning

Historikeren Peter Dragsbo anmeldte i 2011 Jens Topholms bog om Ø-gadekvarteret i Aalborg i tidsskriftet *Journalen*. I sin omtale priste Dragsbo bogen for at være ”en tematisk monografi, som man i modsætning til årbøgerne med spredte artikler gemmer på reolen et bestemt sted og længe.”¹ Dragsbo har tydeligvis ikke meget til overs for de traditionelle lokalhistoriske årbøger, der netop er kendetegnet ved ennemæssigt at stritte i alle retninger og som, ifølge Dragsbo, ikke bliver læst og i øvrigt ikke gemmes ret længe.

Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred har nu i et århundrede udsendt strittende årbøger. Jeg har under opbygningen af min private samling konstateret, at Dragsbo faktisk har ret! Mange af de bind jeg har anskaffet hos private, eller gennem antikvarier, var uopskårne. Det er jo en trist 100 års konstatering! Men jeg må dog også minde om, at uanset årbøgernes skæbne, er de trofast udkommet hvert år, og der har i min redaktionstid ikke været mangel på forfattere, eller emner, uanset hvor strittende de så har været.

Lad mig derfor benytte Peter Dragsbos udtalelse som anledning til at rette blikket mod den omfattende årbogssamling, som Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred har udsendt i de forløbne 100 år. Hensigten er at give et indtryk af årbøgernes mangfoldige indhold for derved at vise, at der i årbøgerne ligger en meget stor og rig fond af viden om den regionale og lokale historie i det tidligere Aalborg Amt.

På Hafniamødet i Aalborg den 27. februar 1912 fremlagde stiftelsesudvalget udkast til et sæt love, som blev vedtaget i forsamlingen.² I de første love hedder det, at samfundets formål er at vække og nære sansen for egnens historie og minder ved bl.a. udgivelse af en årbog, hvori der bringes bidrag til egnens historie, fremdrages minder om befolkningens liv og færd i tidligere tid, meddeles

oplysninger om historiske steder i samfundets dækningsområde samt en beretning om samfundets virksomhed.³

Historisk Samfund for Aalborg Amt, som det hed på stiftelsestidspunktet, anså det som sin fornemste opgave at formidle den lokale historie i Aalborg Amt, det nuværende Himmerland og Kjær Herred, gennem en årbog. Dermed står årbøgerne centralt i samfundets virksomhed også i dag.

Halvtreds år senere, i forbindelse med 50 årsjubilæet, kan formanden, Henrik Møller, konstatere, at årbøgerne stadig er samfundets vigtigste virke. Han udtrykker samtidig håbet om, at eftertiden forhåbentlig vil forstå og værdsætte dem som vidensbærere af den regionale historie. Han må også sande, at årbøgerne ikke alle har været lige lodige og interessante. Redaktionen har selvsagt måttet indrette sig efter de indkomne manuskripter fra vidt forskellige forfattere. Men han kan dog fortrøstningsfuld meddele, at der også er bragt betydelige bidrag til belysning af Aalborg Amts fortid, som endda er præmieret af Dansk Historisk Fællesforening.⁴

Det er vanskeligt at skaffe sig overblik over indholdet af det kolossale stof, der ligger i samlingen. Samfundet har ganske vist udarbejdet samlede indholdsfortegnelser og søgefaciliteter på hjemmesiden, men de er ikke ajourført, eller dækkende, så man kan gennemføre specifikke søgninger både manuelt og elektronisk.

Den følgende gennemgang af samfundets årbøger kan ved første bekendtskab virke tør og uinteressant med alle de monotone tabeller og angivelser af årbogsårgange. Men giv gennemgangen en chance til. Indholdet er faktisk vigtigt, da det giver et overblik over det jubilerende historiske samfunds væsentligste opgave, nemlig formidlingen af den lokale og regionale historie i Himmerland og Kjær herreder.

Et læsertip: Indholdet af årbøgerne er fastholdt i 8 tabeller. Tabel 1 vises lige før afsnittet om årbøgernes artikler. De øvrige tabeller vises under præsentationen af de enkelte emneområder. Tabel 1 spiller en ganske vigtig rolle, idet den viser det samlede overblik over årbøgernes emneområder. Når der længere nede i teksten opereres med procentberegnedede kvantiteter, er det en god idé at sammenholde de respektive emneområdetabeller med tabel 1.

Baggrund

De amtshistoriske samfund blev overvejende stiftet i de første årtier af 19. årh. Perioden udviste en voksende interesse for den lokale historie, som især blev båret af lærere, præster og bønder. Gennem udgivelser af årbøger, foredrag og udflugter påtog samfundene sig at formidle den lokale og regionale historie til de brede kredse.

Der var flere strømninger bag oprettelsen af samfundene. De store samfundsforandringer i årtierne omkring overgangen til 20. årh. kan have stimuleret den historiske interesse i de lokale områder. Højskolerne har givetvis næret denne interesse og bevidsthed hos eleverne, som de har taget med sig hjem og vedligeholdt i deres senere liv.⁵ Nationalitetsfølelsen efter traumet fra 1864 og parolen "Hvad udad tabtes, det skal indad vindes" kan ligeledes have understøttet den lokalhistoriske interesse og bevidsthed.⁶

Bestemmende for samfundenes fundament blev også den hjemstavnsbevægelse, der rejste sig i begyndelsen af 20. årh. Bevægelsen hvilede på en tankegang om, at det enkelte menneske med tiden præges af, eller etablerer et skæbnefællesskab, med det sted, hvor det er født, eller bor. Den danske hjemstavnsbevægelse har pendant i den svenske hembygds- og den tyske heimatsbevægelse. Den danske bevægelse fandt sit formelle ståsted i Udvalget for Hjemstavnskultur, som blev stiftet i 1923. Udvalget afholdt en række årlige hjemstavnskurser, hvor en egnets natur og kultur blev grundigt studeret som en helhed, hvoraf hver enkelt bestanddel har betydning: Geologi, botanik, historie, økonomi etc. Indholdet i de amtshistoriske årbøger er faktisk ganske nøje disponeret efter samme skabelon. Det var navnlig skolelærere, der deltog i kurserne for at kvalificere sig til at vække børnenes interesse for deres hjemstavn. Efter hvert kursus, eller stævne, udgav man en stævnedagbog, der samtidig fungerede som bevægelsens årbog. Det er værd at bemærke det næsten identiske sammenfald mellem de amtshistoriske samfund og hjemstavnsbevægelsen. I 1939 videreførte Landsforeningen for Hjemstavnskultur udvalgets arbejde og udgav indtil 1972 tidsskriftet Dansk Hjemstavn. I 1974 nedlagde foreningen sig selv.

Professionaliseringen af historiefaget ved universiteterne i slutningen af 1800-tallet kan også have været medvirkende til den institutionalisering af den regionale og lokale historie, som de

historiske samfund også repræsenterer. De traditionelle amatørhistorikere, præster, lærere og aftægtsgårdmænd m.fl., blev ikke anerkendt i det nye universitetsmiljø. De forblev amatører og fandt i samfundene, og især i årbøgerne, et forum for publicering af deres arbejder. Skellet mellem faguddannede historikere og amatørhistorikere var dermed en realitet – og det er stadig ikke udvisket.

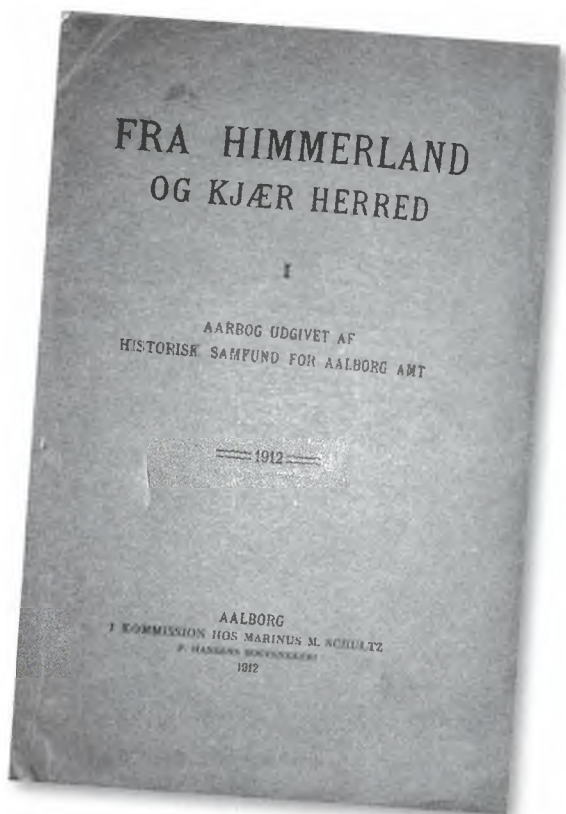
Lokalhistorie – rigshistorie⁷

Der foreligger kun en enkelt systematiseret bearbejdning af Fra Himmerland og Kjær Herred i form af et universitetsspeciale, indleveret til Historiestudiet ved Aalborg Universitet i juni 2006.⁸ Undertitlen, ” – en analyse af Historisk Samfund for Aalborg Amt 1912-2004,” er ikke helt dækkende, idet samfundet, ved kommunal- og amtsreformen i 1970, ændrede navn til Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred. Uanset specialet i sin titel angiver at analysere samfundet som sådant, er det kvantitativt centreret om årbøgerne i perioden 1912 til 2004, hvilket er særdeles relevant og kærkomment som udgangspunkt for en bredere og mere almen præsentation af den strittende årbogssamling.

I 1941 trompeterer Johan Hvidtfeldt: ”... en ting er, at lokalhistoriske arbejder kan yde støtte til den videnskabelige forskning. En anden ting er, om de gør det. De fleste faghistorikere vil uden tvivl sige, at det kun er en ret ringe del af indholdet af amtsaarbøgerne, af sognebeskrivelserne og af købstadshistorierne, der i denne forbindelse kan komme i betragtning, at der findes meget indenfor den lokalhistoriske forskning, som i alle henseender er daarligt, og som der ikke burde have været ofret papir og tryksværte paa. Og man maa vist give denne kritik ret. En gennemlæsning af amtsaarbøgerne og den øvrige lokalhistoriske litteratur synes at vise, at der ved siden af det meget værdifulde ogsaa findes meget, som er af mindre lødighed, underholdningsmæssigt, kulturelt og videnskabeligt værdiløst.”⁹

Hvidtfeldt er ikke specifik i sin skepsis. Der er imidlertid træk ved de lokalhistoriske artikler, som er gennemgående. De er typisk fortællende, eller narrative. Dermed synes de at ligge i forlængelse af en mundtlig fortælletradition. Dernæst er indholdet sjældent disponeret komparativt og reflekterende, hvilket faghistorisk gør dem problematiske som led i lokale og regionale undersøgelser.

I 1943 eksemplificerede Albert Olsen¹⁰ problemstillingen således: En undersøgelse af dansk socialpolitik ville få fatal slagside ved kun at anvende den centrale lovgivning, da den sjældent efterkommes helt ud i detaljen lokalt. En afbalanceret undersøgelse af emnet forudsætter derfor delundersøgelser af, hvordan lovgivningen er blevet administreret lokalt. Men, siger Olsen, det er den sørgelige kendsgerning, at adskillige af de lokalhistoriske forfattere "overhovedet ikke magter det Hverv, de har taget sig paa. Til at sløre dette Forhold bidrager i høj Grad de gennemgaaende alt for venlige Anmeldelser, der forekommer i den faglige og lokale Presse. Men disse mangelfulde Arbejder benyttes flittigt. Den, der skriver Rigshistorie, finder tit en Oplysning hist og en anden her i de lokalhistoriske Arbejder."¹¹



Omslaget på den første årbog fra 1912. Omslagene var i perioden fra 1912 til 1937 holdt i en dyb, rødbrun farve. Format 21 x 13,5 cm.

Et universitetsspeciale, der i september 2008 blev indleveret til Historiestudiet ved Aalborg Universitet, anlægger ifølge sin titel "Udviklingen i dansk lokalhistorie – fra hver mands eje til akademisk disciplin i Danmark fra år 1943 til år 2000" et bredt perspektiv på lokalhistorie som institutionaliseret akademisk disciplin – eller måske rettere, mangel på samme, idet forfatteren afslutningsvis må konstatere "..., at lokalhistorien har udviklet sig fra at være hver mands eje til *stadig* at være hver mands eje, men med historisk professionalisme som rettesnor."¹² Da lokal- og regionalhistorie således ikke, ifølge specialets konklusion, er anerkendt som akademisk disciplin, må det da også give stof til eftertanke rundt om på de lokale kulturhistoriske museer. Det er ikke behageligt for museumsfolk at vide, at deres arbejde faktisk ikke betragtes som videnskabeligt.

Fra flere sider bliver det jævnlige pointeret, at publicerede artikler i amtshistoriske årbøger, herunder så også Fra Himmerland og Kjær Herred, slet ikke meriterer forfatterne i universitetssammenhæng. Kort sagt, det krediterer ikke forsknings- og karrieremæssigt at lade sine tekster publicere i amtshistoriske årbøger! Jeg har dog ved selvsyn konstateret, at adskillige "institutionaliserede" historikere anfører bidrag til amtshistoriske årbøger i deres publikationslister. Måske hentydes der til, at langt størstedelen af de amtshistoriske artikler ikke har været underkastet det, på det seneste, omsiggribende peer-review system (fagfælle vurderet og -godkendt), og som følge deraf, i faget, ikke anses for valide. Men de artikler, der i de seneste år er bragt i Fra Himmerland og Kjær Herred, kan sagtens bære prædikatet "peer-reviewed," idet ikke mindre end fire medlemmer af det redaktionelle udvalg bag årbogen er uddannede historikere. Måske kunne styrelsen for Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred, i lighed med Historisk Samfund for Sønderjylland, lade meddele, at samfundets årbogsartikler er peer-reviewed. Det kunne måske gøre det attraktivt for flere faghistorikere, og andre, at publicere tekster i Fra Himmerland og Kjær Herred.

Tilgængelighedsproblemet

Som nævnt må det desværre konstateres, at artiklerne i Fra Himmerland og Kjær Herred er svært tilgængelige, hvis man søger bestemte emner eller forfattere. De tilgange, der foreligger, slutter

med 1971. I 25 års årbogen lod redaktionen optrykke en oversigt over indholdet af de indtil da udsendte årbøger. Redaktionen lod udgive et særtryk af oversigten ledsaget af en kort beskrivelse af baggrunden for samfundets oprettelse i 1912. Indgangen til oversigten er alene de enkelte årgange af årbogen. Man kan således ikke søge på tværs i de 25 årgange efter emne, lokalitet eller forfatter. Man er henvist til at gennemgå hver enkelt årgang for at finde det eftersøgte opslag.

I 1972 udgav redaktionen et særtryk med titlen Fortegnelse over indholdet af årbøgerne 1912-1971 ved J. Jeppesen Jensen. I denne udgivelse er emnerne og forfatterne ordnet efter lokalitet, dvs. Aalborg Amt generelt, efterfulgt af de lokaliteter, hvorom der er skrevet i de respektive årgange, ordnet alfabetisk. Det leder et lille skridt på vejen, idet indgangen nu er defineret ved en bestemt lokalitet. Søger man eksempelvis efter, hvad der er skrevet om Aars i perioden, kan man orientere sig herom gennem et enkelt opslag.

Styrelsen har ved flere lejligheder drøftet, hvordan man kan indrette et effektivt opslagsværktøj. Snakkene har, i tidens ånd, været orienteret mod det elektroniske medie og her har samfundets hjemmeside været et naturligt omdrejningspunkt. Slår man op på samfundets hjemmeside, vil man i højre spalte, et godt stykke nede i emneordene finde en hjælke "Søg i årbøger." Faciliteten virker ved, at man i søgefeltet indskrifter sit søgeord og derigennem bliver ledt til "Nordjyllandsbasen." Skriver man igen sit søgeord i søgefeltet får man oprullet indholdsfortegnelserne i de bind af årbogen, der indeholder det søgte emne. Søgefaciliteten forekommer ikke helt udtømmende.

Sammenfattende må man derefter konstatere, at det er endog meget vanskeligt og omstændeligt at søge sig orienteret i de 100 årbøger, der indtil nu er udkommet. Det medfører ganske naturligt, at det på det nærmeste er uoverskueligt at anvende den enorme vidensbank, som det samlede årbogsbibliotek repræsenterer, hvilket er en stor skam. Så længe der ikke er et effektivt og selektivt søgesystem tilgængeligt, må årbøgerne desværre føre en hensygnende tilværelse i offentlige og private biblioteker.

Som grundlag for nærværende artikel har jeg udarbejdet en komplet fortegnelse over samtlige årbøgers indhold, ordnet efter faghistoriske disciplin- og periodebetegnelser. Fortegnelsen er

opstillet elektronisk, hvilket giver mulighed for at generere forskellige opstillinger alt efter emne, forfatter, historisk periode, lokalitet etc. Datamængden kan konverteres til et professionelt søgeprogram, eller anvendes som den foreligger nu. Styrelsen vil sikkert træffe afgørelse om, hvordan materialet evt. kan gøres tilgængeligt for en større kreds, så artiklerne ikke behøver at stå og visne på støvede hylder, men kan blive et værktøj, som professionelle historikere og andre interesserede kan få let og effektiv adgang til.

Årbøgernes emner

Hvis man tager det lange tværgående kig ned gennem årbøgernes emner ser man tydeligt, at de ikke afspejler de samtidige samfunds- og menneskelige vilkår i løbet af de 100 år, der er gået. Eksempelvis er Første Verdenskrig ikke behandlet. Som argument herfor kan man fremføre at krigen ikke involverede Danmark nord for Kongeåen. Den var et sønderjysk anliggende. De få implikationer krigen havde for dagligdagen i kongeriget var ikke direkte målelige på det regionale og lokale plan. Ganske vist er der sogne, hvorfra enkelte soldater faldt i tysk tjeneste eller på Ententens side, men disse beretninger har ikke fundet vej til årbøgernes sider. Øvrige emner fra 1900'erne og 1910'erne er meget begrænset repræsenteret. Enkelte bidrag foreligger om Aars i form af behandling af dannelsen af de socialdemokratiske foreninger i Aars og Hornum 1907¹³ og amtsudstillingen i sommeren 1907.¹⁴

1920'ernes og 1930'ernes politiske, økonomiske og sociale kriser har heller ikke fundet vej til årbøgerne. Her kan man dog tale om, at kriserne havde direkte virkninger både regionalt og lokalt, men netop i disse årtier er årbogsartiklerne vendt mod de emnekredse, som hjemstavnsbevægelsen stillede op: Oldtid, geografi, natur etc., garneret med en række biografiske artikler.

Besættelsesårene har kun i enkelte tilfælde fundet vej til årbøgerne. I årbogen for 1950 var indlagt et indstik fra Dansk historisk Fællesforening med opfordring til historieskrivende personer om at beskrive en "... bys eller en egns forhold under besættelsen, fremkommen i en av de amtshistoriske årbøger inden udgangen av 1952." Som ekstra motivation havde foreningen udsat en præmie på kr. 300. Foreningen håbede derved at medvirke til, at der

i de amtshistoriske årbøger ville komme værdifulde redegørelser for besættelsens begivenheder og forhold, "som vil være af stor betydning at få indgående behandlet" – ikke mindst for eftertiden. Deadline 1. juli 1952. Indstikket blev gentaget i årbogen for 1951,¹⁵ ledsaget af en gentagelse af opfordringen i årbogens trykte tekst. I styrelsens meddelelser i årbogen for 1952 omtales præmiekonkurrencen om artikler omhandlende besættelsen slet ikke, hvilket må være ensbetydende med, at der ikke er indkommet bidrag.

Næsten som en hån mod konkurrencen var der optaget en artikel i årbogen for 1951, trykt umiddelbart efter opfordringen til deltagelse i præmiekonkurrencen, med titlen "Et Minde rejst for Frihedskæmperen Lars Dyrskjøt." Overskriften er yderst betænkelig, idet den hædrede frihedskæmper faldt på Skansebakken i Nørresundby, da han i 1664 havde samlet vendelboerne for at forhindre svenskerne i at gå over Limfjorden. Mindestenen blev afsløret 5. maj 1951. Man havde altså ikke blandt Aalborgs frihedskæmpere 1940-45 nogen at hædre med en mindesten, men måtte helt tilbage til Torstensonkrigen 1643-45 for at finde en egnet person. Det virker i dag lidt besynderligt. Under alle omstændigheder fremkaldte præmiekonkurrencen ingen bidrag fra forfatterne bag Fra Himmerland og Kjær Herred før flere år senere.

I alt har besættelsen som emneområde kun været behandlet i 9 artikler, hvoraf de 6 er bragt efter år 2000. Måske har opfordringen i 1951 inspireret en anonym forfatter fra farsøegnen til en artikel i 1956.¹⁶ I universitetsspecialet om Historisk Samfund for Aalborg Amt rejses spørgsmålet om, hvornår en epoke bliver historie. Det bliver implicit besvaret med, at der skal hengå en vis tid, før den bliver historisk tilnærmelig. Det er på sin vis rigtigt, men mere vægt ligger der formentlig i henvisningen til den store interesse for det seneste årtis bølge af litteratur og film om besættelsen.¹⁷

Alligevel halter argumentationen. En mere perspektiveret forklaring finder man formentlig i den tætte sammenhæng med Udvalget for Hjemstavnskultur, senere Landsforeningen for Hjemstavnskultur, som årbøgerne repræsenterede helt op til 1970'erne. Besættelsestiden, og andre markante yngre epoker, fandt ikke vej til årbøgerne, fordi de ganske enkelt ikke indgik i landsforeningens definition på regional- og lokalhistorie, for nu at sætte sagen lidt på spidsen.

I øvrigt er resten af 1940'erne og 1950'erne ikke repræsenteret bortset fra enkeltstående bidrag i bogen *Fra Vesthimmerland*, som blev udgivet i 2008 som del af samfundets jubilæumsserie.¹⁸

1960'ernes og 1970'ernes ungdomskultur, industrielle gennembrud og begyndende økonomiske krise og resten af 1900-tallet er tilsvarende fraværende bortset fra enkelte og isolerede bidrag. Ungdomskulturen er ikke behandlet. De infrastrukturelle, industrielle og stationsbymæssige omlægninger fra 1950'erne og op til 2000'erne er ligeledes behandlet i enkeltstående bidrag i samfundets jubilæumsserie, bindet *Fra Vesthimmerland* i 2008.¹⁹



Fra 1938 til 1961 ændres omslagene til en lysere, beige farve. Forsiden prydes af en tegning af bundpladen i Gundestrupkarret fra Vesthimmerland. Måske skyldes valget af motiv afholdelsen af hjemstavnstævnet, Hjemstavnstævne, Himmerlandstævnet, i juli måned 1937 i Aars. Tegningen er udført af formanden for Historisk Samfund for Aalborg Amt, bankdirektør Chr. Iørgensen. Format 21 x 13,5 cm.

Årbøgernes emneopdeling

Den bibliografiske opdeling af artiklerne i de amtshistoriske årbøger er ikke problemfri.²⁰ Det skyldes især den særlige emnekreds, som for langt størstedelens vedkommende omhandler helt lokale forhold, topografi og personalhistorie. I historiefaget gælder, at opdelingsstrukturene skal kunne opfange de mange forskelligartede emner, som historiefaget bevæger sig indenfor i de respektive historikertraditioner. Det ser man eksempelvis i de klassiske trykte bibliografier over dansk historie indtil 1947.²¹ Efter 1947 foreligger kun kronologisk afgrænsede trykte bibliografier.²² De trykte bibliografier har forskellige systematikker. Henvisningen til "klassikerne" demonstrerer, at der ikke er opstillet eksakt definerede kriterier for opstillingen af historiske bibliografier, og det er vel egentlig også forudsigeligt, da traditioner, paradigmer, forsknings- og formidlingsmedier ændrer sig over tiden.

Anderledes forholder det sig for de amtshistoriske årbøgers vedkommende. Deres emneområder er langt mere afgrænsede og de ligger langt op i tid tæt op ad hjemstavnsbevægelsens virksomhed. Det afgrænser årbogsbibliografierne til relativt få emneområder i en begrænset kronologi.

De bibliografier, der hidtil er udgivet over Fra Himmerland og Kjær Herred er ikke ordnede emnemæssigt, men i en kronologisk struktur. I årbogen for 1937, der samtidig var samfundets 25 års jubilæumsskrift, var trykt en oversigt over de hidtil udkomne binds indholdsfortegnelser. Oversigten udkom også som et særtryk i 1937.

I årbogen for 1957 er trykt en samlet oversigt over samtlige bind fra 1912 til 1956. Også denne oversigt er ordnet som de enkelte binds indholdsfortegnelser. I indledningen til oversigten meddeles, at der gennem årene har været fremsat talrige ønsker om en registrant således, at læserne kan orientere sig i indholdet i samtlige bind. Redaktionen erkender, at de kronologiske indholdsoversigter ikke giver læserne mulighed for at orientere sig emnemæssigt på tværs i bindene. Derfor er det redaktionens intention i 50 året for samfundets eksistens, at udgive en systematisk emnefortegnelse i anledning af jubilæet. Først i 1972 udkom der en Fortegnelse over indholdet af årbøgerne 1912-1971, ordnet topografisk og personalhistorisk.²³

På samfundets hjemmeside er opregnet indholdsfortegnelserne

for årbøgerne 2003 til 2011. Der findes som nævnt en søgefacilitet på hjemmesiden, som automatisk omstiller brugeren til den folkebiblioteksbaserede Dansk Lokalbibliografi – Nordjylland, Nordjyllandsbasen, hvor man søger emner i årbøgerne i hele den regionale bibliografiske database.²⁴

Den i nærværende artikel valgte kategorisering er inspireret af bibliografien over de sønderjyske årbøger 1889 til 1988,²⁵ fordi Historisk Samfund for Sønderjylland beskæftiger sig med flere facetter i den regionale historie, og dermed emnemæssigt opererer bredere. Det afkaster en mere detaljeret emnestruktur, som i udgangspunktet er lagt til grund og efterfølgende tilpasset vores historiske samfund.

Årbøgernes forfattere

Ovenfor er der postuleret en kløft mellem akademikere, herunder faghistorikere, og amatørhistorikere, som er defineret som præster, skolelærere og andre. Eksistensen af kløften kan illustreres af de respektive faggruppers repræsentation som forfattere i Fra Himmerland og Kjær Herred.²⁶

På grundlag af Hansen har jeg uddraget følgende om de 277 forfatterne, der har bidraget til Fra Himmerland og Kjær Herred i perioden fra 1912 til 2004.²⁷

Uddannelse/erhverv	1912 – 1939	1940 - 1969	1970 - 2004
Akademikere	13 / 19,7%	26 / 26,0%	38 / 34,2%
Lærere	19 / 28,8%	21 / 21,0%	12 / 10,8%
Andre	34 / 51,5%	53 / 55,0%	61 / 55,0%
Kvinder/mænd	3,1% / 96,9%	4,0% / 96,0%	21,6% / 78,4%

Oversigt over forfattere i Fra Himmerland og Kjær Herred 1912-2004.

Som det ses stiger akademikerandelen fra 19,7% til 34,2%. Lærerandelen falder fra 28,8% til 10,8%. Andelen af forfattere med anden baggrund er stort set uforandret, dog med en svag stigning fra 51,5% til 55,0% svarende til 3,5 procentpoint. Akademikerandelen øges i perioden 1912 til 2004 med 14,5 procentpoint, mens lærerandelen falder med hele 18,0 procentpoint. I første tredjedel af udgivelsesperioden eksisterede kløften med

overvægt til lærerne, mens den i sidste tredjedel vægter til fordel for akademikerne. Det tyder på, at akademikerne i sidste del af 20. årh. beskæftiger sig noget mere med regional- og lokalhistorie, mens lærerne har forladt området.

Forholdet mellem kvindelige og mandlige forfattere ændrer sig også markant fra 3,1% til 21,6%, svarende til en stigning på 18,5 procentpoint.

Oversigten er ikke fuldt dækkende, da den slutter ved 2004. I årene op til 2011 er der kommet nye forfattere til, men forskellen forskyder ikke den i oversigten viste tendens.

Tabel 1. Samlet oversigt over årbøgernes indhold. 1912 - 2011.

Perioder / områder	Artikler	%	Total	Sider	%	Total
Almindelig historie	89	12,6	6,9	1.557	10,2	8,9
Personahistorie	158	22,3	12,2	2.493	16,3	14,2
Kulturhistorie	134	18,9	10,4	2.695	17,5	15,4
Samfunds- og økonomisk historie	204	28,8	15,7	4.188	27,3	23,9
Lokalhistorie, topografi	123	17,4	9,5	4.405	28,7	25,1
Subtotal	708			15.338		
Redaktionelt og organisatorisk stof	500	85,5	38,7	1.673	76,4	9,5
Litterært og bibliografisk stof	85	14,4	6,6	518	23,6	3,0
Subtotal	585			2.191		
Total	1.293	100	100	17.529	100	100

Årbøgernes artikler

I det følgende gennemgås artiklerne i Fra Himmerland og Kjær Herred i årgangene 1912 til 2011 under en tematisk vinkel. Der er i alt bragt 708 artikler omhandlende historiske emner, hvortil kommer redaktionsmeddelelser, litteraturfortegnelser, boganmel-

delser, nekrologer etc., som i alt fylder 585 artikler. De historiske emner fylder 15.338 sider. Det redaktionelle stof m.v. fylder 2.191 sider. I tabel 1 er opført de bibliografiske områder. Af tabellen fremgår, at samfunds- og økonomisk historie har været behandlet mest intenst målt i antal artikler, 15,7% af det samlede antal artikler, mens lokalhistorie fylder mest målt i antal sider, svarende til 25,1% af det samlede sidetal. For et samlet overblik over artikel- og sidetalsfordelingen henvises til tabellen.



I 1962, 50-året for stiftelsen af Historisk Samfund for Aalborg Amt, indfører man et lyst, støvetgrønt omslag. Motivet fra Gundestrupkarretts bundplade er bevaret. Denne side anvendes til 1970. Format 23 x 16,5 cm.

Gennemgangen er baseret på samtlige årgange og er ordnet i en enmeopdeling, som er inspireret af registret over de sønderjyske årbøger.²⁸ Ovenfor er antydnet de vanskeligheder, der er forbundet med kategorisering af artikler m.v. omhandlende historiske emner. Valget af det sønderjyske forlæg er sket ud fra rent pragmatiske overvejelser. Det fungerer udmærket og er let overskueligt.

Gennemgangen indledes med en præsentation af årbogsartikler, der ligger inden for de almindeligt anvendte historiske perioder. Derefter følger en gennemgang af de årbogsartikler, der omhandler mere specifikke emneområder, f.eks. landbrug, handel, håndværk, produktion o.m.a.

Almindelig historie

Udtrykket dækker den gængse historiske periodisering inden for historiefaget samt andre videnskaber, i dette tilfælde geologi, der er repræsenteret med én artikel om Himmerlands geologi i 1938.²⁹

I tabel 2 vises en oversigt over periodiseringen af de alment historiske emner.

Oldtiden

Betegnelsen oldtid dækker de arkæologiske perioder op til vikingetiden. Ind til og med årbogen for 2011 har der i Fra Himmerland og Kjær Herred været bragt 34 artikler. Forfatterne er overvejende akademikere.

Oldtidsartiklernes omfang på 460 sider afspejler den hjemstavnskontekst, som årbogen har stået i, idet oldtiden repræsenterer 38,2% af artiklerne, eller 29,5% af det samlede sidetal indenfor almindelig historie. Oldtidsartiklerne ligger jævnt fordelt over alle årene. Den første blev bragt i årbogen for 1914³⁰ og den seneste i årbogen for 2011.³¹ Dog er der længere ophold i rækkefølgen, eksempelvis i perioden fra 1956 til 1971. Årsagen er ikke åbenbar og ligger måske i mangel på indleverede artikler eller den sidende redaktions præferencer.

Emnekredsen er varieret og omhandler fund fra hele årbogens dækningsområde, måske med en lille overvægt i Vesthimmerland. Det kan skyldes S. Vestergaard Niensens virksomhed fra 1919 til 1962 i Vesthimmerlands Museumsforening og Vesthimmerlands Museums åbning i 1935.

Tabel 2. Almindelig historie. 1912 - 2011.

Område	Artikler	%	Sider	%	Forfattere	%	Akademikere	%	Lærere	%	Andre	%	Uoplyste	%	Ialt	%
Oldtid	34	38,2	460	29,5	16	26,2	8	50,0			7	43,8	1	6,2	16	100
Vikingetid	6	6,8	80	5,1	6	9,8	4	66,7	1	16,7			1	16,6	6	100
Middelalder	12	13,5	192	12,4	9	14,8	7	77,8			2	22,2			9	100
indtil 1800	7	7,9	180	11,6	7	11,5	3	42,9	1	14,3	3	42,8			7	100
1800 - 1864	10	11,2	216	13,9	4	6,6	1	25,0	1	25,0	1	25,0	1	25,0	4	100
1848 - 1850	4	4,5	72	4,6	4	6,6	2	50,0			2	50,0			4	100
1864	4	4,5	92	5,9	4	6,6	2	50,0			2	50,0			4	100
1864 - 1914																
1914 - 1914																
1918 - 1920	1	1,1	19	1,2	1	1,6							1	100,0	1	100
1920 - 1940	1	1,1	24	1,5	1	1,6	1	100,0							1	100
1940 - 1945	9	10,1	203	13,1	8	13,1	4	50,0	2	25,0	2	25,0			8	100
1945 -																
Geologi og anden naturvidenskab	1	1,1	19	1,2	1	1,6	1	100,0							1	100
Ialt	89	100,0	1.557	100	61	100									61	100

Vikingetiden

Denne periode, som i Danmark er placeret mellem ca. 9. årh. og 11. årh., er meget tyndt repræsenteret. Fra Himmerland og Kjær Herred bringer kun 6 artikler, fordelt på 80 sider, om emnet, svarende til hhv. 6,8% og 5,1% af omfanget af den almindelige historie.

Den første bringes i 1934³² og den seneste i 1993.³³ To af artiklerne omhandler runesten i hhv. Gunderup og Farsø sogne.³⁴ Én artikel, omhandlende runesten i Vesthimmerland, er et foredragsmanuskript fra Himmerlandsstævnet i Aars i 1938,³⁵ holdt af hjemstavnsmanden, lektor Regnar Knudsen. Thorkild Ramskou er forfatter til en artikel om gravfund i Østerhalne i 1963.³⁶ Herefter skal vi frem til 1989, hvor lektor Poul Skaaning fra Odense har skrevet en artikel om Fyrkat i 10. årh.³⁷ Den hidtil seneste vikingeartikel er fra 1993,³⁸ hvor arkæologerne Peter Birkedal og Erik Johansen skriver om handelen i Sebbesund i hele vikingetidsperioden.

Middelalderen

Efter vikingetiden følger middelalderen, som i Danmark er placeret mellem 12. og 16. årh. Heller ikke denne historiske periode er særlig rigt repræsenteret i Fra Himmerland og Kjær Herred. Emnet er, bortset fra kirkebyggeriet, som er opført under emnet kulturhistorie, behandlet i 12 artikler, 192 sider, svarende til hhv. 13,5% og 12,4% af omfanget af den almindelige historie. Af de ialt 9 forfattere er de to ikke-akademikere.

Postmester C. Klitgaard har skrevet 4 artikler, hhv. 1914, 1916, 1919 og 1920,³⁹ om Gildebrødre i Guds Legems Lav i Aalborg. Herefter skal vi helt frem til 1948,⁴⁰ hvor museumsinspektør Peter Riismøller skriver om en middelalderlig træbro i Kongstedlund. I 1949⁴¹ skriver arkivar Carl Lindberg Nielsen om grevens fejde. Et par år senere, i 1951,⁴² bringer stud. jur. Svend Gram Jensen en artikel med bidrag til Hals sogns historie indtil 1536. Herefter skal vi helt frem til 1977,⁴³ hvor gårdejer Alfred Bøgh leverer en artikel om to voldsteder i Østhimmerland.

1999 var udnævnt til nationalt middelalderår, hvilket affødte stor forsknings- og formidlingsaktivitet med en lang række events og oprettelse af såkaldte middelaldercentre en del steder i landet, hvor børn og voksne kunne få sig et indblik i periodens vilkår og skikke. Middelalder 99 er måske anledningen til, at der i Fra Himmerland og Kjær Herred blev bragt en del middelalderartikler. Efter årtusindskiftet skriver museumsinspektør ved Aalborg Historiske Museum, Stig Bergmann Møller, i samarbejde med kolleger, artikler om Aalborgs middelalderhavn i Østerå,⁴⁴ middelalderens og renæssancens Hobro⁴⁵ og Aalborgs forsvarsværker i middelalder og renæssance.⁴⁶ I 2003⁴⁷ leverer stud.mag. Kirsten Boelskifte, Aalborg Universitet, en bredt anlagt artikel om den danske dagligdag i middelalderen.

Nyere tid

Efter middelalderen følger den periode indtil 1800, som man i historiefaget betegner som nyere tid. Den periode er i Fra Himmerland og Kjær Herred meget tyndt repræsenteret. Der bringes 7 artikler, 180 sider, svarende til hhv. 7,9% og 11,6%. Den ene, der handler om træhesten på Store Restrup,⁴⁸ er sakset fra Aalborg Stiftstidende, nr. 64, 1914. En anden artikel er skrevet af redak-

tionen og omhandler den anakronistiske mindesten, der i 1951 blev rejst til minde om frihedskæmperen Lars Dyrskjøt, der ikke var frihedskæmper under den tyske besættelse 1940-1945, men under Torstenssonkrigen 1643-1645.¹⁹



Med Kommunalreformen pr. 1. april 1970 ændrer samfundet navn til Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred. Man benytter anledningen til at ændre årbogens forside. Nu anvender man stærke bundfarver med billedmotiver fra en af årbøgernes artikler. Bundplademotivet fra Gundestrupkarret forsvinder fra forsiden og flyttes til titelbladet. Disse stærkt farvede forsider anvendes frem til 1990. Format 23 x 16,5 cm.

I den første årbog i 1912⁵⁰ leverer protokolfører ved kriminalretten i København, Chr. Christensen, en lang artikel om Tredivårskrigen. I 1920⁵¹ skriver pastor Alexander Rasmussen i Kongerslev en artikel om navnet Vitskøl. I 1922⁵² bringer årbogen en artikel af byretsfuldmægtig i København Chr. Petresch Christensen om abbed Anders Andersen og Vitskøl Klosters jordebog fra 1552.

Så skal vi op til 1971,⁵³ hvor overlærer Svend B. Olesen fortæller om et renæssanceskab i Aalborgstuen på Aalborg Historiske Museum og dets første ejere og i 1996⁵⁴ cand. mag. Viggo Pedersens artikel om renæssancens panelstuer i Aalborg.

19. århundrede

Dette århundrede er opdelt i forskellige perioder. Den første omfatter tiden mellem 1800 og 1864, hvor tabet af hertugdømmerne ændrede Danmark såvel geografisk som mentalt. Spor, der kan følges helt op til vore dage.

1800-1864

Denne periode var nok så dramatisk og skelsættende med bl.a. Englandskrigen 1807, statsbankerotten i 1813, tabet af Norge i 1814 og enevældens afløsning af en demokratisk forfatning i 1849 med hvad deraf fulgte af omvæltninger. Det til trods bringer Fra Himmerland og Kjær Herred kun 10 artikler omfattende 216 sider, svarende til hhv. 11,2% og 13,9%.

Af disse begivenheder har kun 3 fundet vej til årbøgerne. Den ene er Englandskrigen, som gartner Carl Juul behandler i sin artikel i 1969⁵⁵ om Jørgen Rytters tobak. Rytter deltog i krigen og overlevede før sin død en beretning om sin deltagelse, som gik landet rundt. Hans største beklagelse var manglen på tobak, hvilket afstedkom, at han modtog kolossale mængder af nydelsesmidlet fra hele landet. Carl Juul beskriver endvidere, i 1970,⁵⁶ nogle himmerlandske orlogsgasters oplevelser under Englandskrigen.

I 1912⁵⁷ skriver pastor Alexander Rasmussen en artikel om de politiske forhold under den første slesvigske krig.

Det andet særkende ved 19. årh. er enevældens fald og indfø-

relsen af demokrati og forfatning. Optakten til forandringen er beskrevet af G. Østergaard i tre fyldige artikler om stændertiden i 1830'erne med særlig henblik på Aalborg Amt. Artiklerne er bragt i årbøgerne for 1926, 1927 og 1928.⁵⁸ Grundloven, der fulgte i 1849, er behandlet af fhv. skoleinspektør Ansgar Havbæk Madsen i fire ligeså fyldige artikler i 2008, 2009, 2010 og 2011.⁵⁹

Første slesvigske krig

Grundlovsperioden var også præget af den Første slesvigske Krig, eller Treårskrigen, som Danmark "vandt" væsentligst som brik i den europæiske storpolitik. Krigen har ikke sat sig store spor i Fra Himmerland og Kjær Herred, som kun bringer 4 artikler af 4 forfattere om perioden, fordelt på 72 sider, svarende til hhv. 4,5% og 4,6%.

Det eneste emne i forbindelse med Treårskrigen, der er behandlet er den såkaldte Slavekrig. Den bestod reelt kun af rygter om, at undvegne slesvigske fanger fra fængslet i Rendsburg drog hærgende op gennem Jylland. Slavekrigen er emnet for 3 artikler. Den første er pastor Alexander Rasmussens bidrag om folkevæbningen i Hornum Herred 1848.⁶⁰ Den næste er vilstedgårdejerens Chr. Kollerups artikel om Slavekrigen i Vesthimmerland fra 1949,⁶¹ måske som markering af 100 året for begivenhederne. Den sidste artikel er forfattet af gårdejer i St. Aistrup, Søren Dahl, der skildrer, hvordan rygtet om slavernes udbrud i marts 1848 nåede St. Aistrup.⁶² Endelig bringer og kommenterer lektor Karl Nielsen fra Ranum i 1988⁶³ nogle soldaterbreve fra krigen.

Anden slesvigske krig

Tabet af hertugdømmerne i 1864 satte sig, som nævnt, afgørende spor i dansk selvforståelse og identitet. Man kunne derfor forvente, at der er artikler om tabet i Fra Himmerland og Kjær Herred. Der er imidlertid kun omtalt slaget ved Lundby i juli 1864, som er behandlet af to forfattere og af redaktionen, samt en beskrivelse af besættelsen af Aalborg og Nørresundby efter tabet af Als i juni 1864. Samlet er der bragt 4 artikler, som fylder 92 sider, svarende til hhv. 4,5% og 5,9%.

Den første artikel om lundbyslaget er skrevet af journalist P. M. K. Lundsgaard og bringes i 1912.⁶⁴ I 1914⁶⁵ bringer redaktionen en omtale af afsløringen af en mindesten over Slaget ved Lundby. Helt oppe i 2009⁶⁶ bringes en artikel af stud. mag. Benjamin T. Christensen, som behandler slaget under en mere objektiv vinkel. I 1950⁶⁷ beskriver rektor Kjeld Galster besættelsen af Aalborg og Nørresundby.

Resten af 19. årh. er ikke nærmere beskrevet under den almindelige historie, hvilket ikke bør føre til den konklusion, at 19 årh. slet ikke er beskrevet i årbøgerne. Det sker i vidt omfang i de specifikke artikler, som præsenteres senere.

20. århundrede

Dette århundrede er stort set ikke behandlet i almindelige historiske artikler og det kan nok undre. Eksempelvis bringer årbøgerne slet ikke artikler omhandlende Første Verdenskrig. Det skyldes formentlig, at krigen ikke har været særlig meget i fokus blandt danske historikere. Måske fordi Danmark ikke deltog som part i krigen. Først i de seneste år er der udkommet fagligt funderede bøger, der behandler krigen og de danske (sønderjyske) krigsdeltagere. Første Verdenskrig har derfor i mange årtier kun været lagret som erindringsstof i de (sønderjyske) familier, som havde overlevende eller faldne krigsdeltagere. På skrift er verdenskrigen stort set kun fastholdt i trykte soldaterbreve, især fra Vestfronten.

Genforeningen i 1920 har heller ikke givet anledning til artikler med undtagelse af Johannes Vejlagers artikel fra 1925⁶⁸ om Genforeningsmindesmærkerne i Aalborg Amt.

Derefter skal vi helt op til 2006, hvor cand. mag. Trine Møller har skrevet en artikel om statens køb af Store Vildmose i 1921.⁶⁹

Så skulle man måske forvente, at den tyske besættelse i 1940-1945 havde givet anledning til adskillige artikler i Fra Himmerland og Kjær Herred, men det er heller ikke tilfældet, og dog.....! Otte forfattere har leveret 9 artikler, omfattende 203 sider om besættelsestiden og tiden umiddelbart efter, svarende til hhv. 10,1% og 13,1%.

En anonym forfatter beskriver i 1956⁷⁰ Gestapo på jagt på Farsøegnen. I 1967⁷¹ fortæller lærer O. M. Ovesen fra Vadum om

hverdagen under besættelsen og i 1995⁷² bringes en artikel om Aalborgs politimester C. L. Bach under besættelsen. Men efter årtusindskiftet ser der ud til at ske noget. Museumsinspektør Henrik Gjøde Nielsen har leveret 3 artikler⁷³ om besættelsestiden i årbøgerne. Den første omhandler forbudte tyske fotos fra '40-erne. Den anden om billeder og beretninger fra besættelsestiden i Hals og endelig den tredje om dødsdommene afsagt i Aalborg under retsopgøret efter besættelsen. I 2008⁷⁴ skrev arkivar Flemming Nielsen og lektor Jens Peter Sørensen om Aalborgs idrætsliv under 2. verdenskrig. I 2009⁷⁵ behandler fhv. skoleinspektør Arne Sloth Kristoffersen de tyske civile flygtninge i Hvorup Plantage 1945-1947. Endelig skriver ph. d. Svend Gram Jensen i 2010⁷⁶ om de tyske troppers overgivelse af deres befæstede anlæg i og ved Hals i 1945.

De allerede bragte besættelsestidsartikler omhandler alene Aalborg og Hals. Måske vil vi, f.eks. som følge af filmen om Hvidstengruppen, i de kommende årbøger se flere artikler om besættelsen og befrielsen i andre egne af årbogens dækningsområde.

Perioden efter besættelsen er ikke behandlet i almindelige historiske artikler. For fuldstændighedens skyld skal nævnes, at dr. phil. og statsgeolog V. Normann, i bedste hjemstavnsstradition, i årbogen for 1938⁷⁷ har skrevet en artikel om Himmerlands geologi. Artiklen er et optryk af hans manuskript til et foredrag på Himmerlandsstævnet i Aars i 1938.

Personalhistorie

Denne gren af historien ligger, i det mindste i denne sammenhæng, ikke i faghistorikernes umiddelbare fokus. I det forum tjener personalhistorien som hjælpedisciplin i det foreliggende historiske arbejde.

Personalhistorien er institutionaliseret i Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie, stiftet 1879, knap fyrre år før hjemstavnstanken slog rod. Formålet var at skabe interesse for slægternes og det enkelte menneskes historie og formidle viden om disse emner. Formidlingen sker først og fremmest gennem Personalhistorisk Tidsskrift, der udkommer 2 gange årligt. Samfundet har desuden, siden 1879, udgivet en række bøger og hjælpemidler for slægts-, personal- og lokalhistorikere. Personal-

historien har således mange år på bagen og befinder sig i nær tilknytning til lokalhistorien.

Personalhistorien fylder, som det fremgår af tabel 3, ganske meget i Fra Himmerland og Kjær Herred. Emneområdet omfatter personskildringer, erindringer, slægtshistorier, hyldestskrifter og nekrologer.

Personskildringerne defineres i denne forbindelse som beskrivelser af personer, skrevet af andre end de(n) beskrevne person(er) selv. Erindringerne er derimod skrevet af de skildrede selv. Hyldestskrifterne er udsprunget af en bestemt lejlighed, f.eks. jubilæer, æresmedlemsudnævnelser, runde fødselsdage etc. Nekrologerne er, selvsagt, mindebeskrivelser.

Tabel 3. Personalhistorie. 1912 - 2011.

Område	Artikler	%	Sider	%	Forfattere	%	Akademikere	%	Lærere	%	Andre	%	Uoplyste	%	Ialt	%
Personskildringer	109	69,0	1.937	77,7	70	72,9	23	32,8	20	28,6	17	24,3	10	14,3	70	100
Erindringer	21	13,3	485	19,5	21	21,9	12	57,1			5	23,8	4	19,1	21	100
Slægtshistorie	1	0,6	8	0,3	1	1,0			1	100,0					1	100
Hyldestskrifter	3	1,9	8	0,3	1	1,0					1*	100,0			1	100
Nekrologer	24	15,2	55	2,2	3	3,2	2	66,7			1*	33,3			3	100
Ialt	158	100,0	2.493	100	96	100									96	100
*Redaktionen																

I årbøgerne er stoffet fordelt på 158 artikler, fordelt på 109 personskildringer, 21 erindringer, 3 hyldestskrifter, 24 nekrologer samt 1 artikel om slægtshistorie. Det samlede sidetal andrager 2.493 sider, eller hhv. 12,2% og 14,2% af årbøgernes stofmængde, incl. redaktionelt stof.

Personskildringerne ligger jævnt fordelt udover årbogens udgivelsesperiode med 77,7% af emnets sidetal. Erindringsstoffet repræsenterer kun 19,5% af emnets sidetal. I perioden 1922 til 1952 er der ophold i udgivelsesfrekvensen blandt erindringerne, hvilket måske kan hænge sammen med årbøgernes tætte tilknytning til hjemstavnsbevægelsen i samme periode. Erindringer beskriver ikke på samme måde som personskildringerne de større lokale sammenhænge.

Mange af de personskildrende artikler omhandler præster og degne/lærere, hvilket ikke er så bemærkelsesværdigt, da disse to

personer, sammen med lægen/dyrlægen, langt op i tid var fremtrædende i sognene.

Forfatterne til de personalhistoriske artikler findes, for størstedelens vedkommende, blandt akademikere og lærere. Andre uddannelser/erhverv er markant underrepræsenterede. For nogle forfatters vedkommende anføres ingen stillingsbetegnelse. I denne gruppe figurerer stort set alene kvinder, i hvert fald blandt de ældre artikler, hvilket tydeligt afspejler kvindernes erhvervs- og uddannelsesmæssige status.



Omslagene til årbøgerne for 1991 og 1992 viser farvefotos af henholdsvis et tekstiludsnit og en vest. Omslagene henviser til Gitte Nødskovs undersøgelse af landlige tekstiler fra Himmerland og Kjær Herred fra midten af 1700-årene til midten af 1800-årene. Artiklerne udgives i et selvstændigt bind i 1992 under titlen "Landlige tekstiler fra Himmerland og Kjær Herred." Bundplademotivet fra Gundestrupkarret flyttes fra titelbladet til omslagets bagside. Dog vises motivet også samtidig i enkelte årgange på titelbladet. Format 22,5 x 15,5 cm.

Kulturhistorie

På dansk grund blev kulturhistorien som forskningsområde etableret af Troels Frederik Troels-Lund (1840-1921), der meget manifest hævdede, at: "Kulturhistorien er Menneskehedens Udviklingshistorie saaledes som den er foregået over hele Jorden under højst forskellige Betingelser. Den Omspænder altsaa alle menneskelige Vilkaar, og som Videnskab indbefatter den alle andre i sig."⁷⁸ Siden Troels-Lund bastante formulering i 1901, har der været flere "bølger" af kulturhistorisk interesse, i hvilke også de amtshistoriske samfund spiller en rolle, særligt ved rekrutteringsgrundlag og ved publiceringspotentiale.

Tabel 4. Kulturhistorie. 1912 - 2011.

Område	Artikler	%	Sider	%	Forfattere	%	Akademikere	%	Lærere	%	Andre	%	Uoplyste	%	Ialt	%
Kirkehistorie	50	37,4	1.132	42,0	35	33,3	17	48,6	10	28,6	7	20,0	1	2,8	35	100
Skole- og undervisningsvæsen	12	9,0	196	7,2	10	9,5	5	50,0	3	30,0	1	10,0	1	10,0	10	100
Vækkelser	2	1,5	100	3,7	2	1,9	1	50,0			1	50,0			2	100
Andelsbevægelse	2	1,5	17	0,6	1	0,9					1	100,0			1	100
Folkekultur og befolkningsgrupper	35	26,1	764	28,3	28	26,6	12	42,8	8	28,6	8	28,6			28	100
Arkitektur, kunst, husflid	14	10,4	279	10,4	11	10,5	6	54,5	1	9,1	3	27,3	1	9,1	11	100
Teater, cirkus, musik, sang	6	4,5	69	2,6	5	4,8	3	60,0			2	40,0			5	100
Litteratur	5	3,7	31	1,2	5	4,8	2	40,0	1	20,0	1	20,0	1	20,0	5	100
Natur- og landskabsforhold	5	3,7	51	1,9	5	4,8			1	20,0			4	80,0	5	100
Nationale forhold	3	2,2	56	2,1	3	2,9					3	100,0			3	100
Ialt	134	100,0	2.695	100	105	100									105	100

Dybest set er kulturhistorien, med dens delområder eller binde-stregshistorier som mentalitets-historie, ernærings-historie, sports-historie og mange andre bindestreger, vel udtryk for, at historiefaget inddrager flere og flere elementer i de videnskabelige undersøgelser af menneskelig adfærd og ikkemenneskelige forhold som er relevante for menneskelig adfærd, således at disse fænomener beskrives i deres tids- og stedsbetingede individualitet.⁷⁹ Snævrer man foranstående udsagn lidt mere ind, står man foran to positioner. Den ene er den såkaldte kulturhistorie, som er sam-

lebegreb for disciplinerne etnografi, kunsthistorie, sproghistorie, arkitekturhistorie og mange andre. Den anden er den såkaldte politiske historie, som vi vender tilbage til senere. Set i regionalhistorisk sammenhæng ses det tydeligt, at kulturhistorien i den nævnte betydning stort set er sammenfaldende med den emnekreds, som de amtshistoriske samfund og hjemstavnsbevægelsen hviler på.

Kulturhistorien drives, i komparativ form, ved de historiske institutter ved universiteterne, mens den lokalt og regionalt især drives ved de lokale og regionale kulturcentre, lokalhistoriske arkiver og foreninger. Den i gangværende debat om organiseringen af de statsanerkendte lokale museer kan meget vel resultere i, at det lokale kulturhistoriske arbejde samles i regionale museumsenheder. Sker det, risikerer man beklageligvis, at det lokale, og ofte frivillige, engagement går tabt med det resultat, at megen lokal viden ikke samles op.

I Fra Himmerland og Kjær Herred omfatter de kulturhistoriske artikler emnerne arkitektur, kunst, kunsthåndværk og husflid 279 sider, kirkehistorie⁸⁰ 1.132 sider, skole- og undervisningsvæsen 196 sider, vækkelser 100 sider, andelsbevægelsen 17 sider, folkekultur og befolkningsgrupper 764 sider, teater, cirkus, musik og sang 69 sider, litteratur 31 sider, natur- og landskabsforhold 51 sider og nationale forhold 56 sider. I alt 2.695 sider, eller 15,4% af årbøgerens samlede stofmængde regnet i sider.

Artiklerne om arkitektur m.v. ses først for alvor fra 1970'erne. Indtil da er der kun bragt 3 artikler. De enkelte artikler ligger meget spredt både i tid og emne, hvilket tyder på, at området først er kommet i fokus lokalt og regionalt fra 1970'erne.

Indenfor arkitektur kan eksempelvis nævnes cand.mag. Torben Frisches artikel om Aalborg Zoologiske Have i 1935,⁸¹ cand.mag. Thorkild Niensens artikler⁸² om Bedre Byggeskik med eksempler fra Aars og Danmarkshuset i Aars 1911-2011 samt cand.mag. Ketty Johanssons artikel om gårdmalerne.⁸³

For den bildende kunsts vedkommende kan f.eks. nævnes kunsthistorikeren Jens Fr. Nørbæks artikel⁸⁴ om Gåsepigen i Aalborg og vicedansbibliotekar Johs. E. Tang Kristensens artikler⁸⁵ om farsømaleren Hans Dollerup og brændevinsbrænderen Harald Jensen som kunstner.

Uddannelsesmæssigt fordeler de forfattere, der beskæftiger sig med arkitekturen og kunsten sig på 4 historikere, 1 cand.mag. og

1 kunsthistoriker, 1 bibliotekar, 1 lærer, 1 embedsmand, 1 gårdejer og 1, hvis baggrund ikke er oplyst. Som det fremgår af tabel 4 udgør akademikerne flertallet med 6 mod 5.

Kirkehistorien er det mest omfangsrige kulturhistoriske emne i Fra Himmerland og Kjær Herred. Det kan ikke undre, da kirken, præsterne og degnene, har spillet fremtrædende roller i sognenes lokalsamfund. De kirkehistoriske artikler ligger pænt spredt over hele årbogens udgivelsesperiode. Emnerne er meget forskelligartede, men med beskrivelser af lokale kirker som gennemgående tema. Som eksempler kan nævnes Chr. Christensens artikel om opførelsen af Budolfi Kirke,⁸⁶ bibliotekar Ejler Haugsteds foredragsmanuskript fra hjemstavnsbevægelsens Himmerlandsstævne i 1938 om de himmerlandske kirker⁸⁷ og sparekassedirektør Søren Bugge Veggers artikel om Alstrup Kirke og dens to tårne.⁸⁸ Af andre emner kan nævnes kirkeinventar, kalkmalerier, gravsten og kirkegårde.

Af de 35 forfattere, der beskæftiger sig med kirkehistorien er 17 akademikere, hvoraf flest teologer og historikere. Af 10 forfattere med mellemlang uddannelse er der 9 læreruddannede og 1 bibliotekaruddannet. Blandt de øvrige forfattere er tillige 2 direktører, 2 forfattere, 1 gårdejer, 1 skoleelev (Sic!), 1 konsulent og 1, hvis baggrund ikke er oplyst.

Et andet område, der knytter sig tæt til kirken er skole- og undervisningsvæsenet. Det er ganske vist kun repræsenteret blandt de kulturhistoriske artikler med 196 sider i årbøgerne, men det skyldes, at person- og erindringsstoffet er rubriceret under personalhistorien, og dér ganske omfattende repræsenteret. I sammenligning med kirkehistorien genererer skolehistorien ikke så mange artikler, skønt alle jo, som bekendt, passerer skolen i de første år. Skolen er derfor noget fundamentalt i ethvert menneskes liv.

Artiklerne om skolevæsenet ses først i årbøgerne i 1920. Herefter ligger de noget spredte i perioden op til nu med fravær i 1930'erne og 1940'erne.

Det er især den ældre skolehistorie, der er beskrevet. Det gælder f.eks. ingeniør Hans Gedsteds artikel om skoleloven af 1739 og Gislum herred⁸⁹ og byretsfuldmægtig Chr. Petresch Christensens artikler om Kjær Herreds skolevæsen m.v. omkring midten af 19. årh.⁹⁰

Af de 10 forfattere, der behandler skolehistorien er halvdelen akademikere (jurist, teolog, rektor, lektor og ingeniør), 1 skoleleder,

2 lærere, 1 direktør og 1, hvis uddannelsesmæssige baggrund ikke er oplyst. Det kan måske undre, at kun en tredjedel af forfatterne har direkte tilknytning til skoleverdenen.

Et emne, der forekommer underrepræsenteret i årbøgerne indtil videre er vækkelserne i slutningen af 19. årh. og i godt stykke op i 20. årh. De rullede som en bølge over landet med Indre Mission og grundtvigianismen som poler. Dønningerne kunne mærkes helt op i 1930'erne, hvilket eksempelvis er demonstreret af Hans Kirk i romanen *Fiskerne*. Højskole- og andelstanken stod på et demokratisk grundtvigiansk fundament og havde stor indflydelse over hele landet gennem skytte- gymnastik- og de øvrige ungdomsforeninger fra de urolige år i slutningen af 19. årh. og langt op i 20. årh.

I Fra Himmerland og Kjær Herred er grundtvigianismen behandlet af mejeribestyrer C.O. Vedsteds artikel om højskoleforstander Anders Laursen, Lundby Højskole og den grundtvigske vækkelse i Himmerland og Han herred⁹¹ og af cand. mag. Eva Aukens universitetsspeciale om dannelsen af grundtvigske institutioner i Vesthimmerland med særligt henblik på Lundby Højskole og Søttrup Frimenighed.⁹² Af andre trosretninger er derudover kun behandlet baptismen. Det sker i højskoleforstander F. Elle Jensens artikel om baptismen i Gunderup.⁹³

Det samme gælder andelsbevægelsen, som alene er behandlet af mejeribestyrer C.O. Vedsted i 2 artikler om højskole og andelsmejeri i Fjellerad.⁹⁴

De to meget centrale bevægelser, vækkelserne og andelstanken, er kun repræsenteret i Fra Himmerland og Kjær Herred med hhv. 100 og 17 sider, svarende til 3,7% og 0,6%. Den sparsomme repræsentation forekommer tankevækkende. En mulig forklaring kan være, at bevægelserne har været så indgroet i lokalområderne, at de ikke har stået så specielt, at de gav anledning til emne for artikler i Fra Himmerland og Kjær Herred.

Anderledes ligger det med folkekultur og befolkningsgrupper. Dette emne fylder i alt 764 sider, fordelt på 35 artikler, eller hhv. 28,3% og 26,1%. De fleste artikler omhandler emner i 19. årh. Umiddelbart kunne man forvente en større repræsentation af folkekulturen, set i lyset af interessen for almuekultur, folkedans og lokale kulturhistoriske museer, der kendetegner 20. årh.

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

1993



Udgivet af
Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

1994



Udgivet af
Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

1995



Udgivet af
Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred

Omslagene til årbøgerne 1993-1995 er noget ferske, idet de viser sort/hvide fotos på hvid baggrund. Format 22,5 x 15,5 cm.

Artiklerne ligger nogenlunde jævnt fordelt over årbogens udgivelsesperiode, dog med årgang 1951 som "topscorer" med 4 artikler. De enkelte artiklers emner strækker sig eksempelvis fra gårdejer Anton Baks artikel om overtro i Himmerland i 19. årh.,⁹⁵ lærer Møller-Græsdals artikel om de kloge koner i Vesthimmerland⁹⁶ over underarkivar August F. Schmidts artikel om helligkilder i Himmerland og Kjær Herred i 18. og 19. årh.⁹⁷ til postmester C. Klitgaards artikel om trolddom i 16. årh.,⁹⁸ konsulent F. Bek-Pedersens artikel om begravelsesskikke på Fyrrekilde Møllegård i 19. årh.⁹⁹ og cand.mag. Thorkild Nielsens artikel om almuens gravskrifter i 19. årh.¹⁰⁰

Forfatternes baggrund fordeler sig med 12 akademikere (heraf 4 historikere), 8 lærere og 8 med anden baggrund.

I tilknytning til folkekulturen ligger teater, cirkus, musik og sang. Disse emner er imidlertid meget sparsomt repræsenteret, 6 artikler fordelt på i alt 69 sider, eller 4,5% og 2,6%. Det er tankevækkende. Musik og sang var – og er – væsentlige ingredienser i den folkelige kultur.

Første bidrag er postekspedient C. Klitgaards artikel om en gammel bryllupsvisе fra 1743,¹⁰¹ samme forfatter, der behandler en vise om et barnemord i Hadsund¹⁰² og igen en bryllupsvisе fra 1779, skrevet i 1918 af pastor Alexander Rasmussen i Kongerslev.¹⁰³ Den himmerlandske forfatter Hans Povlsen skrev i 1938 en Nocturne til Himmerlandsstævnet i Aars.¹⁰⁴ Så skal vi helt frem til 2003, hvor cand.mag. Ketty Johansson skriver en artikel om cirkusdirektør Magnus Bech fra Nørresundby med den spændende titel "Kør bare videre – vi skylder!"¹⁰⁵ Og endelig skriver lektor, dr.phil. Knud Knudsen i 2008 en længere artikel om varietéstedet Grand på Frederikstorv i Aalborg.¹⁰⁶

Forfatterne fordeler sig på 3 akademikere (1 teolog og 2 historikere) 1 embedsmand og 1 forfatter af professionen.

Litterære artikler er heller ikke rigt repræsenteret i Fra Himmerland og Kjær Herred, hvad der vel ikke forekommer så underligt i en regionalhistorisk årbog. Fem artikler, fordelt på i alt 31 sider, svarende til 3,7% og 1,2% er det foreløbig blevet til. Artiklerne ligger spredt fordelt over perioden 1914 til 1972. I 1914 beskriver pastor Alexander Rasmussen fra Kongerslev 2 digte omhandlende slaget ved Lundby i juni 1864.¹⁰⁷ I 1917 bringes en berigtigelse af Rasmussens omtale af de 2 Lundbydigte, skrevet

af en J. Marcussen.¹⁰⁸ I 1920 skriver gårdejer Thomas B. Thomsen fra Ulstedlund om den lokale digter Bette Søren.¹⁰⁹ Så skal vi helt op til 1957, hvor rektor Kjeld Galster skriver en litteraturhistorisk vinklet artikel om H.C. Andersens besøg i Aalborg i juli 1859.¹¹⁰ Samme begivenhed er skildret i en lille artikel fra 1972 af overlærer Svend B. Olesen om Aalborgfotografen Tønnies' billede af H.C. Andersen.¹¹¹

Forfatterne til de litteraturhistoriske artikler er 2 akademikere (teolog og rektor), 1 lærer, 1 gårdejer og 1 forfatter, hvis baggrund er uoplyst.

Et emne, der klart ligger indenfor hjemstavnsbevægelsens område er natur- og landskabsforhold. I Fra Himmerland og Kjær Herred er emnet dog kun beskrevet i 5 artikler, fordelt på i alt 51 sider, eller 3,7% og 1,9%. De ligger spredt i perioden 1922 til 1967, som stort set er sammenfaldende med Hjemstavnsbevægelsen eksistensperiode. I 1922 skriver postmester C. Klitgaard ganske kort om et stormvejr, der havde ramt Himmerland.¹¹² Derefter skal vi frem til 1943, hvor overlærer Kr. Værnfelt fortæller om sandflugtens hærgen i landsbyen Skovshoved i Hals sogn i 19. årh.¹¹³ Sandflugten var et så stort problem i Nordjylland i 19. årh. før man fik beplantet klitterne, at emnet egentlig godt kunne have afkastet flere artikler. Fænomenet rækker som bekendt også op i vore dage, omend under kontrollerede forhold, på Råbjerg Mile. Så følger i 1962 og 1963 2 artikler om landskabsfredninger i Aalborg Amt. I 1962 skriver ekspeditionschef Knud Gemzø generelt om fredningerne i Aalborg Amt¹¹⁴ og i 1963 skriver forfatteren Carl Raaschou fra Als ganske kort om nye sydøsthimmerlandske fredninger.¹¹⁵ Så skal vi frem til 1967, hvor O. Koefod Nielsen skriver om kystsikringen i Nordjyllands Amt i 20. årh. i forbindelse med en gennemgang af Limfjordskommissionen af 1908.¹¹⁶

De forfattere, der beskæftiger sig med natur- og landskabsforholdene er 1 akademiker, 1 lærer, 1 forfatter af professionen, 1 postmester og 1, hvis baggrund ikke er oplyst.

Sidste emnekreds under det kulturhistoriske stof er det, der er benævnt nationale forhold. Det drejer sig i Fra Himmerland og Kjær Herred udelukkende om forskellige kongebesøg i Nordjylland og Aalborg. Tre artikler meget spredt over perioden 1968 til 1990, fordelt på 56 sider, svarende til 2,2% og 2,1%

Første artikel bringes i 1968 af bibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, der skriver om Kong Frederik den Sjettes besøg i Aalborg i sommeren 1824.¹¹⁷ I 1970 skriver fhv. stationsforstander H.J. Bornæs om folkegaven til Dronning Ingrid og Kong Frederik i form af jagthytten i Trend.¹¹⁸ og endelig skriver Anders Vestergaard i 1990 kort om et kongebesøg i Aalborg for 100 år siden.¹¹⁹

Forfatterkredsen består af 1 bibliotekar, 1 pens. stationsforstander og 1 forfatter, hvis baggrund er uoplyst.

Samfunds- og økonomisk historie

Ved siden af kulturhistorien står samfunds- og økonomisk historie, der omhandler de strukturelle forhold, eller vilkår, som mennesket er underlagt på et givet tidspunkt. Set under ét er de to discipliner i mange sammenhænge betegnet politisk historie.

Kultur og politik udgør to særdeles stærke kræfter i ethvert samfund og er dybest set modsatrettede, i hvert fald ifølge Hal Koch. Under den store demokratidebat i 1930'erne og 40'erne stod han på det synspunkt, at kultur adskiller et folk, mens politik samler det. Umiddelbart synes der, set med nutidige øjne, at foreligge et paradoks; men Koch forklarer det med, at indenfor kulturen hersker der fuldstændig frihed. Enhver kan, efter stand, tro, og interesser, frit forfølge sine præferencer. Altså spreder kulturen.

Det, der reelt samler et folk er det politiske derved, at folket er tvunget til at finde ud af, hvordan fællesskabet skal styres og reguleres. Med andre ord, hvordan vi skal og kan leve sammen under nogenlunde ordnede og trygge forhold. Midlet er sikre rammer og til at udstikke disse har folket valgt troværdige mænd og kvinder – politikere – og sat dem sammen i et parlament, eller andre lignende fora.¹²⁰

I Fra Himmerland og Kjær Herred viser forskellen mellem kultur og politik sig kvantitativt. Kulturhistorien fylder 18,9% af de rent historiske artikler og 17,5% sidetalsmæssigt, også af det rent historiske stof. Den politiske historie fylder tilsvarende 28,8% og 27,3%.

I tabel 5 vises de forskellige emneområder, som er rubriceret under samfunds- og økonomisk historie.

Det mest omfangsrige tema er landbrug og mølleri med 73

artikler fordelt på 1.588 sider, eller hhv. 35,8% og 37,9%. De fleste artikler ligger i 19. årh. med undtagelse af de specifikke gårdhistorier, som i mange tilfælde dækker perioden fra 16.-17. årh. op i 20. årh.

Tablet 5. Samfundsfordhold. Økonomisk historie. 1912 - 2011.

Område	Artikler	% Sider	% Sider	Forfattere	% Forfattere	Akademikere	% Akademikere	Lærere	% Lærere	Andre	% Andre	Uoplyste	% Uoplyste	Ialt	% Ialt	
Rechtshistorie, polit. forvaltning	29	14,2	324		22	14,6	10	45,4	6	27,3	6	27,3*		22	100	
Militærhistorie	3	1,5	60		3	2,0	3	100,0						3	100	
Social og sundhed Lægevesen	16	7,8	227		15	9,9	13	86,7				2	13,3	15	100	
Arbejderhistorie	5	2,4	131		4	2,6	3	75,0				1	25,0	4	100	
Industrihistorie	4	1,9	75		3	2,0	3	100						3	100	
Landbrug, mølleri	73	35,8	1.588		44	29,1	14	31,8	8	18,2	15	34,1	7	15,9	44	100
Skovbrug, fiskeri	13	6,4	311		12	7,9	5	41,7	4	33,3	3	25,0		12	100	
Handel, produktion, service, infrastruktur, toldvesen	54	26,5	1.359		41	27,2	24	58,5	4	9,8	7	17,1	6	14,6	41	100
Pengevesen	1	0,5	16		1	0,7				1	100,0			1	100	
Presse	1	0,5	12		1	0,7	1	100,0						1	100	
Udvandring	5	2,5	85		5	3,3	3	60,0		1	20,0	1	20,0	5	100	
Ialt	204	100	4.188		151	100								151	100	
*Incl. Stednavneudvalget og redaktionen med hver én artikel																

Underligt nok er husmandsbevægelsen ikke beskrevet, det til trods, at Aalborg Amt var et af de amter med flest udstykninger. Men måske forholder det sig med det emne på samme måde som andelsbevægelsen. Husmandsbevægelsen var så indgroet lokalt og regionalt, at den lokalhistorisk ikke synede særlig meget. En anden vinkel kunne være, at den gårdmandslinie som over lang tid prægede lokalhistorien, ekskluderede husmændene.¹²¹ Undtagelsen er lærer A.C. Ertbøll-Nielsens artikel fra 1923¹²² om hedeopdyrkningen i Vesthimmerland.

44 forfattere har leveret artiklerne. De fordeler sig med 14 akademikere, 8 lærere, 15 med anden baggrund og 7, hvis baggrund er uoplyst.

De mest gennemgående emner er landbohistorie, specielt indtil slutningen af 1920'erne. Eksempelvis skriver lærer A.C. Ertbøll-Nielsen i 1913 om hoveriet.¹²³ Samme forfatter beretter i 1922¹²⁴ om almuelivet i Strandby sogn i Vesthimmerland i begyndelsen af 19. årh. Fæstevæsenet er eksempelvis beskrevet af Sigurd Kristensen i 1940.¹²⁵

Et andet gennemgående emne er gård-, gods- og herregårdshistorierne. De ligger fordelt over hele årbogens udgivelsesperiode. Eksempler er bibliotekar Chr. Heilskovs artikel fra 1918¹²⁶ om Vorgårds historie i 18. og 19. årh. og Poul Verner Christiansens artikel fra 2000¹²⁷ om Hornsgårds historie i Farstrup.



På omslaget for årgang 1996 forsvinder det ferske. Omslaget prydes af et farvestrålende foto af vægpanelerne fra renæssancestuen på Aalborg Historiske Museum. Format 22,5 x 15,5 cm.

Af mere teknisk betonede emner kan nævnes lærer Niels Kyøs artikel om landindvinding i Vilsted fra 1941.¹²⁸ Vilsted Sø er for øvrigt blevet retableret for få år siden. I 1975¹²⁹ skriver pensionisterne Laurids Stigsen og Jesper Stigsen om vindmotorer.

Om mølleriet skriver anlægsgartner N.C. Skaanvad i 1967¹³⁰ om vandmøllerne langs Villestrup Å fra 16. til 19. årh. I 2000¹³¹ skriver historikeren Lise Andersen om de hollandske møllers udbredelse i Danmark.

Det næst mest kvantitative emneområde er handel, produktion, service og infrastruktur. Det er beskrevet i 54 artikler på tilsammen 1.359 sider, eller hhv. 26,5% og 32,4%. Kronologisk behandler de fleste artikler 19. og 20. årh.

41 forfattere har beskæftiget sig med området, heraf 24 akademikere, 4 lærere, 7 med anden baggrund og 6, hvis baggrund ikke er oplyst. Viften af emner er meget bred. Som enkeltstående, ikke vægtede, eksempler kan nævnes de vesthimmerlandske markeder, som er beskrevet af Anders Johansen i 1940,¹³² Købstadshandelen i Nørresundby og Aalborg er beskrevet hhv. af rektor Kjeld Galster i 1951¹³³ og skoleinspektør Kristian Værnefelt i 1962.¹³⁴

Apotekervæsenet i Aalborg i perioden 17. til 20 årh. er beskrevet af arkivar Flemming Nielsen i 2006,¹³⁵ taxadriften i Aalborg af Eigil Christensen i 2001,¹³⁶ krohold i Støvring af ingeniør Hans Gjedsted i 1989,¹³⁷ urmagere i Himmerland og Kjær Herreder af Jens Kongsted Lampe i 1978¹³⁸ og fotografer i Hobro af Børge Hauen i 1998.¹³⁹

Industrihistorien er repræsenteret ved museumsconservator S. Grantzaus artikel fra 1962¹⁴⁰ om den danske tændstikindustri. Udpegningen af industriminder i det tidligere Nordjyllands Amt er beskrevet af museumsinspektør Morten Pedersen i 2005.¹⁴¹ Træskofabrikation i Rold Skov er beskrevet af statsskovfoged Rud Sørensen i 1958.¹⁴² Tekstilproduktionen er indgående beskrevet af Gitte Nødskov i årgangene 1991, 1992, 1993 og 1994.¹⁴³

Den offentlige bustransport er behandlet af fhv. direktør Ole Neimann i hhv. 2007 og 2008,¹⁴⁴ færgevæsen i Hvalpsund af cand. theol. F. Elle Jensen i 1952,¹⁴⁵ og færgevæsen i Hadsund af anlægsgartner N.C. Skaanvad i 1977.¹⁴⁶

Det tredje mest kvantitative emne er retshistorie, politi og forvaltning. Emnet beskrives i 29 artikler på sammenlagt 324 sider,

eller hhv. 14,2% og 7,8%. 22 forfattere har beskæftiget sig med emnet, hvoraf 10 er akademikere, 6 er lærere og 6, hvis baggrund ikke er oplyst.

Om retsvæsenet i Kjær Herred skriver arkivar Poul G. Ørberg i 1979.¹⁴⁷ Enkelte retssager fylder en del. Eksempelvis skriver lektor Svend Gram Jensen om en blodskamsag i 1990,¹⁴⁸ cand.mag. Ketty Johansson leverer i 2010¹⁴⁹ en artikel om bigami i Nørresundby og afdelingschef Hans Jørgen Møller skriver i 2005¹⁵⁰ om jagten på natmænd i 1835. Pensioneret landbetjent Erik Lottrup skriver i 2002¹⁵¹ om Danmarks første kvindelige politibetjent.

På forvaltningsområdet skriver lærer A.C. Ertbøll-Nielsen i 1916¹⁵² om et sogneforstanderskab i Østhimmerland og i 1937¹⁵³ skriver lærer Niels Hald om det tidlige sogneforstanderskab i Horsens-Hammer.

Dernæst følger det sociale og sundhedsmæssige emneområde. Kvantitativt omfatter det 16 artikler fordelt over 227 sider, svarende til hhv. 7,8% og 5,4%. 15 forfattere har bidraget med artikler, heraf 13 akademikere og 2, hvis baggrund ikke er oplyst.

De socialhistoriske artikler er klare eksempler på bindestregshistorie. Indtil 1977 bringes kun tre artikler. I 1919¹⁵⁴ skriver kredslæge i København K. Carøe om homøopatpræsten i Hals. Homøopati er en form for alternativ behandling, som slog igennem i løbet af 19. årh. I 1928¹⁵⁵ beskriver Otte Smith forløbet af den landsdækkende koleraepidemi i 1853 i Aalborg og i 1950¹⁵⁶ skriver forfatter Anton Fuglsang om brændevinsdrikkeriet på landet. Fælles for disse tre artikler er, at de behandler afgrænsede emner inden for sundhed og sociale forhold.

Velfærdsstatens kulmination med bilstandslovens gennemførelse i 1976 markerede en ny bindestregshistorie, nemlig socialhistorien. Paradigmeskiftet i universiteternes historiestudier i 1970'erne introducerede andre indfaldsveje til faget, bl.a. studiet af de sociale vilkår, som befolkningerne havde levet under i århundredernes løb. Socialhistorien blev kanoniseret i 7-bindsværket *Dansk Socialhistorie*, som udkom omkring 1980.¹⁵⁷ Et gennemgående omdrejningspunkt i værket er statens rolle i den sociale forsyning.

Paradigmeskiftet forplantede sig også til Fra Himmerland og Kjær Herred. De socialhistoriske artikler falder helt i tråd med den nye bindestregshistorie. Endvidere markerer socialhistoriens

tilstedeværelse en klar afstand til den hjemstavns tradition, som årbogen havde hvilet i frem til begyndelsen af 1970'erne.

Af de 13 artikler, der bringes fra 1977 og frem omhandler de 6 den offentlige eller halvoffentlige forsg. I 1977¹⁵⁸ leverer amtsinspektør N.K. Munkholm en beskrivelse af fattigfor sorgen i Vadum i 18. årh. I 1979¹⁵⁹ skriver lektor Karl Nielsen om fattigfor sorgen i Aalborg Amt i det tidlige 19. årh. I 2002¹⁶⁰ skriver museumsinspektør Inger Bladt om privat velgørenhed i Aalborg i 19. og 20. årh. som supplement til den offentlige forsg. I 2004¹⁶¹ behandler cand.mag. Erik Laursen fattigvæsenet i Aalborg i 19. årh. I 2006¹⁶² skriver museumsinspektør Niels Jørn Østergaard om et fattiglem fra Vesterbølle. Og endelig behandler museumsinspektør Henrik Gjøde Nielsen i 2010¹⁶³ krigsskadeerstatninger til sårede og efterladte til faldne fra Slaget på Rheden i 1801.

Det sidste delemne, der her skal omtales, er skovbrug og fiskeri. Det omfatter 13 artikler, der fylder 311 sider, eller hhv. 6,4% og 7,4%. 12 forfattere har skrevet om emnet. De fordeler sig med 5 akademikere, 4 lærere og 3 med anden baggrund.

Fiskeriet har påkaldt sig størst interesse med 5 ud af 13 artikler. Fiskeriet i Limfjorden er behandlet af tre lærer M.C. Nielsen i 1912,¹⁶⁴ lærer Anders P. Lauritsen i 1914¹⁶⁵ og lærer Niels Hald i 1946.¹⁶⁶ Fiskeriet i Mariager Fjord og i Nibe er behandlet af lærer Chr. B. Lund i 1951¹⁶⁷ og overinspektør ved Nationalmuseet Holger Rasmussen i 1962.¹⁶⁸

Skov- og havebruget er emnet i de resterende 8 artikler, eksempelvis af protokolfører Chr. Christensen, der i 2 artikler i 1914¹⁶⁹ og 1915¹⁷⁰ behandler skovbruget i Kjær Herred i 17. årh. Skovbruget i Rold er beskrevet af statsskovfoged Rud Sørensen i 1962.¹⁷¹ Krybskytteriet er undersøgt af gårdejer Peder Christensen i 1974.¹⁷²

De resterende emneområder inden for samfunds- og økonomisk historie er alle af mindre omfang. Der henvises til tabel 5 for en mere detaljeret oversigt. Det, der umiddelbart kan undre lidt er, at arbejder- og industrihistorien kun er repræsenteret med tilsammen 9 artikler over 206 sider, eller hhv. 4,3% og 5,0%. Men mere bemærkelsesværdigt er den meget sparsomme repræsentation af udvandrershistorien, når det erindres, at Aalborg Amt var et af de amter, der havde den største oversøiske udvandring i perioden mellem 1870'erne og 1920'erne.

Topografi.

En af hjemstavnsbevægelsens grundpiller var den lokale historie. Det ses også i Fra Himmerland og Kjær Herred. Ifølge tabel 6 er der i årbogen indtil videre bragt 123 artikler, der tilsammen fylder 4.405 sider, eller hhv. 17,4% og 28,7%. Tallene indikerer, at det gennemsnitligt har været lange artikler. Langt de fleste årgange indeholdt ofte op til flere artikler af topografisk indhold. Emnerne er virkelig strittende i mange retninger, for nu at henvise til Peter Dragsbo's beskrivelse. Det vil derfor sprænge den tildelte plads at gå mere i detaljer. Det er dog et karakteristisk træk, at sognehistorierne fylder meget, både i antal og omfang indtil omkring 1970. Derefter flyttes fokus mere i retning af arkitektur og byudvikling, hvilket kan ses som udslag af det indhold lokalhistorien fik, da hjemstavnstraditionen klingede af, og i forbindelse hermed nedlæggelsen af Landsforeningen for Hjemstavnskultur i 1974.

Tabel 6. Lokalhistorie, topografi. 1912 - 2011.

Område	Artikler	%	Sider	%	Forfattere	%	Akademikere	%	Lærere	%	Andre	%	Uoplyste	%	Ialt	%
Lokalhistorie	123	100,0	4.405		60	100,0	17	28,4	14	23,3	18*	30,0	11	18,3	60	100
Ialt	123	100	4.405		60	100									60	100
*Incl. redaktionen med én artikel																

60 forfattere har bidraget, heraf 17 akademikere, 14 lærere, 18 med anden baggrund og 11, hvis baggrund er uoplyst.

Redaktionelt og organisatorisk stof

Det historiske samfund skal i henhold til dets love meddele sig til medlemmerne. Det sker fortrinsvis gennem meddelelser indeholdende redaktionelle og organisatoriske informationer. Der er bragt 500 årbogsmeddelelser inden for kategorien, der løber over 1.673 sider, svarende for antallet af meddelelsernes vedkommende, til 38,7% af årbogens artikler. Da der typisk er tale om korte konkrete informationer, dækker sidetallet kun 9,5% af årbogens samlede sidetal. I tabel 7 får man et overblik over, hvordan stoffet fordeler sig.

Det mest interessante er meddelelserne fra de lokale museer. Det starter med redaktionens omtale af indvielsen af Vesthimmerlands Museum i 1935. I 1937 bringer Peter Riismøller en beretning om Aalborg Historiske Museums virksomhed i det forløbne år. Det lader museumsleder S. Vestergaard Nielsen ved Vesthimmerlands Museum sig ikke gå forbi. I 1938 bringer han en beretning om sit museums virksomhed i årene 1936 og 1937. Og så er spillet i gang. De 2 museumsledere bringer herefter op til 1961 hvert år beretninger fra deres respektive museer. Vestergaard Nielsen afgår ved døden i 1962, hvorefter hans afløser, lærer Viggo B. Qvist, forsøger af følge traditionen, første gang i 1963. Det lykkes ikke helt for ham. Beretningerne fra Vesthimmerlands Museum er ikke regelmæssige, og de ophører helt i 1975. Den sidste vi indtil videre har hørt fra Vesthimmerlands Museum er museumsinspektør Bjarne Henning Niensens beretning om museets udgravningsvirksomhed i 2001.

Tabel 7. (Lokal)historiske organisationer, foreninger og arkiver. 1912 - 2011.

Område	Artikler	%	Sider	%	Forfattere	%	Akademikere	%	Lærere	%	Andre	%	Uoplyste	%	Ialt	%
Meddelelser fra lokale museer	122	24,1	607	36,3	25	71,6	8	32,0	6	24,0	9	36,0	2	8,0	25	100
Meddelelser fra Historisk Samfund	363	72,6	988	59,1	1*	2,8									1*	100
Andre landsdækkende foreninger	2	0,4	34	2,0	1*	2,8									1*	100
Enkelt lokalhistoriske foreninger og arkiver	12	2,4	43	2,5	7	20,0	3	42,9	3	42,9	1	14,2			7	100
Prisopgaver	1	0,2	1	0,1	1*	2,8									1*	100
Ialt	500	100	1.673	100	35	100									35	100
*Redaktionen																

Den sidste beretning om Aalborg Historiske Museums virksomhed fra Peter Riismøllers hånd bringes i årbogen for 1970.¹⁷³ Riismøllers efterfølger, Torben Witt,¹⁷⁴ forsætter traditionen indtil 1978. Fra begyndelsen af 1960'erne begynder også andre lokale museer at berette om deres virksomhed i årbogen. Det er typisk de nye museer, der fra det tidspunkt bliver etableret i Fra Himmerland og Kjær Herreds dækningsområde. Beretningerne er uregelmæssige. Beretningsvirksomheden ophører helt i 1990 med undtagelse af den nævnte beretning fra Vesthimmerlands Museum i 2001.

Meddelelserne fra det historiske samfund er nogenlunde fast tilbagevendende. Det drejer sig om meddelelser fra styrelsen og redaktionen, regnskaber, registre til årgangene af årbogen, nye medlemmer, indholdsfortegnelser m.v.

Litterært og bibliografisk stof

Den sidste afdeling af Fra Himmerland og Kjær Herred omhandler især registreringer af den lokalhistoriske litteratur, der er udgivet i løbet af de respektive år, men også enkelte bibliografier og bog anmeldelser. I tabel 8 ses en oversigt over området.

Tabel 8. Lokalhistoriske bibliografier, litteraturoversigter og anmeldelser. 1912 - 2011.

Område	Artikler	%	Sider	%	Forfattere	%	Akademikere	%	Lærere	%	Andre	%	Uoplyste	%	Ialt	%
Bibliografier	3	3,5	20	3,9	2	20,0					2*	100,0			2	100
Litteraturoversigter	68	80,0	458	88,4	5	50,0					5*	100,0			5	100
Anmeldelser	14	16,5	40	7,7	3	30,0	1				1*	100,0	1		3	100
Ialt	85	100	518	100	10	100									10	100
*Incl. redaktionen																

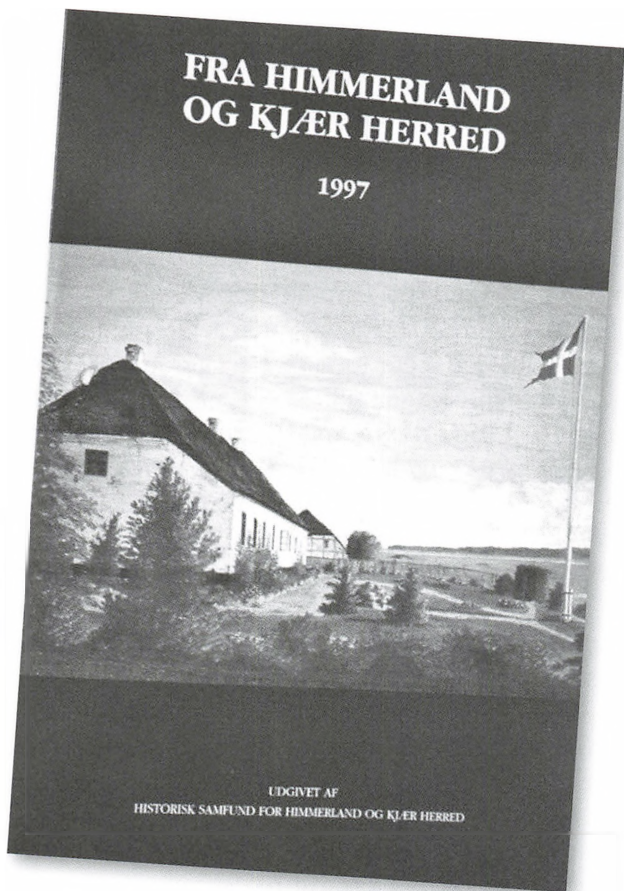
Det største emne er oversigterne over den lokalhistoriske litteratur, der de enkelte år er udkommet i Fra Himmerland og Kjær Herreds dækningsområde. I 1921¹⁷⁵ bringer bibliotekar ved folkebiblioteket i Aalborg en fortegnelse over bøger og småskrifter vedrørende Aalborg Amt. Seidelin udgiver i 1939 en fortegnelse over litteratur vedrørende Aalborg Amt i perioden 1656 til 1935.¹⁷⁶

Denne udgivelse blev indledningen til en tradition, der har holdt sig op til i dag. I perioden fra 1940 til 1970 bringer redaktionen hvert år en oversigt over den lokalhistoriske litteratur, der er udkommet det forløbne år. Fra 1971 overtager bibliotekar Signe Pedersen opgaven, og fra 1978 til 2000 varetages opgaven af bibliotekar ved Det nordjyske Landsbibliotek, Jeppe Hansen. Fra 2001 har bibliotekar ved landsbiblioteket, Tove Michelsen, løftet opgaven.

Der foreligger dermed bibliografiske fortegnelser over den lokalhistoriske litteratur om Fra Himmerland og Kjær Herreds dækningsområde fra 1656 og op til i dag. Et ønske kunne være,

at de enkelte fortegnelser bliver samlet og ordnet i én udgivelse, således, at man får en samlet lokalhistorisk bibliografi.

Et noget mindre emne er de enkelte private bibliografier. Der er bragt 3 af slagsen i Fra Himmerland og Kjær Herred. Bibliotekar Johs. E. Tang Kristensen udarbejder i 1976¹⁷⁷ en bibliografi over skoleinspektør og forfatter m.v. i Fra Himmerland og Kjær Herred, Kr. Værnfelts produktion. I 1981¹⁷⁸ udarbejder redaktionen bibliografier over Johs. E. Tang Kristensens og konsulent J. Jeppesen Jensens arbejder.



Fra 1997 ændres omslagene atter. Nu anvendes en stærk bundfarve med et bredt billedbånd midt på bladet. Billederne henviser til en af årbøgernes artikler. Denne form for omslag anvendes stadig i 2012. Format 22,5 x 15,5 cm.

Afrunding

Artiklen blev indledt med påstanden om, at indholdet af de amts-historiske årbøger, herunder Fra Himmerland og Kjær Herred, var strittende, hvilket læseren nu formentlig kan bekræfte.

Overfor de strittende årbøger står de tematiske disponerede årbøger. Styrelsen i Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred har i den jubilæumsserie, der blev indledt i 2008 som parallel til de ordinære årbøger, anlagt den tematiske disponering. I 2008 hed bindet Fra Vesthimmerland, i 2009 Fra Aalborg, i 2010 Fra Østhimmerland, i 2011 Fra Kjær Herred og endelig her i 2012 har jubilæumsbindet temaet om samfundets historie og virke. Den tematiske vinkel er frugtbar, når man vil behandle et givet emne mere detaljeret og perspektiveret, hvilket parallelserien tydeligt demonstrerer.

Endelig kan styrelsen, som det da også er sket flere gange, udsende egentlige monografier helt uden for årbogsrækken, som det senest skete med Hans Huus Sørensen og Peter Jørgensens Godthaab Hammerværk – Familievirksomhed og fabrikssamfund, 2006, eller samfundet kan i samarbejde med andre udgive større værker, som det skete med den 653 sider store bog Nordjylland under Englandskrigen 1807-1814, udgivet 2009 af Aalborg Universitetsforlag i samarbejde med Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred, Historisk Samfund for Thy og Vester Han Herred og Historisk Samfund for Vendsyssel.

Styrelsen for Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred har derfor nu flere strenge at spille på. Redaktionen kan bringe den tematiske årbog i spil, såfremt den vil undersøge et givet tema nærmere, og den kan bibeholde den strittende årbog, når den ønsker variation og mangfoldighed.

Styrelsen står overfor nogle konkrete valg. For det første er det en seriøs overvejelse værd, at etablere et effektivt, differentieret og lettilgængeligt søgesystem, så brugerne effektivt, hurtigt og overskueligt kan søge sig frem på tværs i den kolossale vidensbank, som årbøgerne repræsenterer. Her må en internetbaseret facilitet være nærliggende. Dernæst må styrelsen og redaktionen være bevidste om den enkelte årbogs disponering. Det kan være yderst relevant ét år at koncentrere sig om et konkret årbogstema og i andre år udsende den kendte strittende årbog.

Det er bestemt også en overvejelse værd, om styrelsen udsen-

der Seidelins bibliografi om litteratur vedrørende Aalborg Amt i perioden 1656-1935 og de lokalbibliografier, der er bragt i Fra Himmerland og Kjær Herred fra 1940 til i dag, i en samlet udgivelse, evt. internetbaseret. Der ligger en guldgrube i disse fortegnelser.

Endelig vil det, i et forskningsperspektiv, være frugtbart at søge gennemført komparative studier i årbøgerne fra samtlige amtshistoriske samfund. Dette er sket for et enkelt års vedkommende, nemlig 2005, hvor årets 3.699 sider dansk lokal- og regionalhistorie blev underkastet samlet behandling.¹⁷⁹ Sådanne studier vil bl.a. sætte fokus på den kolossale lokale og regionale viden, der ligger på landsplan – god eller dårlig – men alligevel!

Tilbage har jeg kun, med glæde, at konstatere, at årbogen Fra Himmerland og Kjær Herred er kommet for at blive i mange år fremover.

Litteratur

Oversigten omfatter ikke værker, der alene omtales i teksten. Disse er optegnet i en fodnote.

Bagge, Thomas Scheldon: Udviklingen i dansk lokalhistorie – fra hver mands eje til akademisk disciplin i Danmark fra år 1943 til år 2000. Upubliceret universitetsspeciale 2008. Aalborg Universitet.

Barløse, Børge L.: Register til Sønderjyske Årbøger 1889-1988. Aabenraa 1989.

Clausen, H.P.: Hvad er historie? Anden udgave. København 1986.

Christiansen, Peter V.: De amtshistoriske samfund. I: Fortid og Nutid, bind XXVIII, p. 192 – 210.

1979.

Fra Himmerland og Kjær Herred, 1912-2011.

Hansen, Steffen Brun: "At vække og nære sansen for egnens historie" – en analyse af Historisk Samfund for Aalborg Amt 1912-2004." Upubliceret universitetsspeciale 2008. Aalborg Universitet.

Hvidtfelt, Johan: Samarbejdet mellem Rigshistorikere og Lokalhistorikere. I: Dansk historisk Fællesforening: Lokalhistorie – rigshistorie ... og andre artikler fra Fortid og Nutid, p. 230 - 249. Viborg 1967.

Kjærgaard, Thorkild: Gårdmandslinien i dansk historieskrivning. I: Fortid og Nutid, XXVIII, 1979, p. 178-191.

Koch, Hal: Dagen og Vejen. København 1942.

Nielsen, Henrik Gjøde: Et overset arbejde af Troels-Lund. Bidrag til dansk kulturhistories historiografi. I: Fortid og Nutid – Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie, bd. XXXVI, h. 2, 1989, s. 113-120.

Nielsen, Henrik Gjøde: En rig høst – historiske årbøger 2005. I: Fortid og Nutid – Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie, h. 4, 2006, s. 307-315.

Nielsen, Thorkild (red.): Fra Vesthimmerland. Fra Himmerland og Kjær Herred 1912-2012. 2008.

Olsen, Albert: Lokalhistorie – rigshistorie. I Dansk historisk Fællesforening: Lokalhistorie – rigshistorie ... og andre artikler fra Fortid og Nutid, p. 1 - 8. Viborg 1967.

Seidelin, B.: Fortegnelse over Litteratur vedrørende Aalborg Amt (1656-1935). Aalborg 1939.

Topholm, Jens: Ø-gadekvarteret i Aalborg. Aalborgbogen 2010. Aalborg 2010.

Noter

- 1 Journalen 2011, nr. 2, p. 49. Journalen er et lokal- og kulturhistorisk tidsskrift, udgivet af Dansk Lokalhistorisk Forening og Sammenslutning af Lokalarkiver.
- 2 Fra Himmerland og Kjær Herred 1962 p. 7. I det følgende angiver årstal den pågældende årgang af årbogen Fra Himmerland og Kjær Herred. Hvis årstallet er anført i teksten anføres alene sidetal
- 3 1912, p. 157 f.
- 4 1962, p. 11.
- 5 I det, der senere af lektor Thorkild Kjærgaard blev kaldt for "gårdmandslinien" i dansk historieskrivning. Kjærgaard, p. 178-91.
- 6 Parolen tillægges traditionelt hedeopdyrkeren Enrico Dalgas med henvisning til konsolidering af nationalfølelsen efter tabet af hertugdømmerne i 1864. Det er imidlertid forfatteren H.P. Holst (1811-1893), der til Industriudstillingen i 1872 udførte mottoet: "For hvert et Tab igjen Erstatning findes, - Hvad udad tabtes, det skal indad vindes."
- 7 Overskriften er lånt fra Olsen, p.1.
- 8 Se nærmere Hansen.
- 9 Hvidtfeldt, p. 242
- 10 Albert Olsen tog i 1943 initiativ til oprettelse af et institut for lokalhistorisk forskning ved Københavns Universitet, der samlede en kreds af lokalhistorisk interesserede faghistorikere i forsøg på at højne den lokalhistoriske forskning.
- 11 Olsen, p. 1 f. I
- 12 Bagge, p. 64.
- 13 2007, p.101 f.f.
- 14 2007, p. 69 f.f.
- 15 p. 159.
- 16 p. 161 f.f.
- 17 Hansen, p. 37.
- 18 Se nærmere Nielsen.
- 19 Ibid.
- 20 Se f.eks. Hansen, p. 20 f.f.

- 21 B. Erichsen og Alfr. Krarup (red.): Dansk Historisk Bibliografi. Systematisk Fortegnelse over Bidrag til Danmarks Historie til Udgangen af 1912 (i Tilslutning til Bibliotheca Danica), bind 1-3. 1918-21, Henry Bruun (red.): Dansk Historisk Bibliografi 1913-1942, bind 1 – 6. 1966-1977, Henry Bruun: Dansk Historisk Bibliografi 1943-1947. 1956.
- 22 Bente Pedersen: Dansk Historisk Årsbibliografi 1967, 1968 og 1969 Ann R. Welling og Erland Kolding Nielsen: Dansk Historisk Bibliografi 1970 – 1976. Dertil kommer Arne Søby Christensen: Indholdsfortegnelse til Historisk Tidsskrift 1939 – 1990. 1991.
- 23 J. Jeppesen Jensen: Fortegnelse over indholdet af årbøgerne 1912-1971. Aalborg 1972. Udgivet som særtryk af Fra Himmerland og Kjær Herred.
- 24 Hvordan vore søstersamfund har organiseret deres emne- og forfattersøgning er ikke nærmere undersøgt. Det må ligge hen til en senere anledning.
- 25 Se nærmere Barløse.
- 26 Christensen har foretaget en sammenligning mellem årbøgerne Fra Frederiksborg Amt, Fra Holbæk Amt, Lolland-Falsters historiske Samfunds Årbog, Vejle Amts Årbog og Fra Himmerland og Kjær Herred.
- 27 Hansen har i sin tabel 9, p. 44 f. også givet en oversigt over forfatterne i Fra Himmerland og Kjær Herred.
- 28 Barløse, p.396 f.
- 29 p. 37 f.f.
- 30 p. 472 f.
- 31 p. 33 f.f.
- 32 p. 316 f.f.
- 33 p. 27 f.f..
- 34 hhv. 1934, p. 316 f.f. og 1958, p. 246 f.f.
- 35 p. 189 f.f.
- 36 p. 56 f.f.
- 37 1989, p. 73 f.f.
- 38 p. 27 f.f.
- 39 hhv. p. 420 f.f., p. 339 f.f., p. 299 f.f. og p. 309 f.f.
- 40 p. 289 f.f.
- 41 p. 104 f.f.
- 42 p. 82 f.f.
- 43 p. 85 f.f.
- 44 2008, p. 57 f.f.
- 45 2008, p. 105 f.f.
- 46 2011, p. 43 f.f.
- 47 p. 77 f.f
- 48 1914, p. 472 f.
- 49 1951, p. 160 f.f.
- 50 p. 55 f.f.
- 51 p. 446 f.f.
- 52 p. 191 f.f.
- 53 p. 5 f.f.
- 54 p. 7 f.f.

- 55 p. 59 f.f.
 56 p. 77 f.f.
 57 p. 141 f.f.
 58 hhv. p. 486 f.f., p. 181 f.f. og p. 339 f.f.
 59 hhv. p. 57 f.f., p. 57 f.f., p. 127 f.f. og p. 101 f.f.
 60 1913, p. 293 f.f.
 61 p. 126 f.f.
 62 1961, p. 100 f.f.
 63 p. 5 f.f.
 64 p. 5 f.f.
 65 p. 474 f.f.
 66 p. 31 f.f.
 67 p. 178 f.f.
 68 p. 333 f.f.
 69 p. 147 f.f.
 70 p. 161 f.f.
 71 p. 167 f.f.
 72 p. 7 f.f..
 73 2006, p. 139 f.f., 2009, p. 99 f.f. og 2010, p. 79 f.f.
 74 p. 9 f.f.
 75 p. 9 f.f.
 76 p. 73 f.f.
 77 p. 37 f.f.
 78 Citeret efter Nielsen 1989 s. 115.
 79 Clausen, p. 52 f.
 80 Omfatter ikke personskildringer og erindringer af og om præster. Disse artikler er inkluderet i personalhistorien. Denne opdeling foretages ikke altid. I registeret til de sønderjyske årbøger er personskildringer og erindringer vedr. præster inkluderet i kirkehistorien. Årsagen til nærværende opdeling er begrundet i ønsket om at fremlægge det kirkehistoriske stof i "ren" form, dvs. rensat for personstof.
 81 1982, p. 85 f.f.
 82 2005, p. 79 f.f. og 2011, p. 149 f.f.
 83 1996, p. 155 f.f.
 84 1973, p. 81 f.f.
 85 1975, p. 52 f.f. og 1988, p. 131 f.f.
 86 1913, p. 259 f.f.
 87 1938, p. 175 f.f.
 88 2004, p. 161 f.f.
 89 2006, p. 83 f.f.
 90 hhv. 1920, p. 392 f.f. og 1921, p. 1. f.f.
 91 1976, p. 133 f.f.
 92 optrykt i 1983, p. 5 f. f.
 93 1957, p. 95 f.f. Denne artikel er fejlagtigt blevet opført under emneområdet kirkehistorie. Fejlen er desværre konstateret så sent, at det ikke har været muligt at rette den.
 94 Hhv. 1972, p. 136 f.f. og 1974, p.149 f.f.
 95 1976, p. 139 f.f.

- 96 1916, p. 274 f.f.
97 1924, p. 1 f.f.
98 1919, p. 296 f.f.
99 1986, p.155 f.f.
100 2004, p. 137 f.f.
101 1914, p. 325 f.f.
102 1915, p. 386 f.f.
103 1918, p. 43 f.f.
104 1938, p. 5 f.
105 2003, p. 113 f.f.
106 2008, p. 101 f.f.
107 1914, p. 468 f.f.
108 1917, p. 565 f.f.
109 1920, p. 367 f.f.
110 1957, p. 43 f.f.
111 1972, p. 110 f.
112 1922, p. 315 f.
113 1943, p. 104 f.f.
114 1962, p. 215 f.f.
115 1963, p. 104 f.
116 196, p. 82 f.f.
117 1968, p. 142 f.f.
118 1970, p. 5 f.f.
119 1990, p. 133 f.f.
120 Koch, p. 17 f.f.
121 Jfr. Kjærgaard.
122 p. 361 f.f.
123 p. 185 f.f.
124 p. 223 f.f.
125 p. 122 f.f.
126 p. 1 f.f.
127 p. 85 f.f.
128 p. 148 f.f.
129 hhv. p. 129 f.f. og 133 f.f.
130 p. 174 f.f.
131 p. 7 f.f.
132 p. 50 f.f.
133 p. 1 f.f.
134 p. 21 f.f.
135 p. 25 f.f.
136 p 87 f.f.
137 p. 53 f.f.
138 p. 145 f.f.
139 p. 49 f.f.
140 p. 141 f.f.
141 p. 59 f.f.
142 p. 157 f.f.
143 hhv. 7 f.f., p. 58 f.f., 45 f.f. og 93 f.f.

- 144 hhv. p. 119 f.f. og 33 f.f.
145 p. 231 f.f.
146 p. 23 f.f.
147 p. 25 f.f.
148 p. 27 f.f.
149 p. 17 f.f.
150 p. 9 f.f.
151 p. 55 f.f.
152 p. 306 f.f.
153 p. 481 f.f.
154 p. 259 f.f.
155 p. 299 f.f.
156 p. 253 f.f.
157 Af Svend Aage Hansen og Ingrid Henriksen.
158 p. 99 f.
159 p. 5 f.f.
160 p. 33 f.f.
161 p. 47 f.f.
162 p. 171 f.f.
163 p. 41 f.f.
164 p. 45 f.f.
165 p. 356 f.f.
166 p. 286 f.f.
167 p. 69 f.f.
168 p. 43 f.f.
169 p. 356 f.f.
170 p. 1 f.f.
171 p. 109 f.f.
172 p. 175 f.f.
173 Det år, hvor Riismøller går af som direktør for Aalborg Historiske Museum. Han afgår ved døden i 1973.
174 Direktør for Aalborg Historiske Museum i perioden 1970 til 2002.
175 p. 116 f.f.
176 Fortegnelsen udgives af Aalborg Amts Historiske Samfund.
177 p. 8 f.f.
178 p. 111 f.f. og 121 f.f.
179 Nielsen 2006.

Samfundets mindesten

For helligkilder og herrer

Af Henrik Gjøde Nielsen

Skueplads for historiske Begivenheder

Af Historisk Samfunds oprindelige formålsparagraf fremgår bl.a., at samfundet særligt vil interessere sig for bevarelse af historiske bygninger og mindesmærker, og for anbringelse af mindesten på de steder i amtet, der har været skueplads for historiske begivenheder.¹ Samfundets formænd og styrelsesmedlemmer har da også ofte været dybt involverede i arbejdet med bevarelse af historiske bygninger og mindesmærker, herunder også mindesten rejst af andre personer og organisationer i området. Hvad ang. anbringelsen af mindesten initieret af Historisk Samfund selv, har det tilsyneladende været lidt vanskeligere at løfte denne i både bogstavelig og overført betydning tungtvejende opgave. Dette kan have sin forklaring i, at rejsning af en sten ikke blot i sig selv var omkostningskrævende og vanskeligt, men også forudsatte, at man ud over sten og stenhugger tillige kunne skaffe sig adgang til det pågældende stykke jord, der havde været skueplads for historiske begivenheder. Ganske vist kunne man vel i nogen udstrækning lukrere på, at den pågældende lodsejer i den gode sags tjeneste ville frigive den pågældende plet jord, men efterfølgende skulle sagen tinglyses og stedet vedligeholdes, og hvis der af en eller anden grund blev tale om at stenen skulle flyttes, måtte man igen ud i lange og komplicerede forhandlinger, ny tinglysning osv.²

Ikke desto mindre har, som Johannes E. Tang Kristensen formulerede det ifm. samfundets 50-års jubilæum, Historisk Samfund gjort sit for at opfylde denne paragraf. Tang Kristensen oplyser følgende:

”1924 blev den berømte hellige kilde på Gl. Skørping kirkegård på foranledning af Historisk Samfund og det stedlige menighedsråd rensat og istandsat, og der opmuredes en ramme af natursten, hvoraf en bærer indskriften Hellig Kors Kilde. I 1933 rejstes også på initiativ af Historisk Samfund en mindesten sydvest for

Hammer Kirke, på det sted hvor den Hellige Sct. Helene kilde har været. 1947 rejste samfundet en mindesten ved Hammergård for statsminister Henrik Stampe, der fødtes i Hammer præstegård d. 28. januar 1713. 1950 tog samfundet initiativ til rejsning af en mindesten for den gamle frihedskæmper Lars Dyrskjøt. Dette smukke minde blev afsløret den 5. maj 1950 i Skanseanlægget i Nørresundby. 1958 rejste samfundet en mindesten på Kjær herreds tingsted på Kikkenborg høj i Hammer bakker.”³

Det var dog også en indsats, men altså en indsats, der afsluttede i 1958. Imidlertid har også denne indsats, tør man hævde, haft blivende værdi, idet stenene stort set står uforandrede, men naturligvis præget af tidens gang, hvilket selvsagt og ikke mindst også gælder mindestenenes omgivelser, idet det fra tid til anden kan være lidt af en ekspedition at finde frem til stederne. Mindestenene er født af stederne og kilderne, men har ikke selv sat sig de store spor i historisk samfunds annaler. I det følgende skal stenenes spor søges i bl.a. samfundets årbøger.

Hellig Kors Kilde på Gl. Skørping Kirkegård 1924

I 1392 rejste Dronning Margrethe et Helligkorsalter i Skørping Kirke, og her skulle præsten hver fredag, dvs. den ugedag, hvor Jesus døde, holde messe. Under kirkens gulv, under alteret, har kilden i Skørping angiveligt sit udspring, og det er sikkert også forklaringen på både dronningens kors og kildens navn. Muligvis forsvandt kilden eller folk holdt op med at bruge den for en tid, eftersom det angives, at Hellig Kors Kilde på Gl. Skørping Kirkegård skulle være blevet opdaget af den stedlige sognepræst, Erik Mortensen Kjær (1617-1699). Kjær kom til sognet i 1646, og må nærmest have snublet over kilden, der oprindeligt vældede frem uden for kirkegården. I hvert fald dukkede på et tidspunkt, da man oprensede brønden, mønter fra middelalderen frem, bl.a. fra perioden 1460-1470, så kilden har også været i brug før Erik Mortensen Kjær kom til sognet. Der er altså tale om en gammel kilde, måske lige frem en oldtidskilde, og derfor noget hedensk, som ikke desto mindre også blev søgt af middelalderens gode kristne, som jo var katolikker, og sandsynligvis er både den eventuelle oldtidskilde, Dronning Margrethes middelalderkilde og Erik Mortensen Kjærs kilde og videre den nuværende mar-

kering af stedet en og samme kilde. Kjær blev præst i Skørping, dvs. det nuværende Gl. Skørping, mere end 100 år efter Reformationen 1536, og skønt det ikke kan siges at have været i Reformationens ånd, søgte folk fortsat de hellige kilder, og Kjær fandt, at det ville være klogt at få kilden inden for kirkegårdsdiget. Nu lod kilden sig naturligvis ikke flytte, så i stedet lod Erik Mortensen Kjær kirkediget flytte uden om kilden, så den kom til at ligge på hellig grund, og måske først da fik den navnet Hellig Kors Kilde. Kilden blev søgt for sin helbredende virkning, og særligt Sct. Hans Aften den 23. juni men også Valborg Aften den 30. april og på visse helgendage kom folk til kilden for at drikke af og blive badet med dens vand, hvilket angiveligt skulle have ført til mange helbredelser, der igen skulle have medført, at der i våbenhuset i Gl. Skørping Kirke helt op mod år 1900 skulle have stået krykker og kæppe, som var efterladt af de syge og krøblinge, der var blevet helbredt ved kilden. Da havde kilden også udspillet sin rolle, i hvert fald som leverandør af helbredende vand. Allerede i 1891 fjernede man brøndrammen, der bestod af fire egeopstandere og egeplanker, og som var gammel, rådden og mosbegrøet. Af brøndvippen var på det tidspunkt kun stolpen tilbage. Det var også sidste år, der kom penge i kildeblokken, hvori de der søgte kilde kunne lægge penge. I 1891 blev det til 9 kr. Både det gamle tømmer og kildeblokken blev fjernet, kilden tildækket, og brøndens stensætning blev, når bortses fra enkelte sten, efterladt som den havde siddet i århundreder.¹

Den 14. december 1923 besluttede Skørping Kirkes menighedsråd sig for at få oprenset og istandsat Hellig Kors Kilde som historisk minde. Menighedsrådet søgte støtte for arbejdet hos Historisk Samfund, hvis formand og øvrige medlemmer af bestyrelsen straks viste ”stor Interesse for Sagen, tilskyndede stærkt til at tage fat paa Arbejdet, gav gode Raad og Vink, deltog ivrigt i Arbejdet og lovede at bekoste Sten med Inskription.”² På kirkegården fandt man en anvendelig sten, der fik inskriptionen:

HELLIG
KORS-
KILDE

Bogstaverne var tegnet af bankdirektør Jørgensen, Aalborg, og denne sten ”afsløredes saa at sige ved Hist. Samf.s s Udflugt til Kilden den 23. juni 1924, ved hvilken lejlighed der var samlet

ca. 400 Mennesker, dels Medlemmer fra Hist. Samf., dels interesserede fra Egnen.”⁶ Det lille ”saa at sige” kunne lærer Larsen, der holdt indvielsestalen, godt have sparet sig, thi i samfundets årbog 1924 hedder det under Meddelelser fra Bestyrelse og Redaktion:

”Vor vellykkede aarlige *Sommerudflugt* foregik d. 23. Juni 1924 (St. Hansaftensdag) og havde dels *Skørping hellige Kilde* og dels hovedgaarden *Buderupholm* som Maal. Ved Kilden indviedes den af Samfundet og det stedlige Menighedsraad opstillede Mindesten, og de i nærværende Aarvog aftrykte Taler af Underarkivar Schmidt og Lærer Larsen blev holdte.”⁷



Hellig Kors Kilde ved Gl. Skørping Kirke som den tog sig ud, da den blev indviet i sommeren 1924, rejst af Gl. Skørping Kirkes Menighedsråd og Historisk Samfund. Gengivet efter Fra Himmerland og Kjær Herred 1925, s. 37.

12 år efter samfundets stiftelse kunne man så endelig konstatere, at man nu også havde taget fat på at indløse denne del af samfundets formål. Det har øjensynligt gået nogle af styrelsesmedlemmerne på, at man så længe efter stiftelsen endnu ikke havde gjort noget for den side af sagen, eftersom det så tydeligt angives, at samfundets styrelse med iver deltog i arbejdet, og tillige lovede at bekoste stenen med inskription. Men man var i gang, og man havde med underarkivar Schmidts fine arbejde om helligkilder i Himmerland og Kjær Herred i årbogen 1925 tillige sikret sig de historiske oplysninger om områdets helligkilder.*



*Hellig Kors Kilde ved Gl. Skørping Kirke 2012.
Foto: Flemming Sørensen.*

Skt. Helene Kilde ved Hammer Kirke 1933

Man var således godt rustet til næste projekt, med hvilket man bevægede sig fra Himmerland til Kjær Herred. Her fandtes, anfører underarkivar Schmidt i sin afhandling fra 1924, Skt. Helene Kilde, også kaldet St. Eriks Kilde, i Hammer Sogn, Kjær Herred. Eller der var måske rettere tale om resterne af kilden, der i 1924, anfører Schmidt, skal være tre vandfyldte huller i en skrænt sydvest for Hammer Kirke, ca. 300 alen syd for præstegården. Denne kilde skal have haft megen søgning som lægedomskilde, "helt op til vore Dage, om end i Smug."⁹ Det med at besøge kilden i smug var der måske gode grunde til; i hvert fald skulle man tilsyneladende omgås kilden og al dens væsen med varsomhed. Ved kilden stod i renæssancetiden et højt kors, som den stedlige, lærde sognepræst Thomas Galschyt den 30. oktober 1603 lod nedtage og bringe til Hammer Præstegård, vel nok i bestræbelsen på at bekæmpe den overtro, der for en reformeret præst var knyttet til kilden, og dermed i videre forstand i bestræbelsen på at bekæmpe det onde selv, der jo kunne tage mangfoldige former. Det var måske især tilfældet her, for den selv samme nat, som korset var bragt til præstens hellig, brændte præstegården ned. Den gode Galschyt var nemlig ud over at være lærd også særdeles nidkær i tjenesten, så måske den onde selv har set sig sur på ham.¹⁰

Hvorom alting er, så påkaldte de tre vandhuller sig Historisk Samfunds opmærksomhed. Og nogle få år senere, i 1933, var de tre vandhuller blevet reduceret til en fordybning i jorden. Noget måtte gøres, og det blev Historisk Samfunds næste stenrejsningsprojekt, projekt nr. 2 og helligkildesten nr. 2.

Historisk Samfunds sommermøde den 21. juni 1933 gik bl.a. til den tidligere præstegård Hammergegård i Hammer Bakker, og her talte den tidligere, og første, redaktør af Fra Himmerland og Kjær Herred, daværende postekspedient i Aalborg og nu ved talens afholdelse postmester i Hjørring og formand for Vendsyssels Historiske Samfund, Carl Klitgaard, hvilket også skulle få betydning for yderligere et af Historisk Samfunds stenrejsningsprojekter, som det vil fremgå senere. Carl Klitgaard fortalte forsamlingen om den tidligere præstegård og om præsteslægten Stampe, hvor af den første, Henrik Jensen Stampe, blev kaldet til sognepræst 1675, og den sidste var statsminister Henrik Stampe, der døde 1789. Henrik Stampe var, fremgik det af Klitgaards tale, en ædel

person, en fremragende retslærd videnskabsmand og en retsindig embedsmand, der fik meget stor betydning i 1700-tallets offentlige liv, og hvis vugge altså stod i Hammer Præstegård. Efter postmester Klitgaards tale spadserede man gennem den "parklignende Have," forbi Hammer Kirke til den restaurerede Sct. Helene Kilde til den sydvest for kirken.



Sct. Helene Kilde i Hammer Bakker, 2012. Foto: Bent Kanstrup.

Her havde "Gamle Folk," anføres det i beretningen for sommermødet 1933, påvist stedet for en "helle Tjaal," der tidligere havde nydt stort ry for sit helbredende vand, og "Vort Samfund" fik så den tanke at frede og istandsætte kilden, af hvilken der som nævnt nu kun kunne påvises en fordybning. Ved forståelse og forekommenhed fra ejerens side, gårdejer N. Nielsen, blev stedet så fredet og "ryddet lidt," så der blev rimelig let adgang. En mindesten blev skænket af gårdejer Jensen på Hammergaard, og denne blev i sommeren 1933 rejst på stedet. Stenens indskrift var ligesom indskriften på stenen i Gl. Skørping tegnet af bankdirektør Chr. Jørgensen, Aalborg.

HELENE
KILDE
A A H S
1933

Det blev så også bankdirektør Jørgensen forundt at holde indvielsestalen, i hvilken bankdirektøren omtalte de hellige kilders betydning i tidligere tider, og i øvrigt henviste til August F. Schmidts nyligt udkomne bog om Danmarks 618 kendte kilder.¹¹ Det tidligere omtalte arbejde om kilderne i Himmerland og Kjær Herred kom således til at indgå i Schmidts samlede redegørelse for Danmarks kilder. Efter indvielsen samledes man ved Hammer Kirke, hvor kirkens historie blev gennemgået, bl.a. med en redegørelse for kirkens mange ligsten. Blandt disse er ligstenen over Th. Galschiøth, der dog næppe ville have brudt sig om at blive omtalt umiddelbart efter genindvielsen af den måske hedenske men i hvert fald papistiske, katolske Sct. Helene Kilde. Men for de levende deltagere sluttede dagen i fordragelighed, da man i "et mægtigt Biltog" kørte til den naturskønne Dybdal, hvor den medbragte mad spistes, og derpå til Grinsted Pavillon, hvor aftenkaffen blev indtaget og:

"Med Historiens Sang "Som dybest Brønd gi'r altid klarest Vand" sluttedes den alsidige Dag, og vi Himmerboer søgte sydpaa i den distunge Aften."¹²

De himmerboer havde fået noget at tænke over. Nogle år senere vendte de tilbage til det selv samme sted, med et nyt stenprojekt.

Generalprokurør Henrik Stampe ved Hammergård 1947

Ved Historisk Samfunds generalforsamling 1946 meddelte for-

mand Værnfelt, at samfundets økonomi, trods et medlemstal der samme år rundede 1000, fortsat var klemt, og at rejsning af mindesmærker derfor måtte indskrænkes.¹³ Ikke desto mindre kunne Værnfelt i samme beretning meddele, at samfundet var i gang med rejsning af en mindesten for tidligere statsminister Henrik Stampe ved Hammergård i Hammer Bakker.¹⁴

Lørdag den 31. maj 1947 ved 13-tiden forlod tre fyldte rutebiler og en del private biler så banegårdspladsen i Aalborg. Historisk Samfund drog på sommerudflugt, med god tilslutning. Første mål for turen var Biersted Kirke, hvor mange fra Vendsyssel sluttede sig til selskabet. Med udsyn over Store Vildmose hørte man ved kirken om mosens historie og om arbejdet i mosen, hvorefter man fortsatte til Centralgården og efterfølgende holdt kaffepause på Vildmoserestauranten. Derpå kørte man videre til Hammergård i nærheden af Hammer Kirke, hvor man i 1933 havde afsløret mindestenen ved Skt. Helene Kilde, og hvor man ved samme lejlighed havde hørt om præsteslægten Stampe, der havde haft hjemme på den tidligere præstegård Hammergård. Og hermed var man fremme ved turens primære mål og formål.

Ved Hammergård skulle man nemlig foretage afsløringen af det mindesmærke, som Historisk Samfund her havde rejst for generalprokurør og minister Henrik Stampe, der, som man allerede havde hørt det i 1933, var født i Hammergård. Lærer Niels Hald fra Nørresundby holdt den til anledningen udarbejdede mindetale, i hvilken lærer Hald kunne oplyse, at Henrik Stampe var søn af sognepræst ved Hammer Kirke Jens Stampe. Henrik Stampe var meget begavet, og havde som 23-årig erhvervet både teologisk og juridisk eksamen, og havde været konrektor ved Aalborg Katedralskole. Henrik Stampe blev professor i filosofi og doktor i jura, og som medlem af højesteret var han med til at dømme Struensee og Branth. Henrik Stampe blev generalprokurør, hvilket omtrent svarer til kammeradvokat, og senere minister. I den til lejligheden passende næsegrus beundrende omtale sluttede lærer Hald af med at sige, at i taknemmelig erindring om statsminister Henrik Stampes indsats for land og folk "overleverer vi dette mindesmærke til kommende slægter." Derpå fjernede man Dannebrog fra stenen, så inskriptionen lod sig se.¹⁵ Og denne inskription var en kende mere vidtløftig og oplysende end de foregående:

GENERALPROKURØR
STATSMINISTER
HENRIK STAMPE
FØDTES I HAMMER PRÆSTEGAARD
28. JANR 1713
HIST. SAMF. SATTE DETTE MINDE
1947

Efter den behørlige afsløring redegjorde skoleinspektør Værnfelt for stenens historie, thi en sådan fandtes også. Da man i sin tid sammen med billedhugger Villefrance, Nørresundby, kom ud til Hammergård for at finde en passende sten, viste gårdens ejer, Søren Jensen, d'herre Villefrance og Værnfeldt en sten, som i 1903 var fundet på gården, under køkkengulvet foran komfuret,¹⁶ hvor den "rimeligvis har ligget, siden gården blev bygget for 200 år siden. Kanske har Henrik Stampe tidt stået på den som barn, da der intet bræddegulv var." Værnfeldt afsluttede med at sige, at vi, hvilket må sigte både til Historisk Samfund og til offentligheden i almindelighed, skylder Søren Jensen tak for stenen og dens rejsning, Villefrance tak for dens udførelse og lærer Hald tak for tanken og talen.¹⁷



Mindestensafsløringen ved Hammergård, 1947. Gengivet efter Fra Himmerland og Kjær Herred 1947, s. 144.

Heraf kan vi altså udlede, at det var lærer Hald, der havde fået idéen til mindestenen for den højt ansete jurist, hvis ringeste arbejde vel egentligt netop var det, han mest huskes for i almindelighed, nemlig hans rolle i og formulering af dommen over Struensee og Brandt. Men det lod man selvsagt ligge denne dag, som afsluttedes ved traktørstedet i Hammer Bakker, hvor man spise den medbragte mad, og Værnfelt derefter holdt et interessant foredrag om Store Vildmoses fortidshistorie, hvorefter sommermødet var endt om man kunne køre hjemad med minderne om en indholdsrig dag.¹⁸



Mindestenen for generalprokurør Henrik Stampe ved Hammergård, 2012. Foto: Flemming Sørensen.

Men historien om stenrejsningen for Henrik Stampe sluttede ikke her, som den jo aldrig gør. I foråret 1956 blev lærer og redaktør af Fra Himmerland og Kjær Herred Henrik Møller ringet op af chefen for Jyske depot ved Hammer Kirke, oberstløjtnant S. A. Larsen. Oberstløjtnanten kunne meddele redaktøren, at den mindesten, "som vort samfund i 1947 rejste på et dige ved Hammer gamle præstegård" for generalprokurør og statsminister Henrik Stampe, der som bekendt var født i præstegården, var væltet ned af diget. Meddelelsen gik på behørig vis videre til "vor formand," som var skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg, og formanden bemyndigede budbringeren Henrik Møller til at søge stenen genrejst. Sammen med oberstløjtnanten beså redaktøren skaden, der var sket i løbet af vinteren. Da viste oberstløjtnanten så stor interesse for sagen, at han ved hjælp af civilarbejderne ved ingeniørtroppernes tekniske tjeneste genrejste stenen og funderede den så solidt, "at den nok skal blive stående. – Vi er oberstløjtnant Larsen megen tak skyldig for dette initiativ."¹⁹

Og det var der også al mulig grundt til at være. At stenen så siden faktisk blev flyttet, er naturligvis en anden sag.²⁰

Frihedskæmperen Lars Dyrskjøt i Nørresundby 1950

Lærer Hald, der stod bag mindet over Henrik Stampe i Hammer Bakker, fik i 1949 en ny idé, nemlig at der i Skanseanlægget i Nørresundby burde rejses et minde for frihedskæmperen Lars Dyrskjøt, som faldt på Skansebakken, da han i 1664 havde samlet vendelboerne for at forhindre svenskerne i at gå over Limfjorden. Hald fremsatte idéen på et styrelsesmøde i Historisk Samfund, og tanken fandt fuld tilslutning, hvorfor lærer Hald og formanden, skoleinspektør Værnfelt, blev valgt til at indlede et samarbejde om sagen med Nørresundby byråd. Byrådet var meget stemt for tanken, vel ikke mindst i lyset af besættelsen 1940-1945, der endnu var i frisk erindring, og bevilgede 500 kr. til projektet, ligesom flere institutioner meldte sig med tilskud. Man nedsatte et fællesudvalg til at tage sig af det fornødne arbejde. Dette kom til at bestå af politiassistent Gilbert Pedersen, byrådsmedlemmerne havnearbejder Peter Knudsen og landsretssagfører Melgaard, skoleinspektør Krog, "alle av Nørresundby," og som gammel sundbynit rektor Kjeld Galster, Aalborg Katedralskole. Endvidere indgik

i fællesudvalget bibliotekar Johannes Evald Tang Kristensen, lærer Hald og skoleinspektør Værnfelt, der blev udvalgets formand. Man overdrog udførelsen af stenen til stenhuggermester C. Bløde, Nørresundby, og fandt en passende sten i lys granit med "en smuk form," og på frihedsdagen den 5. maj 1950 kunne man skride til afsløring af mindestenen for Lars Dyrskjøt.²¹

Stenens inskription var endnu mere ordrig end de foregående. Teksten var forfattet af digteren Hans Povlsen, Støvring, og lyder således:

LARS DYRSKJØT
F. 1560, FALDET VED NØRRESUNDBY D. 18. 1. 1644
I SVARE LANDSENS NØD,
DA SPÆR OG SKANSE BRAST,
STOD HER LARS DYRSKJØT FAST
OG FANDT SIN DØD.
SOM FJORDENS VAND VIL TIDER RINDE;
MEN FAST I STEN STÅR GOD MANDS MINDE.
REJST AF SUNDBY FOLK OG HISTORISK SAMFUND
1950.

Det havde været planen, at samfundets formand, skoleinspektør Værnfelt, skulle have holdt mindetalen og foretaget afsløringen, men formanden blev forhindret, da han netop på denne dag skulle deltage i et inspektørmøde i København. I stedet blev det ærefulde hverv overdraget til rektor Kjeld Galster. Det højtidelige arrangement, der havde samlet op mod 400 mennesker, blev indledt af formanden for byrådets udvalg for lystanlæg, fuldmægtig Erik Thorn, der i sin velkomsttale mindede om, at det var et dyrebart anlæg, som mindet blev rejst i. Helt i befrielsestidens ånd understregede Thorn, at det havde kostet blod, ikke blot i 1940-1945, men at også tidligere slægter havde kæmpet for, at "vi kan færdes her i frihed."²²

Derpå fik rektor Kjeld Galster ordet, for at holde den egentlige minde- eller indvielsestale. Galster tegnede i sin lange og tilsyneladende lidt vidtløftige tale et "klart billede" af frihedskæmperen og bonden Lars Dyrskjøt, der som 84-årig drog fra Ågård i Ørum for at blive de vendsysselske bønders fører, og videre for at give sit liv. Forhistorien var den, at svenskerne den 18. januar 1644 lå ved Aalborghus Slot. Limfjorden var frosset til, og i Nørresundby ventede man fjendens overgang hvert øjeblik. Endnu

før dag gry blev Lars Dyrskjød hentet på Ågård af nogle bønder. Dyrskjød skulle have grædt, da han tog afsked med sin hustru, som vidste han, at han ikke skulle vende tilbage. Og kort efter Lars Dyrskjød var nået til Nørresundby, begyndte svenskerne at sætte over fjorden, først med rytteri i fuld fart, og derpå fodfolket. De vendsysselske bønder kunne ikke modstå angrebet, og måtte trække sig tilbage. Lars Dyrskjød lagde sig ind i en have i byen, og her fra skød han tre svenskere. Det lykkedes en fjerde svensker at trænge sig ind på ham, og han råbte til Dyrskjød, om han ville havde pardon, dvs. overgive sig. Nej, lød svaret fra Dyrskjød, som tog fat på at lade sin bøsse, hvilket på de tider var både kompliceret, langsommeligt og farligt. Dyrskjød fik slået en finger af, formodentlig da han søgte at spænde hanen, og i samme øjeblik blev han skudt af svenskeren.²³



Rektor Kjeld Galster taler ved afsløringen af mindestenen over Lars Dyrskjød i Skanseanlægget i Nørresundby, den 5. maj 1950. Gengivet efter Fra Himmerland og Kjær Herred 1951, s. 163.

Efter denne historiske redegørelse førte Galster tilhørerne op til nutiden, og sammenføjede for den forsamlede skare fortid og nutid. Her er det ikke mindst koblingen mellem renæssancens frihedskæmper og besættelsestiden der betones, i stadig mere højestemt grad. Ganske vist var det et monument over renæssancetidens frihedskæmper Lars Dyrskjød, man var i færd med at indvie, men arrangementet i sig selv bliver i lige så høj grad et åndeligt monument over stemningen i den umiddelbare efterkrigstid.

Galster fortsatte med at sige, at undertiden bliver fortiden mere levende og fortidige personer næsten nærværende, når man finder forbindelse mellem fortiden og den tid, vi nu lever i. Lars Dyrskjød var, anførte Galster, typen på "den dansker, vi kender fra besættelsestidens 1940-45." Det er på grund af hans, dvs. den type danskers, ukuelige sind, "han [dvs. Lars Dyrskjød] mindes i dag. Derfor rejses en bauta for ham på det sted, hvor han så ned over fjorden mod fjenden på den anden side. Bautaen skal minde om fordums mod og bedrift. Her vil eftermælet tale gennem tiderne." Derpå udtalte rektor Galster:

"Fæ dø og frænde dø,
selv jeg og engang skal dø.
Et jeg ved, som aldrig dør,
dom over hver en død.

Med disse ord avslører jeg Lars Dyrskjøts mindesten og overgiver den til Nørresundby kommune."²⁴

Derpå blev Dannebrog fjernet fra mindesmærket, og en direkte efterkommer efter Lars Dyrskjød, i 8. led, maskinhandler S. Dyrskjød fra Aalborg, nedlagde en buket roser ved stenen. I øvrigt var også en anden direkte efterkommer efter Lars Dyrskjød, gårdejer Peder Pedersen fra Toftegård i Sulsted, til stede under højtideligheden, lige som en trop ulveunger, nemlig Lars Dyrskjøts Trop, paraderede under højtideligheden. Borgmester Hyttel, Nørresundby, modtog på byens vegne mindesmærket, og lovede at værne om det og ære det. Byens borgere, anførte borgmesteren, var taknemmelige for, at der her rejstes et minde for en af dem, der har givet sig liv for fædrelandet. Og fra skoleinspektør Værnfelt i København indløb der en telegrafisk hilsen, og der sendtes naturligvis genhilsen. Man afsluttede med at afsynge nationalsangen. Dvs., det var den officielle del. Efter

afsløringen samledes nemlig en kreds af indbudte til kaffebord, hvor lærer Hald bød velkommen og gav en kort redegørelse for mindestenens tilblivelse, i hvilken han naturligvis også takkede de mænd, der havde medvirket til virkeliggørelsen af projektet samt kommunen og de af byens institutioner, der havde ydet økonomisk støtte til foretagendet. Lars Dyrskjøts to efterkommere gav en kort oversigt over slægtens udvikling siden Lars Dyrskjød i 1664 satte livet til i kampen mod landets fjender, og endelig blev der holdt taler af byrådsmedlem Peter Knudsen, rektor Galster og lærer Henrik Møller.²⁵



Mindestenen over Lars Dyrskjød, 2012. Stenen indgår hyppigt i oversigterne over monumentsætning efter 1940-1945, hvilket på sin vis er lidt uretfærdigt ift. Lars Dyrskjød og den hændelse, som stenen angiveligt skulle hædre. Set i lyset af retorikken ved indvielsen, er denne opfattelse imidlertid ikke helt ved siden af.

Foto: Bent Kanstrup.

Dermed var mindestenen over Lars Dyrskjøt blevet behørigt indviet. Men der var stadig historiske steder, der kunne trænge til en sten.

Kjær Herreds Tingsted i Hammer Bakker 1958

I Fra Himmerland og Kjær Herred 1958 anføres det, at et af Historisk Samfunds formål er at rejse mindesmærker på historiske steder i amtet, hvilket vi jo er helt på det rene med, og endvidere, at det omkring 1948, efter forslag fra styrelsesmedlem, skorstensfejmester Thomas Møller i Hostrup, blev besluttet at rejse et minde på stedet for Kjær Herreds gamle tingsted.²⁶ Efter således at have været en tur omkring Nørresundby, rettede man igen blikket mod nord, denne gang mod et både diffust og markant sted, i reel og overført betydning. Og igen søgte man op i Hammer Bakker. Måske hang det sammen med, at Himmerland jo er en landsdel, der lader sig afgrænse som sådan, mens Kjær Herred for de fleste har noget mere uskarpe konturer. Noget lignende gør sig gældende for funktionen for de tingsteder, der så ofte nævnes i den historiske litteratur.

Omtrent 800 meter vest for Vodskov Kirke, ud ad Tingvej, på nordsiden af vejen, lå Kjær Herreds Tingsted.²⁷ Her mødtes retskredsens mænd, naturligvis kun mænd, idet kvinder udelukkende optræder på tingstedet som anklagede. Mændene, dvs. bønder, herremænd og herredsfogeden, mødtes for at afgøre sager og retstvister af forskellig art, ofte af ret trivial karakter, men fra tid til anden også mere spektakulære sager. Kjær Herreds Ting blev afholdt her ind til 1688. Frem til 1633 holdtes tinget under åben himmel, som loven foreskrev, men da vejret her i landet jo ikke altid arter sig til udendørs retsmøder, blev det i 1639 formelt bestemt, at tinget i tilfælde af dårligt vejr kunne holdes inden døre, hvilket man sikkert allerede da havde taget fat på at gøre. Ved Kjær Herreds Ting blev mødet så afholdt i den nærliggende gård, Kikkenborg. Selve tinget bestod af otte mand, også kaldet stokkemænd eller stokkenævn, efter de fire planker eller bjælker lagt på flade sten, som mændene sad på. I midten af den firkant, som plankerne udgjorde, lå så en stor sten, på hvilken de anklagede skulle sidde under dom, derfor også kaldet Tyvstenen. Tingstokkene, plankerne, skulle uden for tingtiderne

opbevares under tag. Herredsfogeden havde pligt til at holde stokkene i orden, og der kunne foretages retsforfølgning, hvis stokkene blev udsat for hærværk eller misrøgt. Endeligt hørte til tinget også et tingbord eller en "tingskive," til brug for herredsfoged og protokolfører. Anvendelsen af stedet i Hammer Bakker ophørte som anført i 1688.

Som nævnt var der ofte tale om relativt trivielle sager, tvister om ejendom og handel, mark og skel, men mere alvorlige sager forekom selvsagt også, og de mest alvorlige, i reglen efter videre proces og domfældelse ved Viborg Landsting, fandt tillige deres afslutning her ved Kjær Herreds Tingsted. Ved tingstedet var nemlig også galgebakke og rettersted, og her fuldbyrdede mestermanden fra Aalborg de alvorligste domme.

Særligt under de grasserende hekseprocesser, der kunne antage næsten epidemisk karakter, i Himmerland og Kjær Herred især i de første par årtier af 1600-tallet, havde herredsting og mestermand travlt. Den 5. april 1618 blev således Mette Pedersdatter, kaldet Den vise Pige fra Ulsted, brændt ved tingstedet. Inden Mette Pedersdatter blev ført til bålet, modtog hun trøst af en hel række af kirkens mænd. Rækken talte Hr. Peder Jacobsen Holm, sognepræst til Aaby, dvs. Aabybro, og Biersted, Hr. Anders Nielsen, sognepræst til Vadum, Hr. Niels Pedersen, kapellan til Hammer Kirke, og endelig "hæderlig og højlærde Mand Morten Thomas Christoffersen Galskyt," hvis præstegård var brændt ned da han i 1603 fjernede korset fra Sct. Helene Kilde. Ud over at trøste Mette Pedersdatter foreholdt de gejstlige hende også, at hun for sin saligheds skyld måtte bekendte, hvis hun havde "løjet nogen paa" i sin tilståelse; dvs. løgnagtigt angivet andre kvinder som hekse, hvilket de dømte i reglen havde.

Som hovedregel blev hekse, eller troldfolk, som de kaldtes, dømt på baggrund af andre kvinders og mænds vidneudsagn, der tilsammen, når mindst 12 personer svor ved at placere sin hånd på den anklagedes hoved og fremsige sit vidnesbyrd, udgjorde et "tov," hvilket i sig selv blev betragtet som et bevis. Efter at dette var sket på det lokale ting, i Mette Pedersdatters tilfælde altså på Kjær Herreds Ting, blev sagen og den anklagede sendt videre til landstinget, i dette tilfælde Viborg Landsting, hyppigt bilagt en erklæring fra den stedlige sognepræst om, at den anklagede i så og så mange år havde været berygtet for trolddom, for hekseri.

Ligesom det vedtagne "tov" blev præstens erklæring opfattet som bevis i sagen, og den stakkels kvinde blev i reglen dømt til bålet. Her i landet var det stort set kun kvinder, der var troldfolk; kun få anklager mod mænd kendes, i modsætning til f.eks. Island og England. I Danmark var det ikke tilladt at presse en tilståelse ud af folk ved brug af tortur, men når først man var fundet skyldig og blevet dømt, kunne man underkastes "pinligt forhør," og her kunne den dømte så passende prøve at rive nogle af de koner, der havde bragt en til bålet, med i faldet, uagtet en dømt kvinde eller mands ord formelt ikke stod til troende. Men der går jo ikke røg uden ild, så disse torturfrembragte angivelser er dels forklaringen på hekseprocessernes epidemiske karakter, dels på, at det var så vigtigt for de hellige herrer på Kjær Herreds Ting den 5. april 1618 at få ud af Mette Pedersdatter, om hun havde "løjet nogen på."

Det havde hun åbenbart ikke, og da Mette Pedersdatter således havde modtaget både trøst og formaning fra de forsamlede gejstlige, blev hun ført til bålet og brændt af Mester Hans Skarpretter fra Aalborg. Ligeledes i foråret 1618 blev Anne Pedersdatter fra Vadum, Anne Lumpens kaldet, brændt som heks, og flere fulgte i de næste år, særligt frem mod 1622. Sådanne domsfuldbyrdelser tiltrak store mængder nysgerrige, hvilket dog også gjaldt ved eksekveringen af "mildere" domme, som i august 1619, da mestermanden var i Hammer Bakker for at hudstryge, dvs. piske, en kvinde ved navn Marens Nielsdatter, hvis brøde var at have avlet flere børn med "adskillige Mandkiøn." I maj 1624 blev Jep Ræv fra Gandrup henrettet med sværd, uvist af hvilken årsag, men han havde en del domme bag sig for vold og hor, så sandsynligvis har hans sandsynlige iltre temperament løbet af med ham og han har slået nogen ihjel, hvilket kostede Jep Ræv hal-sen. I 1632 blev "lille Peder Laursen" fra Vester Hassing hængt for tyveri og i 1634 blev Anne Madsdatter, der havde født i dølgsmål i Ulsted Præstegård, halshugget på Kjær Herreds Ting. I januar 1639 blev pigen Mette Hellesdatter henrettet for at have forsøgt at fordrive sit foster, og derpå bragt et dødfødt barn til verden, og i hemmelighed begravet det på Sulsted Kirkegård.

Det er altså ikke just altid idyl, der har præget det, vi i dag kalder et naturskønt område, og hverken samtiden i almindelighed eller de dømte i særdeleshed har næppe haft blik for områdets

naturværdier. I 1688 blev Kjær og Hvetbo herreder forenede til én retskreds med tingsted på Biersted Hede, og Kjær Herreds Tingsted gik i glemmebogen.²⁸

Det var dette sted, skorstensfejermester Thomas Møller var blevet opmærksom på, og som han nu foreslog Historisk Samfunds bestyrelse, at man skulle søge rejst et mindesmærke på. Styrelsen var med på idéen, og det var der også andre der var.



Fra afsløringen af mindestenen på Kjær Herreds Tingsted i Hammer Bakker, rejst af Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred den 31. maj 1958. Herren til højre er styrelsesmedlem og skorstensfejermester Thomas Møller, som var idémanden bag projektet. Gengivet efter Fra Himmerland og Kjær Herred 1958, s. 286.

En kærkommen gave på 350 kr. bragte tanken til hurtigt udførelse, og stenhuggerfirmaet Villefrance, Aalborg, der tidligere havde været involveret i samfundets stenrejsningssag over Henrik Stampe, glædede det historiske samfund ved at vise så stor interesse for planen, at firmaet skænkede samfundet en passende natursten, og desuden udførte arbejdet meget billigt. Endelig, hvilket var nok så vigtigt, gav ejeren af Kikkenborg gård, Christoffer Olsen, beredvilligt samfundet tilladelse til at opstille stenen ved Kikkenborg høj.²⁹

Afsløringshøjtideligheden foregik under Historisk Samfunds forårsudflugt lørdag den 31. maj 1958 i overværelse af ca. 200 mennesker. Formand Værnfelt indledte med en oversigt over tingstedets historie til dets ophør i 1688, da det som nævnt blev flyttet til Biersted, hvorfra det i 1704 flyttedes til Vorbjerg for endelig i 1802 at slå rod i Nørresundby. Disse oplysninger blev fulgt op med eksempler på sager fra tingbøgerne, og endelig rettede formanden en tak til alle, der havde bidraget til mindesmærkets rejsning, herunder gårdejer Christoffer Olsen, til hvis ejendom højen og stedet hørte. Derpå foretog initiativtageren, skorstensfejermester Thomas Møller, selve afsløringen og fjernede det store Dannebrogflag fra stenen, og:

"[...] han fremsagde følgende av ham selv forfattet digt:

Her mødtes mænd bag stok og sten
og rebed ret til ufærds mén.
Med muld og mål de her gav skøde.
Til bål og brand her dømtes brøde.
Var vejen kort og retten lang,
de måltes dog til stål og stang.
Om Jyske Lov, om ting og tov,
mens slægter gå og slægter rinde,
skal stenen stå til stadigt minde."³⁰

Indskriften på den smukke sten er forfattet af Henrik Møller. Den lyder således:

FRA ARILDS TID HER HERREDSBØNDER
ER MØDT TIL TINGE FRED AT STIFTE
KJÆR HERREDS TING TIL 1688
REJST AF HISTORISK SAMFUND
1958

Man afsluttede "den smukke højtidelighed" med historiens

sang: "Som dybest brønd gi'r altid klare vand." Dagen havde været lidt våd, men årets første udflugt havde ikke desto mindre samlet ca. 200 medlemmer, måske, som det anføres, fordi dagen netop bød på noget særligt, nemlig afsløringen af mindestenen på Kjær Herreds gamle tingsted i Hammer Bakker.³¹



*Mindestenen for Kjær Herreds Tingsted i Hammer Bakker, 2012.
Foto: Flemming Sørensen.*

Endnu en af de i vedtægterne for historisk samfund anførte sten var rejst, og stenen står der endnu, til stadigt minde. Og det blev så, i hvert fald ind til videre, den sidste.

Samfundets mindesten

Som nævnt har samfundets styrelsesmedlemmer såvel personligt som på samfundets vegne været indblandet i adskillige bevarings- og stenrejsningsprojekter, men de ovennævnte er de sten, der blev rejst af Historisk Samfund i konsekvens af samfundets vedtægter. Og hvad var det så man havde præsteret?

I en periode på 34 år af samfundets i 2012 hundredårige historie, havde man rejst fem sten. I 1924 rejstes mindesmærket for Hellig Kors Kilde ved Gl. Skørping Kirke, i 1933 stenen ved Sct. Helene Kilde ved Hammer Kirke, i 1947 stenen for generalprokurør og statsminister Henrik Stampe ved Hammergård, i 1950 stenen for frihedskæmperen Lars Dyrskjøt i Skanseanlægget i Nørresundby og i 1958 mindestenen for Kjær Herreds Tingsted ved Kikkenborg i Hammer Bakker. Tematisk fordeler stenene sig således på to sten for helligkilder, en sten for en fornem og dygtig herre der gjorde karriere i den enevældige stat, en sten for en gammel frihedskæmper der næppe har det bedste ry på sig – om overhovedet noget – i svensk historie men som gjorde sit yderste for at forsvare sin gård, sin familie og sin landsdel, og endelig en sten for tingstedet for en nu glemt administrativ enhed og et sted hvor retfærdigheden skete fyldest på den måde, som man nu den gang mente dette skulle gøres på.

Går vi geografisk til værks er uligheden iøjnefaldende, uagtet statistik jo kan bruges til så meget, men med de mængder, vi her taler om, skulle enhver ansats til statistisk manipulation være lige så iøjnefaldende. Et mindesmærke blev rejst i Himmerland, resten i Kjær Herred, denne glemte og tågede enhed, og her endog for de tre mindesmærkers vedkommende koncentreret i Hammer Bakker, mens kun et enkelt af de i Kjær Herred anbragte mindesmærker har fundet et andet sted hen, nemlig til Skansen i Nørresundby.

Hvad kan det nu skyldes? Der er sandsynligvis tale om en tilfældighed. Det skorter jo ikke ligefrem på historiske steder i Himmerland. Tilfældigheden ligger formodentlig i, at forslagsstillerne

til hvert monument af den ene eller anden grund har haft en forkærlighed for netop det pågældende område, og disse forkærligheder har så klumpet sig sammen i Kjær Herred. Skorstensfejer Thomas Møllers idé om stenen på Kjær Herreds Tingsted ligner dog en bevidst satsning på at få angivet eller anskueliggjort denne del af samfundets virkeområde. Himmerland ved man jo hvad er.

Tilbage står at konstatere, at Historisk Samfund har rejst en mindesten i Himmerland og fire i Kjær Herred. Der mangler således tre i Himmerland, for at opnå balance. Historisk Samfund er ikke længere vedtægtsbestemt forpligtet til at rejse sten, men derfor kan man jo godt engagere sig i et sådant projekt, som man har gjort det så ofte i samfundets historie, hvis man bliver spurgt.

Der er jo historiske steder nok at tage af, i både Himmerland og Kjær Herred. Spørgsmålet er så blot, om der er nogen der spørger. Det er der sikkert.

Litteratur

- Larsen, C. A. I.: Hellig Kors Kilde i Skørping. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1924, s. 25-37.
- Meddelelser fra Bestyrelse og Redaktion. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1924, s. 171-172.
- Møller, Henrik: Sommermødet i Hammer Bakker. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1933, s. 153-154.
- Møller, Henrik: Historisk Samfund for Aalborg Amt 1912-1937. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1937, s. 494-521.
- Møller, Henrik: Sommermødet. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1946, s. 322-328.
- Møller, Henrik: Vore 2 Sommerudflugter. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1947, s. 143-147.
- Møller, Henrik: Et Minde rejst for Frihedskæmperen Lars Dyrskjøt. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1951, s. 160-164.
- Møller, Henrik: Vort Samfunds 2 Sommerstævner. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1951, s. 166-170.
- Møller, Henrik: Meddelelser fra Styrelse og Redaktion. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1956, s. 368-370.
- Møller, Henrik: Mindesmærke for Kjær Herreds Tingsted. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1958, s. 284-287.
- Møller, Henrik: Vore to Udflugter. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1958, s. 297-298.
- Møller, Henrik: Historisk Samfund gennem 50 år. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1962, s. 5-12.
- Nielsen, Henrik Gjøde: Billeder og beretninger, 2011.
- Nielsen, Henrik Gjøde: Kjær Herred. I: Fra Kjær Herred, 2011, s. 11-14.

- Schmidt, August F.: Helligkilder. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1924, s. 1-24.
- Schmidt, August F.: Helligkilder i Himmerland og Kjær Herred. I: fra Østhimmerland, 2010, s. 57-68.
- Ørberg, Paul G.: Kjær herreds tingbøger og tingsted. I: Fra Himmerland og Kjær Herred 1979, s. 25-37.
- Ørberg, Paul G.: Kjær herreds tingbøger og tingsted. I: Fra Kjær Herred, 2011, s. 67-78.

Noter og henvisninger

- 1 Møller 1937 s. 519.
- 2 Problemerne vedr. bl.a. tinglysning er venligst oplyst af Knud Knudsen ifm. dennes gennemgang af samfundets arkiv.
- 3 Manuskript af Johannes E. Tang Kristensen med titlen "Historisk Samfund for Aalborg Amt – 1912 – 27. februar – 1962 – 50 år" i Historisk Samfunds Arkiv, Aalborg Stadsarkiv. Manuskriptet har, med tilbørlig journalistisk behandling, været helt og delvist offentliggjort i den aalborgensiske presse.
- 4 Larsen 1924 s. 25-35.
- 5 Larsen 1924 s. 35-36.
- 6 Larsen 1924 s- 36-37.
- 7 Lærer Larsens tale er den ovenfor henviste Larsen 1924, der udelukkende koncentrerer sig om Hellig Kors Kilde, mens den omtalte underarkivar Schmidt i Schmidt 1924 mere bredt beskæftiger sig med helligkilder i Himmerland og Kjær Herred.
- 8 Den del af Schmidts arbejde 1924, der drejer sig om Østhimmerland, er genoptrykt i Schmidt 2010. Schmidt 1924 lader sig kun vanskeligt skaffe i originaludgave.
- 9 Schmidt 1924 s. 12.
- 10 Nielsen 2011 s. 52.
- 11 Møller 1933 s. 153-154.
- 12 Møller 1933 s. 154.
- 13 Jf. Knud Knudsens artikel Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred 1912-2012 i herværende bog. Værnfelts bemærkning fremgår ikke af referatet i Fra Himmerland og Kjær Herred 1946, men findes i manuskript i samfundets arkiv.
- 14 Møller 1946 s. 322.
- 15 Møller 1947 s. 143-144.
- 16 Dette må have været i den daværende hovedbygning, eftersom den nuværende er opført 1906, jf. Traps omtale af gården under Hammer Sogn, 5. udg., 1961.
- 17 Møller 1947 s. 144.
- 18 Møller 1947 s. 144-145.
- 19 Møller 1956 s. 369.
- 20 Knudsen op.cit.
- 21 Møller 1951 s. 160-161.
- 22 Møller 1951 s. 161.

- 23 Møller 1951 s. 161-162.
- 24 Møller 1951 s. 162-163. Bemærk også her, hvis det ikke allerede er bemærket, den besynderlige brug af "v" i stedet for "f". Dette var en del af en vane eller mani som årbogens mangeårige redaktør Henrik Møller en tid lang havde. Han skrev "av" i stedet for "af," "hade" i stedet for "havde," "foreta" i stedet for "foretage," "avsløring" i stedet for "afsløring," "ber" i stedet for "beder" osv. Lidt komisk er det endvidere, at den erfarne redaktør i 1951 i referatet fra den årlige generalforsamling, Møller 1951 s. 168-169, hædres for 25 års "dygtig redaktørvirksomhed av vor ordbog." Sic! Det komiske er både redaktørens "av" og at den i øvrigt dygtige redaktør overser en basal korrekturfejl, og lader "årbog" blive til "ordbog," men lad det nu være, det er hvad der kan ske. Hæderen på årsmødet var velfortjent og blev ifølge referatet modtaget med håndklap. Men redaktørens stavemåde gik nu heller ikke upåagtet hen i samtiden.
- Forklaring på redaktør og skolelærer Henrik Møllers stavemåde, der kan virke lettere irriterende og som i hvert fald undrer læseren, og endvidere forklaring på hvorfor Historisk Samfund har en *styrelse* og ikke en *bestyrelse*, skal findes i redaktør Møllers "lyrisk-patriotiske" gemyt, med vægt på det patriotiske. I referatet fra samfundets generalforsamling 1946, Møller 1946 s. 324, anføres således følgende:
- Under sidste punkt paa dagsordenen roste brændehandler *Bråe*, Ålborg, styrelsen for dens arbejde for samfundet, men beklagede, at man i årbog og i annoncer anvendte formen *styrelse* i stedet for *bestyrelse*. Formen lyder så diktatorisk! Formanden svarede, at det var sket for at komme bort fra de tyske forstavelser *be*, *ge* osv. efter forslag av redaktøren lærer Møller. Lærer *Møller* forsvarede formen *styrelse*, der var mere dansk, og han fandt, at tiden var inde til at rense det fremmede, navnlig det tyske, ud av vort sprog. Lærer *Vestergaard Nielsen* påstod til slut, at forstavelserne *be* og *ge* ikke var av tysk oprindelse."
- Det lod referenten lærer Møller så lærer Nielsen påstå. Til gengæld forlod Møller senere formen "av" til fordel for formen "af," men en *styrelse* har vi fortsat. Lad os endelig blive ved med det.
- 25 Møller 1951 s. 163-164.
- 26 Møller 1958 s. 285.
- 27 Nielsen 2011 s. 52. For en mere detaljeret gennemgang af Kjær Herreds tingbøger og tingsted, se Ørberg 2011, 1. udg. Ørberg 1979. For et forsøg på en kortfattet karakteristik af Kjær Herred, hvis afgrænsning og, tør man hævde, "folkeånd" næppe i almindelighed er present, se Nielsen 2011 s. 11-14.
- 28 Nielsen 2011 s. 52-53.
- 29 Møller 1958 s. 285.
- 30 Møller 1958 s. 286-287.
- 31 Møller 1958 s. 297.

Lokalhistoriens fremtid

Af Knud Knudsen

I slutningen af det 20. århundrede erobrede begrebet kulturarv i løbet af kort tid en selvfølgelig plads i den almindelige kulturdebat herhjemme. Der er formentlig især to grunde hertil. For det første opleves den nationale kulturarv som vigtig i tider præget af globalisering; en globalisering der kan opfattes som en trussel mod dansk kultur. I en stadig mere globaliseret verden, hvor forskellige kulturer støder sammen, tilbyder den nationale kulturarv et værn mod en fjendtlig omverden, der trænger sig på. For det andet har det danske samfund gennem en årrække været under forandring. Industrisamfundet er på vej til at blive afløst af noget andet og nyt, som vi har svært ved at hæfte præcise begreber på – informations-samfund eller det post-industrielle samfund er begreber, som har været forsøgt. I det lys har der været en interesse for at fastholde den kulturelle arv fra et samfund, man var fortrolig med. Interessen for den nationale kulturarv har haft sit udspring i bestræbelsen for at fastholde identitet og kulturelle værdier.

Sideløbende hermed har der på universiteter og i det akademiske miljø været en stigende interesse for "brugen af historien". Historien bliver brugt på mange måder og på alle niveauer i den offentlige debat – på internationalt niveau, i den nationale og den lokalpolitiske debat, og af almindelige borgere, når de bevæger sig rundt i det lokale samfund. Historikere er i stigende grad af den opfattelse, at moderne mennesker bruger historien på andre måder end tidligere, hvor historien blev set som en fortid, "vi" kunne lære af. Borgernes brug af historien har med andre ord ændret sig. "Historien er ikke længere en læremester, men en fortolkningsgenstand, som man kan strides om", skriver Niels Kayser Nielsen i sin bog fra 2010 om "historiebrug fra monumenter til oplevelsesøkonomi".¹ Som følge af denne udvikling har den akademiske historie været under forandring og er nu også begyndt at interessere sig for, hvordan historien "bruges". Historiebrug er blevet et fag på landets universiteter.

Kulturarv og historiebrug er således blevet to centrale begreber i den nyere debat, og de kan give anledning til refleksioner over borgernes forbrug af kultur og historie og specifikt lokalhistoriens rolle heri.

Kulturarv

I en årrække har der været en stigende opmærksomhed omkring kulturarven – og den omtales gerne i ental og bestemt form, altså som den nationale danske kulturarv. Som nævnt skyldes denne stigende interesse formentlig for det første, at den store verden omkring os er under forandring, og for det andet, at det moderne samfund, vi kender, er under forandring. I den vestlige verden er industrisamfundet ved at blive afløst af noget nyt og ubestemmeligt moderne, hvor overleverede traditioner ikke tæller så meget som tidligere.

En voksende Interesse for kulturarven har været undervejs i nogen tid og var en del af baggrunden for det store projekt *Humanistisk historieformidling – i komparativ belysning* fra midten af 1990'erne. Bernard Eric Jensen, som var en af ankermændene i projektet, skriver i efterskriftet til sin bog *Kulturarv – et identitetspolitisk konfliktfelt* (2008), at det var her, i historieformidlingsprojektet, at han først begyndte at reflektere over begrebet kulturarv.² Begrebet kulturarv havde på en meget "naturlig" måde sneget sig ind i flere sammenhænge som det mest selvfølgelige og oplagte begreb af alle, selv om de færreste var helt klar over, hvad det betød.

For den "almindelige" læser var det måske netop i publikationerne fra dette "kulturformidlingsprojekt", vi først lærte om mentalitetshistorikere som Maurice Halbwachs, hvor vi læste om begrebet "kollektiv erindring" og stiftede bekendtskab med den franske historiker Pierre Nora og hans begreb "erindringssteder". Pierre Nora var, som Bernard Eric Jensen skriver, "omdrejningspunkt i fransk kulturarvsdebat" og manden bag samleværket *Les lieux de mémoire* (1984-1992).³ Det var disse nye inspirationskilder, der er baggrunden for en ny flot udgivelse som Inge Adriansens *Erindringssteder i Danmark. Monumenter, mindesmærker og mødesteder* (2010).

I de seneste års offentlige debat om kulturarven sigtes der gerne til den nationale danske kulturarv. Når talen om kulturarv i ental og bestemt form, er blevet anfægtet, har det gerne været med hen-

visning til de mange nye danskere, som er kommet til landet med deres egen kulturelle baggrund, og så har "multi-kulti-debatten" kaldt de engagerede på barrikaderne. Den debat skal ikke tages op her, hvor det er lokalhistoriens plads i et moderne samfunds brug af historien, der er i fokus. I sin bog om kulturarvsbegrebet advarer Bernard Eric Jensen imidlertid imod en for éndimensionel brug af ordet – i ental og bestemt form – med henblik på at udgrænse alt, der ikke hører ind under den snævre definition af begrebet.

Kommuner er også blevet opmærksom på kulturarv som identitetsskabende. Det ses af de to store rapporter, som Kulturarvsstyrelsen og Realdania har udsendt for nogle år siden: *Kulturarven – en værdifuld ressource for kommunernes udvikling. En analyse af danskernes holdninger til kulturarv* (2005) og *Kulturarven – et aktiv. Anbefalinger fra kulturarvskommuner* (2007). Begge behandles i Bernard Eric Jensens bog.⁴ Rapporterne viser, at kulturarv og historie i dag bruges på en mere direkte og bevidst måde end tidligere – og her ses bort fra historiske eksempler med autoritære regimer, som i historiens løb systematisk har misbrugt historien i opdragelsen af folket. Det har været tydeligt under de sidste ti år med borgerlig regering. Der er også nogle af de nye kommuner, der er opstået med strukturreformen, der har set en satsning på kultur – og kulturarv – som en identitetsskabende faktor i de nye større kommunale enheder.⁵

Brug af historien

"Fortiden er ikke, hvad den har været". Det var titlen på Knut Kjeldstadlis bog om historisk metode fra 1994. Synet på fortiden har ændret sig, som Niels Kayser Nielsen som nævnt også bemærkede i sin bog *Historiens forvandlinger – historiebrug fra monumenter til oplevelsesøkonomi* (2010). Frem til omkring 1700 kunne historien fortælles som en kontinuerlig fremadskridende udvikling, dvs. som noget, der var sket og havde fundet sted, hvad enten det nu var en begivenhed eller en række handlinger.⁶ Siden blev historien i stigende grad opfattet som noget, historikere og andre historieskrivere fortolkede. Der var således flere mulige fortolkninger af historien. Dermed blev det også muligt at gøre brug af historien til andet og mere end en livsvejledning. "Fra nu af kan historien vælges – og fravælges." Historien bliver med andre ord et objekt for fortolkning.

Det er en proces, der med Niels Kayser Niensens ord er forbundet med "modernitetens erfaring af en acceleration af begivenheder". Moderniteten "spytter hændelser ud og gør disse elementer tilbage-lagte og overståede", kan man læse hos Niels Kayser Nielsen – med henvisning til den franske historiker Le Goff. "Moderniteten lever af at fornægte sig selv og destruere sig selv."⁷ Konsekvensen heraf er, ifølge samme Le Goff, at fortiden aldrig er død. Den kan hele tiden tages op, rekonstrueres og genfortolkes. På den måde er historien også tæt knyttet til nutidens behov. Så vidt Niels Kayser Nielsen, og det er vel egentlig en meget god iagttagelse.

Med det udgangspunkt kan det være interessant at vende tilbage til de to omtalte rapporter om kulturarven. Den første fra 2005 var "en analyse af danskernes holdninger til kulturarv", og den viste udbredte positive holdninger til værdien af kulturelle miljøer m.m. Om danskerne ville være indstillet på at lade de positive holdninger følge af handlinger stod mindre klart. Rapporten viste i det mindste en udbredt velvilje. Mere konkret var rapporten fra 2007 med anbefalinger fra fire kommuner. De fire kommuner var Haderslev, Hvidovre, Hjørring og Aalborg. I overskriftsform lød anbefalingerne til kommunerne:

- Skab en værdifuld historie
- Udvælg de rigtige dynamoer
- Formuler en vision for kulturarven
- Find og visualiser de fysiske kvaliteter
- Arbejd på tværs af kommunen
- Dyrk de eksterne interessenter og samarbejdspartnere
- Skab formidling og dialog om kommunens kulturarv

Kommunerne skulle altså selv "skabe" en historie, som de fandt værdifuld. Det forsøgte de så, og i overskriftsform lød tilbagemeldingerne fra de fire kommuner, at Haderslev ville styrke turismen, at Hjørring ville skabe oplevelser i det åbne landskab, at Hvidovre ville give forstaden identitet og historie, og at Aalborg ville genanvende industrien.

Man kan altid diskutere opfindsomheden i disse overskrifter, det centrale var, at kommunerne selv skulle "skabe" deres egen værdifulde historie. Det skulle ske ved at finde områdets "unikke historie", som der stod i de vejledende bemærkninger. "Når kommuner skal arbejde med kulturarv i planlægning, er det en god idé at starte med at finde områdets unikke historie. Hvad er kommunens

kulturarv? Hvilke historier rummer kommunens bygninger, struktur og områder, som kommunen kan bygge sin fremtid på? Den gode fælles historie bærer arbejdet videre.”⁸ Det er med andre ord ”kulturforvalterne” lokalt, der skaber den værdifulde historie. Den ligger ikke bare og venter på at blive fundet. I den sammenhæng bliver den lokale selvforståelse og lokalhistorien af betydning.

Lokalhistorie

Lokalhistorien lever i mange former, men selvsagt mest udfoldet i de lokale museer, arkiver og talrige lokalhistoriske foreninger, i slægts-historiske foreninger m.m. over hele landet. Her lever den på skrift, i udstillinger, foredrag, på byvandring og ved skrivebordene.

Hvor hører den lokale historie hjemme i debatten om kulturarv og historiebrug? I den store problematik om national versus global er det lokale gået op i – og forsvundet i – det nationale. Ikke desto mindre må den lokale historie og kulturarv ses som mere end blot et bidrag til den nationale.

Det er oplagt, at lokalhistorien anfægter den gængse tale om kulturarv i ental og bestemt form. Det er en af ”attraktionerne” ved lokalhistorien, at den fortæller om forskellighedernes historie i en bredere kontekst, fortrinsvis den nationale. Den viser, at den nationale kulturarv består af mange forskellige lokale historier. Den bryder også på flere måder med den akademiske historie, for eksempel ved at beskæftige sig meget lidt med politik i snæver forstand; lokalhistorien beskæftiger sig med social og kulturhistorie i en bred betydning af begge ord, men i meget begrænset form med politisk historie.

Lokalhistorien har en historie, der løber parallelt med den akademiske historie. I dansk historievidenskab nævnes gerne Kristian Erslev som den store af de kildekritiske ”fædre”. Erslev var dog ikke den store formidler. Da det i 1914 lykkedes Historisk Samfund for Aalborg Amt at få henlagt Dansk historisk Fællesforenings årsmøde til Aalborg, var det formanden Axel Olrik, der talte, og ellers var det landsarkivar Horneman og en række magistre og andet godtfolk, der mødte op, bl.a. dr. phil. Knud Fabricius. Den ”tørre” kildekritiker Erslev ville næppe have gjort sig inden for lokalhistorien med dens krav til ”folkelig” appel og fortællinger.

Folkelighed var utvivlsomt en overskrift, der kunne hæftes på den tidlige lokalhistorie. Sikkert også begrebet nostalgi. Da den

mangeårige redaktør af årbogen *Fra Himmerland og Kjær Herred* Henrik Møller i 1937 – i anledning af selskabets 25-års jubilæum – skrev om baggrunden for selskabet og de øvrige amtshistoriske selskabers opståen i starten af det 20. århundrede nævnte han bl.a. Evald Tang Kristensens indsamlingsarbejde og mere overordnet bestræbelserne for at bevare for fremtiden meget af det gamle, som var ved at forsvinde som følge af samfundets modernisering. Både folkelighed og nostalgi var utvivlsomt etiketter, som kunne hæftes på den tidlige lokalhistorie, hvortil kom, at den var forbundet med det nationale – i en dansk sammenhæng begrundet i tabet af her-tugdømmerne i 1864 og frygten for nationens overlevelse som stat. For den gamle årbogsredaktør var historien noget, der skulle fastholdes, ikke skabes efter kommuners skønsomme valg.

Lokalhistoriens fremtid?

Det er mit indtryk, at både "folkelighed" og "fortællinger" har overlevet i bedste velgående og indgår som væsentlige elementer i den lokalhistoriske interesse. Med "folkelighed" sigtes til en historie, som kan om ikke berøres, så dog betragtes på nært hold og bærer en "historie" i sig. Med "fortælling" menes, at historien ikke bare skal udstilles eller afdækkes. Flintesten i glasmonter er ikke længere nok, dermed ikke sagt at de skal væk, men at de skal ledsages af en fortælling. Lige som "kulturarv" har sneget sig ind i vort sprog, er "fortælling" blevet et helt selvfølgeligt ord. Velfærdsstaten er ikke bare et politisk projekt, der er også en fortælling om velfærdsstaten, som har betydning for, i hvilken retning den skal bevæge sig. Historien skal ikke kun afdækkes og udstilles, men også sættes ind i en kontekst. Historikerne skal frembringe "fortællinger". Det gælder også lokalhistorien.

I de senere år har lokalhistorien haft det lidt vanskeligt på universiteterne. Ikke desto mindre er det lokalhistoriske værk over alle lokalhistoriske værker netop udkommet, Steen Buscks monumentale doktordisputats om Øster Sundby sogn på Mors 1660-1800. Sigtet har været at skrive "hele historien" om et sogn, "hele sognets liv, alle livets forhold". De fleste lokalhistoriske fremstillinger må lade sig nøje med mindre end Steen Buscks "totalhistorie". Dog skal det bemærkes, at netop sognehistorien har været en af de mest gængse genrer i lokalhistorien, og at helhedsbetragtningen – om end i mindre målestok – ofte har været lokalhistoriens adelsmærke. Den

kan noget, som den "store" historie ikke kan. Den adskiller sig på flere måder fra den "akademiske" historie eller "universitetshistorien", ikke nødvendigvis m.h.t. det kildekritiske arbejde, men nok i højere grad i forhold til den akademiske historieskrivnings krav om historiografisk indplacering og teoretiske overvejelser. Der er flere frihedsgrader i lokalhistorien.

Uden for universiteterne synes lokalhistorien i det store og hele at trives.⁹ Herhjemme er opmærksomheden omkring det lokale formentlig også styrket siden strukturreformen, der skabte større kommunale enheder og dermed øgede afstanden mellem borgere og myndigheder. Både på nationalt og lokalt niveau har der således været en stigende opmærksomhed omkring kulturarv og lokal kulturpolitik, formentlig ud fra en tanke om, at den lokale kulturarv har værdi. Den offentlige debat vidner om en stigende opmærksomhed omkring kultur og kulturarv. Den kan gøres til et aktiv, men hvordan?

Set fra den lokalhistoriske vinkel er det nødvendigt at komme ud over den simple sidestilling af kulturarv og mindesmærker. Hvis kulturarven skal være interessant for andre end en lille skare særligt engagerede, må begrebet defineres bredere. Så skal klæder, arbejde, madkultur, forlystelser m.m. også tænkes med, men også de store begivenheder, når de vælter ind over lokalsamfundet.¹⁰ Men vi er også nødt til at gøre os overvejelser om det "historieforbrugende" publikum.

Hvem er den historisk interesserede borger i første halvdel af det 21. århundrede. I første halvdel af det 20. århundrede, hvor de amtshistoriske foreninger bredte sig over landet, var det i høj grad borgere med rødder i et landsogn eller et mindre bysamfund, men for manges vedkommende også mennesker som på et tidspunkt var flyttet til en by og havde etableret sig her. De historisk interesserede borgere i det 21. århundrede er måske en langt mere mobil gruppe af mennesker og familier, der er flyttet mange gange i deres liv og måske ikke har fået samme nære forhold til en lokalitet som tidligere – men måske gerne vil kende mere til de lokaliteter, man slår sig ned i. På den baggrund er der grund til at opstille en række overordnede spørgsmål om, hvordan vi skal forstå lokalhistoriens rolle i og bidrag til den lokale kulturarv, og hvordan lokalhistorien kan bidrage til interessen for kulturarven. Det vil være spørgsmål som:

- Hvordan fungerer den lokale historie og kulturarv identitets-skabende?
- Vil moderne danskere i det 21. århundrede interessere sig for og bruge den lokale historie på andre måder end tidligere – i det 19. og 20. århundrede?
- Hvordan formidles lokalhistorie og kulturarv til moderne ”kulturforbrugende” borgere?

På lokalhistoriens vegne er det væsentligt at diskutere, hvilke af lokalhistoriens kvaliteter, der stadig kan bære, og hvordan lokalhistorien kan fornyes og videreudvikles, så den fortsat har noget at tilbyde den historisk interesserede borger anno 2012. Mere viden om almindelige borgeres forbrug af historien ville utvivlsomt være nyttig for en diskussion om pleje og fornyelse af kulturarv.

Noter

- 1 Niels Kayser Nielsen, *Historiens forvandlinger – i historiebrug fra monumenter til oplevelsesøkonomi* (2010), s. 47.
- 2 Bernard Eric Jensen, *Kulturarv – et identitetspolitisk konfliktfelt* (2008), s. 162.
- 3 Bernard Eric Jensen, *Kulturarv – et identitetspolitisk konfliktfelt* (2008), s. 37.
- 4 Begge blev udgivet i et samarbejde med Fonden Realdania, se Bernard Eric Jensen, *Kulturarv – et identitetspolitisk konfliktfelt* (2008), s. 113.
- 5 *Kulturarv – en værdifuld ressource for kommunernes udvikling. En analyse af danskeres holdning til kulturarv* (2005) og *Kulturarven – et aktiv. Anbefalinger fra kulturarvskommuner* (2007). Se generelt hertil Bernard Eric Jensen, *Kulturarv – et identitetspolitisk konfliktfelt* (2008).
- 6 Niels Kayser Nielsen, *Historiens forvandlinger – i historiebrug fra monumenter til oplevelsesøkonomi* (2010), s. 47.
- 7 Niels Kayser Nielsen, *Historiens forvandlinger – i historiebrug fra monumenter til oplevelsesøkonomi* (2010), s. 48.
- 8 *Kulturarven – et aktiv* (2007), s.6.
- 9 Derom vidner de årlige oversigter over lokalhistoriske udgivelser i *Journalen. Lokal- og kulturhistorisk tidsskrift*.
- 10 Når Erik Koed Westergaard skriver om *Danske egnsretter. Fra det gamle danske køkken* (1988), så er det et bidrag til kulturarven. Se Niels Kayser Nielsen, ”Sakkuk, dabs og kropping – madkultur som genvej til en oversat kulturarv”, *temp. Tidsskrift for historie*, Nr.1 2010, s. 6-30.

Tale ved Historisk Samfunds arrangement den 27. februar 2012

Af Knud Knudsen

Der er noget uvirkeligt ved at holde tale ved et 100 års jubilæum – uvirkeligt fordi 100 år er så mange år. Tænker vi os tilbage til februar 1912, hvor Historisk Samfund blev stiftet, så befinder vi os før skuddene i Sarajevo og Første Verdenskrig. Christian 10. var stadig i venteposition, mens den gamle kong Frederik 8. sad på tronen. Syd for grænsen ved Kongeåen lå det tyske kejserrige. Charlie Chaplin havde endnu ikke indspillet sin første stumfilm. Aalborg var en by med godt 30.000 indbyggere.

De folk, der i 1912 tog initiativ til at oprette et Historisk Samfund for Aalborg Amt, tænkte i anderledes baner, end vi gør i dag.

Det var folk af det bedre borgerskab i Aalborg og omegn, for eksempel de to initiativtagere, pastor Alexander Rasmussen i Kongerslev og tandlæge Stenholm i Aalborg. De var nationalt sindede borgere og stærkt optaget af den sønderjyske sag, som fortsat spillede en stor rolle i Danmark i starten af det 20. århundrede, selv om tabet af hertugdømmerne efterhånden lå næsten et halvt århundrede tilbage.

De amtshistoriske samfund var startet i Ribe i 1903, med gårdmænd og skolelærere som bærende kræfter, og Aalborg amt kom således forholdsvis sent med.

I de første år gik medlemstallet i Aalborg kun langsomt frem. Det nåede godt 800 før besættelsen, men efter 1945 voksede foreningen ("Samfundet") og kunne fremvise medlemstal på mere end 1.500 i midten af 1960'erne, og der deltog 200 og 300 i de årlige udflugter.

I dag er vi langt fra det medlemstal. Vi har i de seneste år, hvor jeg har været med ligget mellem 400 og 500 og med svagt faldende tendens. Trods det synes jeg, at det har været en fornøjelse at være med i arbejdet, og at det er et arbejde, der langt hen bærer belønningen i sig selv. Før i tiden betalte foreningen en middag i ny og næ, sådan er det ikke i dag.

Man kunne spørge, om Historisk Samfund også får lov at opleve endnu et 100 års jubilæum. Det skal jeg ikke spå om. Jeg håber det stærkt.

For når vi kommer ind til den basale kerne og foreningens primære opgave, nemlig at udgive en årbog med stof om den lokale historie i de tidligere Himmerland og Kjær herreder, så vil den opgave blive endnu vigtigere i fremtiden, alene af den grund at vi er mere eller mindre ene om at varetage den.

Derved repræsenterer foreningen og årbogen ikke just tendenser, som er i vælten. I disse år kan historievitenskaben næppe blive global nok. Et arbejde som Historisk Samfund er ikke forbundet med den store prestige. I universitetsverdenens pointskala for publicering tæller den slags overhovedet ikke med.

Man kan sige, at der efterhånden er mange typer af foreninger, der tager sig af de andre typer af arrangementer, som vi også har varetaget, udflugter og foredrag etc. Der er mange tilbud for historisk interesserede i dag. Det er kun godt.

Men der er ikke andre, der holder en publikationskanal åben for den historisk interesserede borger, som kan fortælle og skrive historier, og som vil have svært ved at finde vej til de etablerede historiske tidsskrifter. Det er amatørhistorikerens direkte vej til et interesseret læserpublikum, vi stiller til rådighed.

En årbog som Fra Himmerland og Kjær Herred hører til blandt de efterhånden få tidsskrifter, hvor skribenter fra arkiver og museer, fra universitet og fra skrivebordet i dagligstuen kan få publiceret historiske artikler. På den måde er en forening og en årbog som vores også et fælles mødested.

Derfor vil jeg slutte denne tale med at udbringe en skål for, at der også eksisterer et Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred i februar 2112.



I 2012 fejrer Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred 100 års jubilæum.

I den anledning udgives en serie jubilæumsbøger, hvoraf dette bind om Historisk Samfunds historie er det femte og sidste. I 2008 udkom bindet om Vesthimmerland, i 2009 bindet om Aalborg, i 2010 bindet om Østhimmerland og i 2011 bindet om Kjær Herred. De enkelte bind indeholder nyskrevne bidrag om Nordjyllands historie, herunder det moderne Nordjylland, samt udvalgte artikler fra ældre årbøger, der viser hvilken guldgrube af historisk viden, der gennem årene er blevet publiceret i samfundets årbog, Fra Himmerland og Kjær Herred.

Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred har i 2012 gennem 100 år udforsket og formidlet områdets kultur- og lokalhistorie, først og fremmest gennem udgivelsen af årbogen, men også ved afholdelse af foredrag, ved ekskursioner og ture i samfundets ansvarsområde og til tider uden for dette, ved at engagere sig i kultur- og lokalhistoriske projekter, og ved at rejse sten på historisk markante steder. Derimod har samfundet være mere tilbageholdende for så vidt angår Historisk Samfunds egen historie. Det rådes der bod på med dette bind, hvor de centrale dele af Historisk Samfunds historie beskrives på grundlag af de kilder, som Historisk Samfund har efterladt, og som ikke tidligere er blevet udforsket og formidlet, fordi Historisk Samfund har haft travlt med at udforske og formidle andre kilder. Heraf følger, at der i herværende bind kun findes et enkelt genoptryk, mens de øvrige artikler alle er nyskrevne.